

Agenda – Y Pwyllgor Cyllid

Lleoliad: Ystafell Bwyllgora 3, Senedd
a fideogynhadledd ar Zoom

Dyddiad: Dydd Iau, 18 Ionawr 2024

Amser: 09.30

I gael rhagor o wybodaeth cysylltwch a:

Owain Roberts

Clerc y Pwyllgor

0300 200 6388

SeneddCyllid@senedd.cymru

Cofrestru (09.00–09.15)

Rhag-gyfarfod Preifat (09.15–09.30)

1 Cyflwyniad, ymddiheuriadau, dirprwyon a datgan buddiannau

(09.30)

2 Papurau i'w nodi

(09.30)

2.1 PTN 1 – Llythyr oddi wrth y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol: Cyllid: Ail Gyllideb Atodol 2023–24 – 11 Ionawr 2024

(Tudalennau 1 – 2)

2.2 PTN 2 – Llythyr oddi wrth y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol: Cyllid: Cyfarfod y Pwyllgor Sefydlog Rhyngweinidogol – 12 Ionawr 2024

(Tudalennau 3 – 4)

2.3 PTN 3 – Llythyr gan y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol: Adolygu Protocol Proses y Gyllideb – 15 Ionawr 2024

(Tudalennau 5 – 6)

3 Craffu ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2024–25:

Sesiwn dystiolaeth 5

(09.30–10.00)

(Tudalennau 7 – 39)

Derek Walker, Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru

Jacob Ellis, Cyfarwyddwr Cysylltiadau Allanol a Diwylliant

Rhiannon Hardiman, Natur a Newid Hinsawdd, Economi, Polisi Bwyd

Dogfennau ategol:

FIN(6)-02-24 P1 – Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru – Ymateb i'r Ymgynghoriad

FIN(6)-02-24 P2 – Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru – Tystiolaeth ysgrifenedig

Papur briffio gan y Gwasanaeth Ymchwil

Egwyl (10.00–10.10)

4 Craffu ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2024–25:

Sesiwn dystiolaeth 6

(10.10–11.10)

(Tudalennau 40 – 92)

Sally May, Cyfarwyddwr Gweithredol Cyllid Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a Chadeirydd Grŵp Cymheiriaid Cyfarwyddwyr Cyllid

Darren Hughes, Cyfarwyddwr, Confederasiwn GIG Cymru

Lance Carver, Is-lywydd, Cymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau

Cymdeithasol Cymru (ADSS Cymru) a Chyfarwyddwr Gwasanaethau

Cymdeithasol Cyngor Bro Morgannwg

Carys Lord, Prif Swyddog, Cyllid, Perfformiad a Newid, Cyngor Bwrdeistref

Sirol Pen-y-Bont ar Ogwr

Dogfennau ategol:

FIN(6)-02-24 P3 Confederasiwn GIG Cymru

FIN(6)-02-24 P4 Cymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC)

Papur briffio gan y Gwasanaeth Ymchwil

Egwyl (11.10–11.20)

**5 Craffu ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2024–25:
Sesiwn dystiolaeth 7**

(Tudalennau 93 – 134)

Cllr Anthony Hunt, Arweinydd, Cyngor Bwrdeistref Sirol Torfaen

Cllr Llinos Medi, Arweinydd, Cyngor Sir Ynys Môn

Cllr Mary Ann Brocklesby, Arweinydd, Cyngor Sir Fynwy

Cllr Andrew Morgan, Arweinydd, Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf

Dogfennau ategol:

FIN(6)–02–24 P5 – Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru

Papur briffio gan y Gwasanaeth Ymchwil

Egwyl (12.20–13.15)

**6 Craffu ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2024–25:
Sesiwn dystiolaeth 8**

(13.15–15.00)

(Tudalennau 135 – 156)

Rebecca Evans AS, y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol

Andrew Jeffreys, Cyfarwyddwr y Trysorlys

Emma Watkins, Dirprwy Gyfarwyddwr y Gyllideb a Busnes y Llywodraeth

Dogfennau ategol:

Papur briffio gan Ymchwil y Senedd

**7 Cynnig o dan Reol Sefydlog 17.42 (ix) i benderfynu gwahardd y
cyhoedd o weddill y cyfarfod hwn ac o'r cyfarfod ar 31 Ionawr**

(15.00)

**8 Craffu ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2024–25:
Trafod y dystiolaeth**

(15.00–15.15)

9 Ceisiadau o ran Cyllideb Atodol 2023–24 gan Gyrff a Ariennir yn Uniongyrchol

(15.15–15.30)

(Tudalennau 157 – 166)

Dogfennau ategol:

FIN(6)–02–24 P6 – Papur blaen

FIN(6)–02–24 P7 – Ail Amcangyfrif Atodol Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru ar gyfer 2023–24

FIN(6)–02–24 P8 – Llythyr gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru: Dyfarniad cyflog Llywodraeth Leol – 11 Rhagfyr 2023

FIN(6)–02–24 P9 – Llythyr gan Archwilio Cymru: Ail Amcangyfrif Atodol 2023–24 – 6 Rhagfyr 2023

10 Cynllun Ffioedd Archwilio Cymru 2024–25

(15.30–15.45)

(Tudalennau 167 – 191)

Dogfennau ategol:

FIN(6)–02–24 P10 – Cynllun Ffioedd

Rebecca Evans AS/MS
Y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol
Minister for Finance and Local Government

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Eich cyf/Your ref
Ein cyf/Our ref MA/RE/2730/23

Peredur Owen Griffiths AS,
Cadeirydd y Pwyllgor Cyllid,
Y Senedd,
Bae Caerdydd,
Caerdydd
CF99 1NA

11 Ionawr 2024

Annwyl Peredur

Yn unol â'r arfer sefydledig, rwyf yn bwriadu cyhoeddi Ail Gyllideb Atodol ar gyfer 2023-24. Mae'r llythyr hwn yn eich hysbysu ymlaen llaw o'm bwriad, gan roi amser ichi gynllunio ar gyfer y gwaith craffu priodol.

Prif ddiben yr Ail Gyllideb Atodol fydd adlewyrchu'n ffurfiol newidiadau cyllidebol ers Cyllideb Atodol Gyntaf 2023-24, a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru ym mis Mehefin. Yn ogystal â hynny, bydd yn ystyried y newidiadau yn ystod y flwyddyn a gyhoeddais yn fy natganiad ar 17 Hydref. Bydd yn nodi nifer o ddyraniadau o'n cronfeydd wrth gefn, trosglwyddiadau rhwng portffolios Llywodraeth Cymru a throsglwyddiadau gydag adrannau Llywodraeth y DU. Bydd hefyd yn cynnwys rhagolygon diwygiedig ar gyfer Gwariant a Reolir yn Flynyddol. Bydd hefyd yn cynnwys diwygiadau i ragolygon trethi datganoledig, yr Addasiad i'r Grant Bloc, cronfeydd a dynnir o Gronfa Wrth Gefn Cymru, a benthyca arfaethedig o'r Gronfa Benthyciadau Cenedlaethol.

Rwyf yn bwriadu cyflwyno'r Ail Gyllideb Atodol ar gyfer 2023-24 ar 20 Chwefror i ganiatáu ar gyfer dadl ar 12 Mawrth, yn dilyn cyfnod o dair wythnos o graffu o dan y Rheolau Sefydlog.

Gobeithio y bydd yr wybodaeth hon yn ddefnyddiol ichi.

Rebecca Evans AS/MS
Y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol
Minister for Finance and Local Government

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1SN

Correspondence.Rebecca.Evans@gov.wales
Gohebiaeth.Rebecca.Evans@llyw.cymru

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding. **Tudalen y pecyn 1**

Peredur Owen Griffiths AS
Cadeirydd y Pwyllgor Cyllid
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1NA

12 Ionawr 2024

Annwyl Peredur,

Rwy'n ysgrifennu atoch i roi gwybod y bydd cyfarfod o'r Pwyllgor Sefydlog Rhyngweinidogol ar Gyllid yn cael ei gynnal ar 25 Ionawr yng Nghaeredin, er ein bod yn aros am gytundeb terfynol ar y trefniadau.

Bydd y cyfarfod yn canolbwyntio ar flaenoriaethau economaidd a chyllidol. Byddaf yn rhoi diweddariad ar gyllideb ddrafft Llywodraeth Cymru 2024-25, ac yn amlinellu'r penderfyniadau anodd yr ydym wedi eu gwneud i sicrhau bod ein cynlluniau gwariant yn cefnogi gwasanaethau cyhoeddus hanfodol.

Byddaf hefyd yn pwysu ar Brif Ysgrifennydd y Trysorlys i ddarparu eglurder o ran y newidiadau y gallwn eu disgwyl i'n setliad cyllidebol ar gyfer 2023-24 yn Amcangyfrifon Atodol y DU ym mis Chwefror, gan gynnwys cadarnhad o ran a fyddwn yn derbyn cyllid canlyniadol o ganlyniad i ddyfarniadau cyflog y sector cyhoeddus yn Lloegr.

Wrth edrych tua'r dyfodol, mae'n debygol mai hwn fydd y Pwyllgor Sefydlog Rhyngweinidogol ar Gyllid olaf cyn Cyllideb y Gwanwyn y DU. Byddaf yn cyflwyno'r achos o blaid buddsoddi ym mlaenoriaethau Llywodraeth Cymru, yn ogystal â pharhau i bwysu am gymorth gan Lywodraeth y DU i ddiogelu gwasanaethau cyhoeddus. Hefyd, bydd trafodaeth ar baratoadau Llywodraeth y DU ar gyfer Adolygiad o Wariant nesaf y DU. Byddaf yn ceisio sicrwydd y bydd fy swyddogion yn cymryd rhan yn y gwaith hwn a fydd yn dod i ben yn yr hydref.

Bydd y cyfarfod hefyd yn canolbwyntio ar drechu tlodi. Dyma gyfle i drafod y camau economaidd a chyllidol sy'n cael eu cymryd ar draws y gwledydd, yn ogystal ag ystyried ffyrdd o gydweithio.

Byddaf yn cyfarfod ar wahân â Phrif Ysgrifennydd y Trysorlys i drafod pwysau gwariant sy'n benodol i Gymru a'r rhagolygon economaidd.

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1SN

Correspondence.Rebecca.Evans@gov.wales
Gohebiaeth.Rebecca.Evans@llyw.cymru

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth Gymraeg sy'n dod i law yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

Byddaf yn adrodd i'r Pwyllgor ar ganlyniadau'r cyfarfod.

Yn gywir,

A handwritten signature in black ink that reads "Rebecca Evans". The script is cursive and fluid.

Rebecca Evans AS/MS

Y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol

Minister for Finance and Local Government

Rebecca Evans AS/MS
Y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol
Minister for Finance and Local Government

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Ein cyf/Our ref

Peredur Owen Griffiths MS
Chair of Finance Committee
Senedd Cymru
Cardiff Bay
CF99 1NA
SeneddFinance@senedd.wales

15 January 2024

Dear Peredur,

Thank you for your letter dated 11th December regarding a review of the current Budget Protocol.

I welcome the ongoing constructive engagement on the Protocol, including at official level, and have been pleased to agree several of your previous proposals for changes to the Protocol, some of which recognise changes to our practices that have been adopted informally. However, I note from your letter that there are other proposals where we have not been able to agree a way forward. Your letter also included further proposals by the Finance Committee for changes to the Protocol.

As I indicated in my letter dated 20th July 2023, I would suggest that we should seek to make the changes to the Protocol and Standing Orders on which we can agree as a single, consolidated package of changes rather than seeking Senedd approval in a more piecemeal manner. I believe it would be helpful if we were to continue to consider each other's proposals in the expectation that we can agree a unified approach to revising the Protocol before the Summer recess.

I think it would be helpful if I were to comment at this stage on your proposal that the debate on Welsh Government priorities should be scheduled to take place at a time other than before the summer recess each year. I recognise there are reasons why a later debate would be desirable, and this highlights the challenge of our budget timetable being impacted by, and linked to, the timing of UK government fiscal events. However, scheduling the debate in advance of summer recess provides the optimal opportunity for the Senedd to help shape the Government's priorities on the Budget at an early stage in our preparations, whereas leaving it until the autumn term would mean we would be further advanced in our preparations.

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1SN

Correspondence.Rebecca.Evans@gov.wales
Gohebiaeth.Rebecca.Evans@llyw.cymru

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

Tudalen y pecyn 5

I can confirm that following further consideration of the existing arrangements recognising the importance of Senedd consideration for setting income tax rates alongside consideration of the Annual Budget Motion, we are not currently proposing to put forward any further proposals in relation at this time.

Our discussions during the Summer indicated we are working towards a common goal and that any proposals made by either the Committee or the Welsh Government are made with positive intentions. I will ask my officials to contact the Committee's clerk to take these discussions forward.

Yours sincerely,

A handwritten signature in black ink that reads "Rebecca Evans." The signature is written in a cursive style.

Rebecca Evans AS/MS
Y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol
Minister for Finance and Local Government

Cyflwynwyd yr ymateb i ymgynghoriad y [Pwyllgor Cyllid](#) ar [Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2024-25](#).

This response was submitted to the [Finance Committee](#) consultation on the [Welsh Government Draft Budget 2024-25](#).

WGDB_24-25 09 : Ymateb gan: Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru |
Response from: Future Generations Commissioner

Trwy e-bost

27 o Dachwedd 2023

Annwyl Gadeirydd,

Diolch am y cyfle i ymateb i'ch ymgynghoriad ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2024-25.

Bydd y Pwyllgor yn ymwybodol bod fy swyddfa a'm rhagflaenydd wedi craffu'n fanwl ar brosesau cyllideb Llywodraeth Cymru mewn blynyddoedd blaenorol fel ysgogiad angenrheidiol i sicrhau bod Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn cael ei hystyried a bod tystiolaeth ohoni drwyddi draw. Roeddwn yn ddiolchgar am y cyfle i gwrdd â chi yn gynharach yn y flwyddyn i drafod y rôl bwysig rydym yn ei chwarae ar y cyd yn y gwaith craffu hwn. Roeddwn innau hefyd yn croesawu'r cyfle i'm swyddfa gael ei chynrychioli yn eich sesiwn rhanddeiliaid yn Wrecsam.

Yn ogystal, rwyf wedi cyfarfod â'r Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol deirgwaith, gan gynnwys cyfarfod adeiladol â chomisiynwyr eraill. Rwyf hefyd wedi cael cyfarfod rhagarweiniol gyda swyddogion cyllideb Llywodraeth Cymru.

Rwy'n cydnabod y cyfnod ariannol anodd sy'n wynebu Llywodraeth Cymru, gwasanaethau cyhoeddus a chymunedau ledled Cymru. Bydd gennyf ddi-ddordeb mewn gwybod sut y mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (yn enwedig y pum ffordd o weithio a chyflawni yn erbyn amcanion llesiant Llywodraeth Cymru) wedi'i chymhwyso yn yr ymarfer arbedion diweddar a gynhaliwyd gan y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol. Mae'n dda gweld ymrwymiad parhaus i gyflwyno gwasanaethau rheilffyrdd newydd i Gymru. Mae hon yn enghraifft dda o wariant ataliol gyda golwg hirdymor a fydd hefyd yn dod â buddion uniongyrchol i genedlaethau presennol. Mae diogelu gwasanaethau iechyd yn bwysig, fodd bynnag, maent yn parhau i ddiodef pwysau cyllidebol er gwaethaf y cyllid hwn. Fy marn i yw bod angen newid hirdymor i gadw pobl yn iach ar draws ystod eang o wasanaethau cyhoeddus i gydweithio fel yr af ymlaen i'w amlinellu isod. O'r ffordd yr ydym yn teithio i'r hyn yr ydym yn ei fwyta a'i yfed i'r amgylchedd o'n cwmpas, mae angen i ni gydweithio i gadw pobl yn iach er mwyn rhyddhau pwysau ar ein system iechyd yn y dyfodol a gwella llesiant cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol.

Rwyf wedi cyhoeddi [Cymru Can](#) yn ddiweddar, yn amlinellu'r rhaglen waith ar gyfer fy nhymor fel comisiynydd. Mae hyn wedi'i lunio drwy wrando ar bobl, cymunedau a sefydliadau ledled Cymru am yr hyn sy'n bwysig iddyn nhw. Nodais bum cenhadaeth yr wyf yn bwriadu eu cyflawni yn fy amser fel comisiynydd, pob un â ffocws penodol ar gyfer ein gwaith ar graffu ar y gyllideb flynyddol.

Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru
Tramshed Tech, Heol Pendyris
Caerdydd, CF11 6BH
cystylltwchani@cenedlaethaurdyfodol.cymru
cenedlaethaurdyfodol.cymru

Future Generations Commissioner for Wales
Tramshed Tech, Pendyris Street
Cardiff, CF11 6BH
contactus@futuregenerations.wales
futuregenerations.wales

Yn y flwyddyn i ddod byddaf yn edrych yn agosach ar sut yr eir i'r afael â'r blaenoriaethau hyn yng nghyllideb Llywodraeth Cymru i ddeall a yw gwariant cyhoeddus yn cyd-fynd â'r hyn sy'n bwysig i bobl Cymru.

1. Gweithredu ac Effaith

Bydd fy nghenhadaeth gyffredinol yn canolbwyntio ar sicrhau bod Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn cael ei chyflawni i'w llawn botensial ar draws holl gyrff cyhoeddus Cymru. Fel rhan o hyn, byddaf yn cynghori pob corff cyhoeddus ar sut y dylent osod eu cyllidebau, ac mae hyn yn cynnwys parhau i adolygu sut mae'r broses ar gyfer pennu cyllideb Llywodraeth Cymru wedi cymhwysu'r Ddeddf.

Canfu ein gwaith craffu ar gyllideb ddrafft 2023-24 nad yw Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol wedi'i hymgorffori o hyd yn y broses o wneud penderfyniadau ar y gyllideb yn y ffordd y byddem yn disgwyl ei gweld. Mae hyn yn cynnwys diffyg gwreiddio iaith y Ddeddf yn y naratif o amgylch y gyllideb. Hoffwn weld arwydd clir o sut mae Llywodraeth Cymru wedi pennu ei chyllideb mewn ffordd sy'n cyfrannu at y saith Nod Llesiant ac amcanion Llesiant Llywodraeth Cymru ei hun fel y'u nodir yn y Rhaglen Lywodraethu.

Mae wedi bod yn aneglur o'r wybodaeth a ddarparwyd gan Lywodraeth Cymru mewn blynyddoedd blaenorol sut mae'r pum ffordd o weithio yn cael eu defnyddio yn y broses gwneud penderfyniadau. Byddwn yn edrych eto am dystiolaeth o hyn yng Nghyllideb Ddrafft 2024-25. Er enghraifft, wrth roi syniadau hirdymor ar waith, hoffwn atgoffa'r Pwyllgor o gyngor Archwilydd Cyffredinol Cymru y llynedd ynghylch ariannu cyrff cyhoeddus a oedd yn tynnu sylw at y canlynol:

- “natur tymor byr rhai llifoedd cyllid, sy'n rhwystro gallu [cyrff cyhoeddus] i gynllunio'n effeithiol ar gyfer y tymor hwy”;
- “diffyg hyblygrwydd o ran sut y gellir gwario rhai rhannau o gyllid grant”; a
- y ffaith mai “dim ond yn hwyr iawn yn y dydd neu'n hwyr yn y flwyddyn ariannol y caiff cyrff cyhoeddus eu hysbysu bod cyllid ar gael.

Mae cyllid tymor byr yn cael ei ddyfynnu amlaf gan gyrff cyhoeddus fel y rhwystr mwyaf i feddlw hirdymor yng Nghymru. Amlygwyd hyn yn gryf hefyd yn yr ymarfer cynnwys a arweiniodd at Cymru Can.

Bydd gennyf ddi-ddordeb mewn deall i ba raddau y mae defnyddio tueddiadau a rhagwelediad yn y dyfodol wedi helpu i benderfynu i ble y mae angen i gyllidebau fynd.

Nid yw'r diffiniad o atal yn dal i gael ei ddefnyddio ym mhroses y gyllideb gymaint ag yr hoffem. Mae angen inni weld newid i fodel ataliol o ddarparu gwasanaethau cyhoeddus, fel yr amlinellir ymhellach yn y pwyntiau isod mewn perthynas â'm cenadaethau eraill, a bydd hyn yn gofyn am ddull strategol o osod cyllideb ataliol sy'n edrych i'r hirdymor. Deallaf fod gwaith archwiliol ar gyllidebu ataliol drwy lens hinsawdd a natur ar y gweill, ond mae angen i hyn symud ymlaen yn gyflym ac mae fy nhîm yma i helpu gyda hyn.

Amlygodd Adolygiad Adran 20 fy swyddfa hefyd mai atal yw un o'r ffyrdd o weithio sy'n cael ei deall leiaf ac mae gweision sifil yn aml yn ei chael hi'n anodd ei gymhwyso'n ymarferol yn eu gwaith. Mae diffyg ymwybyddiaeth hefyd ymhlith gweision sifil o'r diffiniad o atal y cytunwyd arno rhwng fy swyddfa a Llywodraeth Cymru.

Y diffiniad o atal y cytunwyd arno â Llywodraeth Cymru yw bod atal yn gweithio mewn partneriaeth i gydgyhyrchu'r canlyniadau gorau posibl, gan ddefnyddio'r cryfderau a'r asedau sydd gan bobl a lleoedd i'w cyfrannu. Gan rannu'n bedair lefel, gall pob lefel leihau'r galw am y nesaf:

- Atal sylfaenol (PP) – Meithrin gwytnwch – creu'r amodau lle na fydd problemau'n codi yn y dyfodol. Agwedd gyffredinol.
- Atal eilaidd (SP) – Targedu gweithredu tuag at feysydd lle mae risg uchel o broblem. Dull wedi'i dargedu, sy'n cadarnhau egwyddorion cyffredinoliaeth flaengar*.
- Atal trydyddol (TP) – Ymyrryd unwaith y bydd problem, i'w atal rhag gwaethygu a'i atal rhag digwydd eto yn y dyfodol. Dull ymyrryd.
- Gwariant aciwt (AS) – Gwariant, sy'n gweithredu i reoli effaith sefyllfa negyddol iawn ond sy'n gwneud ychydig neu ddim byd i atal problemau rhag digwydd yn y dyfodol. Dull adferol.

* Mae cyffredinoliaeth flaengar yn benderfyniad i ddarparu cymorth i bawb, gan roi llais a diddordeb personol i bawb a phopeth, ond mae'n cydnabod y bydd angen mwy o gymorth ar y bobl neu'r ardaloedd hynny sydd â mwy o anghenion.

Rwy'n croesawu'r adroddiad a gyhoeddwyd yn ddiweddar gan Demos, "[Refeniw, Cyfalaf, Atal Fframwaith Gwariant Cyhoeddus Newydd ar gyfer y Dyfodol](#)" (a gyhoeddwyd ym mis Hydref 2023) sy'n tynnu sylw at bwysigrwyd llywodraethau'n diffinio'r hyn a olygwn wrth 'wariant ataliol'. Byddwn yn annog y Pwyllgor i ystyried yr adroddiad wrth iddo fonitro'r Gyllideb Ddrafft.

Comisiynydd
**Cenedlaethau'r
Dyfodol**
Cymru

**Future
Generations**
Commissioner
for Wales

O flynyddoedd blaenorol, nid ydym yn gweld effaith aseddig penderfyniadau cyllidebol o hyd yn nogfennau'r gyllideb, fel yr Aseiad Effaith Integredig Strategol (SIIA). Dyma lle yr hoffem weld cysylltiadau cliriach yn ôl ag amcanion llesiant Llywodraeth Cymru, y Nodau Llesiant ac at gyflawni'r llwybr a nodir yn y gyllideb garbon bresennol ac, wrth symud ymlaen, at gyflawni'r llwybr at natur gadarnhaol. Cymru. Byddwn yn parhau i roi cyngor ar y broses SIIA sy'n datblygu er mwyn sicrhau, er enghraifft, ei bod yn ystyried effaith gronol ac yn edrych ar effaith penderfyniadau ar draws y pedwar dimensiwn llesiant.

2. Yr Argyfyngau Hinsawdd a Natur

Mae fy swyddfa wedi olrhain cynnydd ar ddatgarboneiddio o fewn cyllideb Llywodraeth Cymru dros y blynyddoedd diwethaf. Er fy mod yn credu bod hon yn parhau i fod yn flaenoriaeth bwysig i'r gyllideb, rwyf yn awr yn bwriadu cymryd golwg ehangach ar sut y mae'r gyllideb yn ymateb i'r argyfyngau deul, brys o newid yn yr hinsawdd a cholli byd natur. Yn fy rhaglen waith newydd, rwyf wedi ei gwneud yn genhadaeth i gefnogi cyflawniad y dyhead ar gyfer sector cyhoeddus sero net erbyn 2030 ac i Gymru atal dirywiad bioamrywiaeth erbyn 2030 yn gysylltiedig ag un o'r cerrig milltir Llesiant Cenedlaethol ac ymrwymiad 30x30 o'r Fframwaith Bioamrywiaeth Byd-eang y cytunwyd arno yn COP15. Bydd cyrraedd y cerrig milltir pwysig hyn yn gofyn am ymagwedd Tîm Cymru a bydd gan bob corff cyhoeddus ran i'w chwarae.

3. Diwylliant a'r Iaith Gymraeg

Mae llesiant diwylliannol yn gyfartal â llesiant amgylcheddol, cymdeithasol ac economaidd yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, gan gydnabod y rôl enfawr y mae'n ei chwarae wrth gefnogi pobl a'r blaned. Bydd fy rhaglen waith yn cynnwys cenhadaeth i fynd i'r afael â'r canfyddiad o werth ein diwylliant i'n llesiant. Yn rhy aml o lawer, gwasanaethau diwylliannol fel canolfannau hamdden a chyfleusterau celfyddydol yw'r rhai sy'n cael eu taro galetaf ar adegau o bwysau cyllidebol ar draws pob lefel o lywodraeth. Mae hyn er gwaethaf y ffaith mai dyma rai o'r union bethau sy'n ein cadw'n iach ar adegau o angen a phwysau costau byw. Byddaf yn olrhain sut y mae Llywodraeth Cymru yn sicrhau bod gwasanaethau allweddol fel y rhain yn parhau i fod ar gael i bobl Cymru, gan gynnwys goblygiadau penderfyniadau cyllidebol i awdurdodau lleol a chyrrff diwylliannol cenedlaethol.

4. Economi Llesiant

Bydd fy nhîm a minnau'n gweithio i helpu i drawsnewid Cymru i economi sy'n rhoi pobl a'r blaned yn gyntaf gyda chymunedau, busnes a llywodraethau ar bob lefel yn helpu i wneud i hyn ddigwydd. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn amlinellu Cymru lewyrchus fel cymdeithas arloesol,

---

Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru
Tramshed Tech, Heol Pendyris
Caerdydd, CF11 6BH
cystylltwchani@cenedlaethaurdyfodol.cymru
cenedlaethaurdyfodol.cymru

Future Generations Commissioner for Wales
Tramshed Tech, Pendyris Street
Cardiff, CF11 6BH
contactus@futuregenerations.wales
futuregenerations.wales

gynhyrchiol, a charbon isel sy'n cydnabod terfynau'r amgylchedd byd-eang ac yn defnyddio adnoddau'n effeithlon ac yn gymesur – gan bwysleisio sgiliau, addysg a gwaith teg wrth gynhyrchu cyfoeth. Byddaf yn edrych gyda diddordeb i ba raddau y mae cyllideb Llywodraeth Cymru yn symud i'r un cyfeiriad, o ran blaenoriaethu buddsoddiad cyfalaf a reffeniw.

5. Iechyd a Llesiant

Fy ffocws cyllidebol o dan y genhadaeth hon fydd sicrhau bod buddsoddiad digonol yn y pethau sy'n ein cadw'n iach – penderfynyddion ehangach iechyd. Mae angen i ni ddefnyddio pob lifer sydd gennym a chofleidio 'iechyd ym mhob polisi' i helpu i gadw pobl yn iach, yn feddylol ac yn gorfforol. Bydd ein gwaith craffu yn edrych ar fwy na'r gwasanaeth iechyd yn unig drwy ystyried iechyd a llesiant gyda mwy o ffocws ar atal ac integreiddio rhwng meysydd gwasanaeth. Yng Nghymru, rydym mewn sefyllfa i ddefnyddio atebion arloesol, hirdymor i wella bywydau a mynd ar y blaen i broblemau iechyd drwy ganolbwyntio nid yn unig ar y GIG a byrddau iechyd, ond ar y gwasanaethau cyhoeddus ehangach sy'n cael effaith ar iechyd ein cenedl – y 'model cymdeithasol o iechyd'.

Edrychaf ymlaen at rannu'r hyn yr wyf yn ei ddysgu gyda'r Pwyllgor yn y blynyddoedd i ddod ar y materion pwysig hyn. Pe byddai'n ddefnyddiol i'r Pwyllgor, byddwn yn hapus i drefnu sesiwn wybodaeth i Aelodau'r Pwyllgor gyda chyingor ar sut i graffu ar y gyllideb drwy lens Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

Yr eiddoch yn gywir,

Derek Walker

Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru

Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru
Tramshed Tech, Heol Pendyris
Caerdydd, CF11 6BH
cystylltwchani@cenedlaethaurdyfodol.cymru
cenedlaethaurdyfodol.cymru

Future Generations Commissioner for Wales
Tramshed Tech, Pendyris Street
Cardiff, CF11 6BH
contactus@futuregenerations.wales
futuregenerations.wales

Cyflwyniad i Bwyllgor Cyllid y Senedd

Trwy e-bost

10 Ionawr 2024

Annwyl Peredur,

Diolch am y cyfle i gyfrannu at waith craffu'r Pwyllgor Cyllid ar Gyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2024/25, cyn fy sesiwn dystiolaeth yr wythnos nesaf. Ysgrifennais atoch yn hwyr y llynedd yn amlinellu fy null o ddadansoddi'r gyllideb ddrafft hon gan gydnabod y cyfnod ariannol anodd sy'n wynebu Llywodraeth Cymru, gwasanaethau cyhoeddus a chymunedau ledled Cymru.

Yn fy llythyr, sylwais fy mod wedi cyhoeddi [Cymru Can](#) yn ddiweddar, yn amlinellu'r rhaglen waith ar gyfer fy nhymor fel Comisiynydd. Mae hyn wedi'i lunio drwy wrando ar bobl, cymunedau a sefydliadau ledled Cymru am yr hyn sy'n bwysig iddynt yn y tymor hir. Nodais bum cenhadaeth i ganolbwyntio fy amser fel Comisiynydd. Y rhain yw: Gweithredu ac Effaith; Hinsawdd a Natur; Iechyd a Llesiant; Diwylliant a'r Iaith Gymraeg; ac Economi Llesiant.

Mae dadansoddiad o gyllideb flynyddol Llywodraeth Cymru yn un o'r ffyrdd yr wyf yn bwriadu monitro cynnydd wrth imi symud ymlaen gyda phob cenhadaeth. Byddaf am weld sut yr eir i'r afael â'r blaenoriaethau hyn er mwyn deall a yw gwariant cyhoeddus yn cyd-fynd â'r hyn sy'n bwysig i bobl Cymru. Fodd bynnag, gan mai dim ond ar ddechrau'r daith honno yw fy nhîm a minnau, ar gyfer y dadansoddiad o'r gyllideb ddrafft eleni, rwy'n canolbwyntio fy sylw ar fy nghanhadaeth gyffredinol i sicrhau bod Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn cael ei gweithredu'n effeithiol ac yn cael effaith. (Deddf WFG).

Fy nadansoddiad o gyllideb ddrafft 2024/25

Canfyddiadau allweddol:

1. Nid yw'r wybodaeth a ddarperir ochr yn ochr â'r gyllideb ddrafft yn ddigon i ddangos bod Llywodraeth Cymru yn ystyried Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn gynhwysfawr wrth ddrafftio ei chyllideb.
2. Er gwaethaf cydnabyddiaeth eang o'r heriau presennol sy'n wynebu cymunedau a gwasanaethau cyhoeddus ledled Cymru, nid yw'r dogfennau'n rhoi sicrwydd y rhoddir ystyriaeth ystyrion i BOB UN o'r pum ffordd o weithio a amlinellir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn ogystal ag yng nghanllawiau statudol Llywodraeth Cymru ei hun.
3. Mae mwy o dryloywder o fewn y naratif a'r Aseiad Effaith Integredig Strategol (SIIA) eleni ynghylch effaith penderfyniadau. Fodd bynnag, mae diffyg dadansoddiad yn y dogfennau o'r effeithiau hirdymor a thystiolaeth fanwl o sut mae cynnwys cyrff cyhoeddus a phobl eraill yr effeithir arnynt gan y gyllideb wedi helpu i asesu'r effaith bosibl.
4. Ar sail y dystiolaeth a ddarparwyd, mae'n ymddangos bod y gyllideb hon wedi methu â manteisio i'r eithaf ar y cyfle a roddir gan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol i feddwl a gweithredu'n wahanol. Gallai'r gyllideb ddrafft hon wneud y newid trawsnewidiol sydd ei angen ar draws y sector cyhoeddus i gyflawni'r Nodau Llesiant, yn hytrach na'u symud ymlaen, yn fwy anodd.

Cyd-destun – y Gyllideb a Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol

Profiad diweddar ein gwlad yw cyllidebau argyfwng yn y sector cyhoeddus flwyddyn ar ôl blwyddyn. Mae cyfres o sefyllfaoedd heriol, o adael yr UE i bandemig byd-eang ac aflonyddwch geopolitical, i gyd yn dylanwadu ar gost nwyddau a gwasanaethau ac yn cael effaith fawr ar fywydau pobl yma yng Nghymru ac mewn mannau eraill. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn rhoi'r ysgogiad a'r cyfle inni gadw golwg hirdymor wrth i ni lywio drwy gyfnodau cythryblus fel y rhain.

Mae effeithiau argyfyngau deuol yr argyfyngau hinsawdd a natur eisoes i'w teimlo yma yng Nghymru, gyda llawer gwaeth eto i ddod, sy'n golygu nad yw'r heriau i'n cyllideb yn debygol o ddiflannu unrhyw bryd yn fuan. Fy marn i yw bod angen newid hirdymor, i gadw pobl a'r blaned yn iach, ar draws ystod eang o wasanaethau cyhoeddus yn gweithio gyda'i gilydd fel rhan o broses hwy o bennu cyllideb.

Mae arnom angen penderfyniadau cyllidebol sy'n trwsio problemau nawr ac yn y tymor hir. Mae angen pwyslais arnom ar wariant sy'n atal problemau rhag digwydd. Yn syml, nid yw'n gynaliadwy parhau i geisio delio â'r symptomau. Rwyf yma i herio a chefnogi Llywodraeth Cymru, a chyrrff cyhoeddus eraill yng Nghymru. Gallwn gydweithio yng Nghymru i nodi achosion sylfaenol ac atebion hirdymor.

Yn ystod yr [adolygiad Adran 20](#) a gynhaliodd fy rhagflaenydd yn 2022 i asesu'r modd y cymhwyswyd Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol o fewn Llywodraeth Cymru, gwnaed un argymhellad, a'i dderbyn, sef datblygu a chyflawni [Cynllun Dysgu a Gwella Parhaus](#). Amlygodd yr Adolygiad y sylw yr oedd ei angen ar sicrhau bod Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn cael ei hystyried a'i chyfleu ym mhob penderfyniad a wneir gan Lywodraeth Cymru, gyda phwyslais ar y pum ffordd o weithio a rôl arweinyddiaeth sector cyhoeddus Llywodraeth Cymru.

Mae'r Cynllun Dysgu a Gwella Parhaus yn nodi rhai newidiadau cadarnhaol y mae Llywodraeth Cymru wedi'u gwneud i broses y gyllideb yn ystod y blynyddoedd diwethaf, gan gynnwys:

- Diwygio'r Grŵp Cynghori ar y Gyllideb ar Gydraddoldeb (BAGE) a sefydlu'r Grŵp Cynghori ar Effaith Gwella'r Gyllideb (BIIAG) newydd sydd wedi bod yn adolygu'r dull o asesu effaith penderfyniadau cyllidebol a'r SIIA.
- Yn ystod proses Cyllideb 2022-23 ac adolygiad o Wariant Cymru, defnyddiwyd dull cydweithredol i alinio cyllid â chyflawni'r Rhaglen Lywodraethu sy'n cynnwys amcanion llesiant Llywodraeth Cymru.
- Cynnydd mewn amrywiol feysydd o Gynllun Gwella'r Gyllideb, fel yr adroddwyd yn y cynllun, gan gynnwys ar effeithiau carbon a natur, cyllidebu rhyw ac effeithiau dosbarthu.
- Cyhoeddi Strategaeth Buddsoddi yn Seilwaith Cymru (WIIS) wedi'i hategu gan ddull seiliedig ar sero o ymdrin â gwariant cyfalaf i fynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd a natur fel rhan o Adolygiad o Wariant Cymru 2022-25.

Amlygodd Adolygiad Adran 20 hefyd bwysigrwydd gwerthuso. Roedd yr adroddiad yn trafod yr angen am waith pellach i werthuso a monitro effaith ac effeithiolrwydd y gyllideb.

Fy nghanfyddiadau

Sail fy nadansoddiad eleni yw edrych am dystiolaeth o sut y mae Llywodraeth Cymru wedi cymhwysu Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn y broses o bennu'r gyllideb. Mae'r dadansoddiad wedi ystyried yr holl bapurau a gyhoeddwyd fel rhan o gyhoeddiad [y Gyllideb Ddrafft](#) ar 19 Rhagfyr ynghyd ag adborth a gefais gan amrywiaeth o gyrff cyhoeddus sy'n dod o dan y Ddeddf. Byddwn yn nodi nad

oedd hwn yn ymarfer ffurfiol i gasglu barn cyrff cyhoeddus, yn hytrach yn giplun gan drawstoriad o sefydliadau.

Gellir dadlau mai'r gyllideb flynyddol yw'r penderfyniad blynyddol unigol mwyaf a wneir yn y sector cyhoeddus yng Nghymru, felly mae'n hollbwysig ei bod yn cael ei darparu mewn ffordd sy'n sicrhau llesiant cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol. Rwyf hefyd yn disgwyl i Lywodraeth Cymru ddangos arweiniad wrth gymhwyso Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn effeithiol. Mae fy asesiad wedi cynhyrchu pedwar canfyddiad allweddol:

Canfyddiad 1: Nid yw'r wybodaeth a ddarperir ochr yn ochr â'r gyllideb ddrafft yn ddigon i ddangos bod Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn cael ei hystyried yn gynhwysfawr gan Lywodraeth Cymru wrth ddrafftio ei chyllideb.

- Mae'r gyfres o ddogfennau cyllideb yn dweud dro ar ôl tro bod Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol wedi'i defnyddio fel sail i broses y gyllideb a bod hyn wedi'i nodi mewn manau amrywiol, yn bennaf yng Nghynllun Gwella'r Gyllideb (BIP). Fodd bynnag, nid yw'r dystiolaeth ar gyfer hyn yn glir o'r dogfennau fel y'u cyhoeddwyd. Mae'r diffyg gwybodaeth hwn hefyd yn ei gwneud yn anodd iawn i gyrff cyhoeddus eraill ddilyn eu hesiampl, yn unol ag egwyddor Un Gwasanaeth Cyhoeddus Cymru.
- Yr hyn sy'n peri pryder penodol yw na allaf asesu **sut** y mae Llywodraeth Cymru wedi ystyried:
  - a. Pob un o'r pum ffordd o weithio
  - b. Y Dangosyddion Cenedlaethol a'r Cerrig Milltir
  - c. Effaith y gyllideb ar ei hamcanion a'i chmau llesiant ei hun
  - d. Effaith y gyllideb ar allu cyrff cyhoeddus a Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus i roi eu hamcanion a'u camau llesiant eu hunain ar waith
  - e. Effaith y gyllideb ar dueddiadau hirdymor
  - f. Adroddiad Llesiant Cymru.
- Rwy'n croesawu'r cyfeiriad yng Nghynllun Gwella'r Gyllideb at adolygiad sydd ar ddod o sut i wella prosesau presennol ar draws Llywodraeth Cymru i nodi a datblygu cynigion gwariant gwell, i wella galluedd a helpu i flaenoriaethu penderfyniadau sy'n cyd-fynd yn gliriach â'r nodau llesiant, y ffyrdd o weithio ac archwilio cyfleoedd i wella cynllunio tymor hwy.

Canfyddiad 2: Er gwaethaf cydnabyddiaeth eang o'r heriau presennol sy'n wynebu cymunedau a gwasanaethau cyhoeddus ledled Cymru, nid yw'r dogfennau'n rhoi sicrwydd bod ystyriaeth ystyrlon wedi'i rhoi i BOB UN o'r pum ffordd o weithio a amlinellir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol a'r disgwyliadau a nodir yn Canllawiau statudol Llywodraeth Cymru ei hun.

Y pum ffordd o weithio

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn ei gwneud yn ofynnol i Lywodraeth Cymru weithredu'n unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth wneud penderfyniadau i gyflawni ei hamcanion llesiant. Yn ôl ei ddiffiniad ei hun yn [Cydamcanu: Dyfodol a Rennir](#), canllawiau statudol ar Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 (SPSF1), er mwyn gweithredu yn y modd hwn, rhaid iddynt

ystyried y pum ffordd o weithio. Fodd bynnag, rwyf wedi fy siomi gan y dehongliad gwan o'r pum ffordd o weithio sy'n amlwg yn naratif y gyllideb eleni.

Mae Cynllunio Ariannol wedi'i nodi yn SPSF1 fel un o'r meysydd newid corfforaethol. Mae'r canllawiau'n glir y bydd cymhwyso'r pum ffordd o weithio yn mynd i'r afael â'r duedd i flaenoriaethau tymor byr a phrosesau gweinyddol oddiweddyd buddiannau hirdymor. Disgwylir defnyddio'r pum ffordd o weithio yn enwedig o ran cyflawni yn y tymor hir a hwyluso camau gweithredu ataliol.

Mae Cynllun Gwella'r Gyllideb yn rhoi arwydd i'w groesawu bod meddwl hirdymor ac ataliol yn dal i fod yn rhan esblygol o'r broses o ddatblygu'r gyllideb, fodd bynnag, byddwn yn disgwyl, erbyn hyn, saith mlynedd yn ddiweddarach, y byddent wedi'u gwreiddio llawer mwy yn y broses o bennu'r gyllideb bresennol. Mae gennyf bryderon hefyd ynghylch pam mae'r amserlen ar gyfer gwella'r gyllideb yn cynnwys ffocws ar y tymor hir ac atal ond nad yw'n gwneud yr un peth ar gyfer y tair ffordd arall o weithio – cynnwys, cydweithio ac integreiddio – y mae'n rhaid eu cymhwyso'n gyfartal i'r broses.

Matrics Aeddfedwydd ar gyfer gweithredu Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol

Rwyf wedi asesu'r cynnydd gyda'r pum ffordd o weithio gan ddefnyddio'r adran broses ym [Matrics Aeddfedwydd Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol](#). Datblygwyd hyn fel rhan o [Adolygiad Adran 20 Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru](#) o'r modd y mae Llywodraeth Cymru yn rhoi Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol ar waith. Mae'r matrics yn nodi a yw'r camau a gymerwyd gan gorff cyhoeddus yn awgrymu:

- Dim newid neu ddim tystiolaeth o weithredu
- Newid syml
- Mwy anturus
- Bod yn berchen ar uchelgais
- Arwain y ffordd

Defnyddiais y wybodaeth a ddarparwyd yn y dogfennau a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru ochr yn ochr â'r gyllideb ddrafft. Er na allai hwn fod mor llawn a manwl â'r hunanasesiadau rydym yn annog cyrff cyhoeddus i'w cynnal ar y cyd yn eu timau eu hunain, mae wedi rhoi syniad i mi o ble y byddai proses gyllidebol Llywodraeth Cymru yn debygol o gael ei gosod mewn ymarfer hunanasesu o'r fath.

Gan ein bod bellach yn saith mlynedd i mewn i Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, rwy'n disgwyl y dylai Llywodraeth Cymru fod yn anelu at arwain y ffordd a dangos i gyrff cyhoeddus eraill sut i wneud penderfyniadau'n effeithiol gan ddefnyddio fframwaith y Ddeddf. Fy marn i yw bod cynnydd tuag at hyn yn annigonol.

Hirdymor – 'Newid Syml' yw ein hasesiad

Mae diffyg gwybodaeth i ddangos meddylfryd hirdymor ystyrion yn peri pryder penodol. Er bod Llywodraeth Cymru wedi crybwyll nifer o dueddiadau a heriau hirdymor ar gyfer y dyfodol, nid yw'n glir eu bod wedi ystyried effaith hirdymor eu strategaeth gyllidebol gyffredinol i sicrhau nad ydynt yn pentyrru problemau i gyllidebau'r dyfodol ymdrin â hwy, pan nad oes sicrwydd y bydd cyd-destun y gyllideb yn haws o gwbl.

Byddai arwain y ffordd yn yr hirdymor yn ôl y Matrics yn dangos:

- Mae dyrannu adnoddau yn ymateb i risgiau a chyfleoedd hirdymor posibl

- Mae prosesau yn blaenoriaethu camau gweithredu a chanlyniadau hirdymor gan wella pedwar dimensiwn llesiant yn y tymor hir a sicrhau cydbwysedd digonol rhwng anghenion tymor byr, canolig a hir.

Yn seiliedig ar y dogfennau cyhoeddiedig, yn fy marn i, dim ond 'Newid Syml' y mae'r defnydd o feddwl hirdymor yn ei adlewyrchu, er enghraifft:

- Rhywfaint o ystyriaeth o dueddiadau
- Defnydd cyfyngedig o dechnegau dyfodol ond ddim yn gyson
- Yn mynd i'r afael ag anghenion a phwysau presennol yn unig.

Mae'r ffordd hirdymor o weithio yn greiddiol i gyflawni yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy a rhaid iddo fod yn rhan allweddol o'r dull o bennu cyllideb. Mae Cynllun Gwella'r Gyllideb (t7) yn dweud bod Llywodraeth Cymru wedi gweithio gyda'r Grŵp Gwella a Chynghori ar yr Effaith ar y Gyllideb (BIIAG) i fwrw ymlaen â dull gweithredu lle caiff cynigion gwariant eu datblygu sy'n cydbwysu buddiannau hirdymor yn erbyn anghenion tymor byr. Nid wyf wedi gweld tystiolaeth sy'n egluro sut y caiff y dull hwn ei roi ar waith.

Mae Llywodraeth Cymru yn dweud ar gyfer y tymor hir "...rydym wedi gorfod gweithredu yn y tymor byr i amddiffyn y gwasanaethau craidd y mae pobl yn dibynnu arnynt i sicrhau eu bod yn gynaliadwy i'r dyfodol."

Y diffiniad gwirioneddol o dymor hir yw "Pwysigrwydd cydbwysu anghenion tymor byr gyda'r angen i ddiogelu'r anghenion tymor hir". Felly, er bod hirdymor yn ystyriaeth ar hyn o bryd, ein barn ni yw nad yw wedi'i hymgorffori fel ffordd o weithio ar gyfer y cylch cyllideb presennol.

Atal – 'Newid Syml' yw ein hasesiad

Mae nifer yr achosion o argyfyngau yn ystod y blynyddoedd diwethaf yn golygu bod angen i ni yn awr yn fwy nag erioed fod yn buddsoddi mewn dulliau ataliol fel ein bod yn lliniaru problemau yn y dyfodol ac yn fwy parod i ddelio â nhw. Gwnaeth y comisiynydd blaenorol gyfres o argymhellion i Lywodraeth Cymru ar atal [mewn papur yn 2018](#). Felly, mae gennyf bryderon ynghylch pam nad yw'r broses o ymgorffori atal ym mhroses y gyllideb wedi'i gwireddu eto.

Byddai arwain y ffordd ar atal yn ôl y Matrics yn dangos y rhinweddau canlynol a dyma rai meysydd y byddwn yn disgwyl eu gweld yn gwella:

- Brigdorri cyllidebau ar gyfer camau ataliol
- Blaenoriaethu'r defnydd o adnoddau ar gyfer y tymor hir hyd yn oed os yw'n cyfyngu ar y gallu i ddiwallu rhai anghenion tymor byr
- Ystyrir pob her o safbwynt system gyfan
- Adnodd pwrpasol ar gyfer cynllunio senarios yn y dyfodol a datblygu cymdeithas gysylltiedig a chynllunio atal/trychineb

Yn seiliedig ar y dogfennau cyhoeddiedig, yn fy marn i, dim ond 'Newid Syml' y mae defnyddio meddwl ataliol yn ei adlewyrchu, er enghraifft:

- Ymrwymiad cyffredinol i gael agwedd ataliol

- Diffiniad o atal wedi'i gytuno ond heb ei gynnwys mewn polisiau a chanllawiau mewnol
- Gwariant yn bennaf ar faterion aciwt (ymladd tân)
- Yn ymwybodol o rai achosion sylfaenol ond yn dal i fynd i'r afael â symptomau yn bennaf.

Mae'r cerrig milltir cenedlaethol yno i gynorthwyo gyda gwneud penderfyniadau. Maent wedi'u cynllunio i'n helpu i edrych i'r hirdymor fel y gallwn weithredu lle bo angen nawr. Gwnaeth Comisiynydd y Gymraeg, yn eu cyflwyniad i'r Pwyllgor Cyllid, yn glir y gallai unrhyw doriadau ynghyd ag effaith chwyddiant effeithio ar allu Cymru i gyflawni uchelgeisiau Cymraeg 2050, felly dyma enghraifft lle nad ydym yn gweld y cerrig milltir yn cael eu hystyried yn nogfennau'r Gyllideb Ddrafft.

Mae tystiolaeth o gynnydd o ran gwreiddio atal ym mhroses y gyllideb drwy waith parhaus gyda BIIAG sydd wedi bod yn archwilio defnyddio bioamrywiaeth fel maes i dreialu syniadau. Mae'r dogfennau'n dweud, yn amodol ar ganfyddiadau'r gwaith hwn, *"bydd dull cyllideb gyfan ar gyfer gweithgarwch ataliol yn cael ei archwilio, gan brofi ymarferoldeb, a nodi'r amodau sydd eu hangen i wneud hyn yn effeithiol ar draws y sefydliad cyfan."*

Mae hyn yn ei gwneud yn glir nad oes dull cyllideb gyfan o atal ar waith ar hyn o bryd. Yn anffodus, mae tystiolaeth yn holl ddogfennau'r gyllideb bod gwariant ataliol yn cael ei leihau a phrin yw'r dystiolaeth o ddadansoddi effaith hyn yn y tymor hwy a fydd â'r potensial i gynyddu'r galw ar wasanaethau yn y dyfodol – lle nad oes sicrwydd y bydd cyd-destun y gyllideb yn haws o gwbl.

O ran atal, dywed Llywodraeth Cymru *"...o fewn y setliad hynod heriol rydym wedi gorfod gweithredu i atal yr effeithiau gwaethaf ar wasanaethau craidd. Er na fu'n bosibl osgoi pob effaith negyddol, rydym wedi sicrhau cyn belled â phosibl ein bod yn lliniaru effeithiau uniongyrchol ar bobl a lleoedd."*

Mae'r diffiniad gwirioneddol yn disgrifio sut y gall gweithredu i atal problemau rhag digwydd neu waethygu helpu cyrff cyhoeddus i gyflawni eu hamcanion. Mae dadansoddiad pellach o'r diffiniad o atal wedi'i gytuno gyda Llywodraeth Cymru, ac fel rhan o waith i ddatblygu meddwl ataliol, mae'r BIIAG wedi edrych eto ar y diffiniad hwn ac wedi canfod ei fod yn addas at y diben ar gyfer gwreiddio ymhellach ddull ataliol o osod cyllideb.

Cydweithio – mae ein hasesiad rhwng 'mwy anturus' a 'bod yn berchen ar uchelgais'

Mae tystiolaeth o ddull cydweithredol cynyddol o bennu cyllideb. Mae hyn yn cynnwys ymgysylltu â grŵp BIIAG a'r Comisiynwyr, er enghraifft. Fodd bynnag, mae adborth a gawsom gan gorff cyhoeddus yn awgrymu nad yw rhai wedi cymryd rhan ffurfiol yn y broses.

Byddai arwain y ffordd ar gydweithio yn ôl y Matrics yn dangos y rhinweddau canlynol a dyma rai meysydd y byddwn yn disgwyl gweld gwelliant ynddynt:

- Cyllidebau wedi'u clustnodi ar gyfer cydweithio
- Effaith gyfunol ar fynd i'r afael â heriau hirdymor
- Cyd-gynllunio prosesau gyda staff a phartneriaid

Yn seiliedig ar y dogfennau cyhoeddedig, yn fy marn i, mae'r defnydd o ddulliau cydweithredol yn adlewyrchu safbwynt rhywle rhwng 'mwy anturus' a 'bod yn berchen ar uchelgais', er enghraifft:

- Ymgwymerwyd â gwaith mapio rhanddeiliaid.
- Sianeli allanol ffurfiol ar gyfer rhannu arfer a dysgu.
- Amrywiol lwybrau ffurfiol ac anffurfiol ar gyfer rhannu arfer da.

Un o'r ffyrdd y mae'n ymddangos bod LIC wedi canolbwyntio ar gydweithio yn ystod y blynyddoedd diwethaf yw trwy weithio gyda'r BIIAG a sefydlodd yn 2022. Roedd y grŵp wedi bodoli'n flaenorol o dan enw gwahanol (BAGE) i roi cyngor ar yr SIIA gyda ffocws ar gydraddoldeb ond esblygodd ac ehangodd hyn ynghyd â newid enw'r grŵp. Dywed Llywodraeth Cymru ei bod yn parhau i ymgynghori â BIIAG ynghylch sut y gellir gwneud gwelliannau a'r ffordd orau o gyfathrebu'r SIIA drwy broses y gyllideb flynyddol.

Rwyf hefyd yn croesawu'r ffaith bod Llywodraeth Cymru yn ymgysylltu â llywodraethau eraill yr ystyrir eu bod yn arweinwyr ym maes asesu effaith drwy'r Rhwydwaith Llywodraethau Llesiant (WeGo). Ystyrir bod y dysgu o'r rhwydwaith hwn yn hanfodol i gefnogi 'esblygiad a gwella' eu dull o asesu effaith.

Dywed Llywodraeth Cymru ar gydweithio "...wrth i ni symud y tu hwnt i'r Gyllideb hon byddwn yn gweithio gyda'n partneriaid ehangach i gyflawni ein cynlluniau a'u cefnogi i gwrdd â'r heriau a gyflwynir gan y cyd-destun cyllidol hwn."

Mae'r diffiniad gwirioneddol yn ymwneud â gweithredu ar y cyd ag unrhyw berson arall (neu wahanol rannau o'r corff ei hun) a allai helpu'r corff i gyflawni ei amcanion llesiant. Rhaid i gydweithio fod yn rhan greiddiol o broses y gyllideb yn ystod y cyfnod penderfynu, nid 'y tu hwnt' iddo. Fodd bynnag, mae pwyslais i'w groesawu yn naratif y gyllideb fod un o egwyddorion y gyllideb hon yn cynnwys '...gweithio mewn partneriaeth â chyrff eraill yn y sector cyhoeddus i wynebu'r storm ariannol hon gyda'n gilydd'.

Yr adborth a glywsom gan gorff cyhoeddus yng Nghymru yw na ymgynghorwyd â hwy yn ystod y broses ynghylch pa effaith y gallai'r gyllideb ei chael ar eu gallu i gyflawni eu hamcanion llesiant.

Integreiddio – 'Newid Syml' yw ein hasesiad

Mae'r ffordd integreiddio o weithio yn ymwneud â'r amcanion llesiant a osodwyd gan Lywodraeth Cymru yn ei Rhaglen Lywodraethu, gan sicrhau nad yw'r penderfyniadau y mae'n eu cymryd i gyflawni'r rheini yn cael unrhyw effaith andwyol ar ei amcanion llesiant eraill, y saith Nod Llesiant, a gallu cyrff cyhoeddus eraill i gyflawni eu hamcanion llesiant. Byddem yn disgwyl gweld rhywfaint o gydweithio â chyrff cyhoeddus eraill i leihau'r risg hon.

Byddai arwain y ffordd ar integreiddio yn ôl y Matrics yn dangos y rhinweddau canlynol a dyma rai meysydd y byddwn yn disgwyl gweld gwelliant ynddynt:

- Tystiolaeth o integreiddio nodau, amcanion a chymau yn systematig
- Proses lywodraethu dryloyw sy'n meithrin ymddiriedaeth rhwng y cyhoedd a'r llywodraeth
- Yr holl brosesau a phenderfyniadau ariannol a arweinir gan ystyriaeth o nodau cenedlaethol ac amcanion llesiant hirdymor y sefydliad
- Buddsoddi mewn deall rhyng-gysylltiadau materion, amcanion ac atebion yn fewnol ac yn allanol.

Yn seiliedig ar y dogfennau cyhoeddedig, yn fy marn i, dim ond 'Newid Syml' y mae cymhwysio integreiddio yn ei adlewyrchu, er enghraifft:

- Dim ond fel ystyriaeth y cyfeirir at Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, ond ni cheir tystiolaeth o weithio allan

- Mae proses a dyraniad y gyllideb ond yn caniatáu ar gyfer camau gweithredu newydd sy'n cael eu hystyried yn gynlluniau peilot neu ar raddfa fach na fydd yn effeithio ar lefel y boblogaeth.
- Dim ystyriaeth nac integreiddiad gyda Nodau Llesiant Cymru
- Ychydig o dystiolaeth o sut mae amcanion Llesiant (Llywodraeth Cymru ac eraill) yn cael eu hystyried.

O ran integreiddio, dywed Llywodraeth Cymru: "...rydym wedi cynnal ein dull o ddeall effeithiau integredig y dewisiadau yr ydym yn eu cymryd. Wrth ddefnyddio ein cyllid cyfyngedig rydym wedi ystyried lle y gellir dyrannu cyllid i gyflawni'r effaith orau bosibl wedi'i chydbwysu yn erbyn effeithiau negyddol yr angen i leihau cyllid mewn meysydd eraill." Mae'r diffiniad o integreiddio yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn ei gwneud yn ofynnol ystyried sut y gall amcanion Llesiant y corff cyhoeddus effeithio ar bob un o'r nodau Llesiant, ar eu hamcanion eraill, neu ar amcanion cyrff cyhoeddus eraill.

Rwy'n croesawu cyfeiriad yn y Naratif (t.28) at ffynonellau tystiolaeth pellach sydd wedi'u hystyried gan gynnwys Adroddiad Llesiant Cymru, yr adroddiad pum mlynedd ar Dueddiadau'r Dyfodol a'r adroddiad pum mlynedd Tueddiadau'r Dyfodol a'r adroddiad blynyddol ar y Ddyletswydd Economaidd-Gymdeithasol ochr yn ochr â gweithio gyda'i hunedau tystiolaeth Cydraddoldeb, Hil ac Anabledd ei hun.

Mae Cynllun Gwella'r Gyllideb (t.3) yn dweud bod Llywodraeth Cymru, drwy waith Cyllideb 2024/25, wedi parhau i archwilio sut i wella ei dull integredig o gyllidebu, deall croestoriadedd ac effeithiau anfwriadol penderfyniadau gwariant. Fodd bynnag, nid yw amserlen Cynllun Gwella'r Gyllideb ond yn cynnwys camau gweithredu penodol yn erbyn y ffyrdd 'Atal' a 'Tymor Hir' o weithio.

Cynnwys – mae ein hasesiad yn 'fwy anturus'

Rhaid i gyfranogiad fod yn rhan greiddiol o broses y gyllideb o'r cychwyn cyntaf, gan wella tryloywder a chynnwys ystod eang o leisiau'r bobl y mae penderfyniadau cyllidebol yn effeithio arnynt. Dylai gyfranogiad alluogi'r bobl hynny i helpu'n ystyrlon i lunio a llywio'r penderfyniadau hynny.

Byddai arwain y ffordd ar gyfranogiad yn ôl y Matrics yn dangos y rhinweddau canlynol a dyma rai meysydd y byddwn yn disgwyl eu gweld yn gwella:

- Cryfhau ymddiriedaeth a hyder yn y sector cyhoeddus ac mae pobl yn cymryd mwy o ran yn y broses ddemocrataidd
- Dulliau a thechnegau cynnwys wedi'u teilwra
- Systemau a thechnoleg a ddefnyddir i sicrhau sgwrs barhaus gyda'r amrywiaeth o bobl yr effeithir arnynt gan y gwaith a all helpu i gyfrannu at y nodau ac amcanion y sefydliad, er mwyn sicrhau mwy o gyfranogiad a thryloywder

Yn seiliedig ar y dogfennau cyhoeddus, fy marn i yw bod y defnydd o ddulliau cynnwys yn adlewyrchu safbwynt 'mwy anturus', er enghraifft:

- Tystiolaeth o symud oddi wrth ymgynghori i ddulliau eraill o gynnwys pobl
- Tystiolaeth o ofyn i bobl sut yr hoffent gymryd rhan ac o newid cyfatebol
- Yn agored i newid gwirioneddol o ganlyniad i gyfranogiad
- Mae prosesau'n annog estyn allan at blant a phobl ifanc

O ran cyfranogiad, dywed Llywodraeth Cymru: "...drwy gydol y Gyllideb hon rydym wedi ymgysylltu â phartneriaid cymdeithasol gan gynnwys y trydydd sector, awdurdodau lleol a Chomisiynwyr Statudol i ddeall effeithiau'r cyd-destun presennol i lunio ein cynlluniau gwariant." Mae'r diffiniad gwirioneddol o gyfranogiad yn sôn am bwysigrwydd cynnwys pobl sydd â diddordeb mewn cyflawni'r nodau llesiant a sicrhau bod y bobl hynny'n adlewyrchu amrywiaeth yr ardal y mae'r corff yn ei gwasanaethu.

Un maes o gynnydd yr ydym wedi'i weld eleni yw cyfranogiad pobl ifanc ym mhroses y Gyllideb. Mae Cynllun Gwella'r Gyllideb (t5) yn dweud bod "Aelodau o Fwrdd Ieuenctid Plant yng Nghymru wedi cyflwyno eu gwaith cychwynol ar fersiwn y person ifanc o Gynllun Gwella'r Gyllideb i'r Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol a Chadeiryddion Pwyllgor Cyllid y Senedd a Phwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg mewn digwyddiad yn y Senedd ym mis Medi 2023. Bydd y cynnyrch terfynol yn cael ei lansio yn gynnar yn 2024."

Trwy'r Tîm Gwella'r Gyllideb, rydym wedi gweld fersiwn animeiddiedig o'r BIP ar gyfer pobl ifanc ac wedi clywed bod gwelliannau a wnaed yn dilyn adborth gan bobl ifanc yn cynnwys gwneud y cynnwys yn fwy realistig fel ei fod yn haws i blant a phobl ifanc ei ddefnyddio. Yn y dyfodol, bydd gennyf ddiddordeb mewn gweld sut mae'r offeryn yn cael ei ddefnyddio i gynnwys mwy o bobl ifanc yn y gwaith o ddylanwadu ar yr hyn sydd yn y gyllideb.

Canfyddiad 3: Mae mwy o dryloywder o fewn y naratif a'r SIIA eleni ynghylch effaith penderfyniadau. Fodd bynnag, mae diffyg dadansoddiad yn y dogfennau o'r effeithiau hirdymor a thystiolaeth fanwl o sut mae cynnwys cyrff cyhoeddus a phobl eraill yr effeithir arnynt gan y gyllideb wedi helpu i asesu'r effaith bosibl.

Asesiad effaith

Rydym yn croesawu mwy o dryloywder ynghylch effaith penderfyniadau o fewn y naratif a'r SIIA eleni. Ceir ymgais amlwg i nodi effeithiau negyddol yn ogystal â rhai cadarnhaol ac mae adlewyrchiad i'w groesawu yn y naratif lle mae penderfyniadau wedi bod yn arbennig o anodd.

Deallwn, ar lefel portffolio gweinidogol, fod cynigion ariannu unigol yn cael eu hasesu o ran eu heffaith gan ddefnyddio Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol fel y fframwaith. Mae Asesiadau Effaith Integredig yn edrych am yr effaith y gallai cynnig ei chael ar draws y pedwar dimensiwn llesiant a hefyd yn ystyried sut y bydd y pum ffordd o weithio yn cael eu defnyddio yn y cynigion hynny. Mae hyn i'w ganmol.

Fodd bynnag, o ran yr SIIA, nid ydym yn gweld yr un asesiad. Yn bwysig hefyd nid ydym yn gweld effaith gronns yr asesiadau hynny. Er enghraifft, sut mae effaith y penderfyniadau a wneir yn chwarae allan ar draws y pedwar dimensiwn llesiant i sicrhau bod pob un yn cael ei gefnogi gan y gyllideb hon. Yr wyf yn arbennig o bryderus yr effeithir yn anghymesur ar lesiant diwylliannol.

Canfyddiad 4: Ar sail y dystiolaeth a ddarparwyd, mae'n ymddangos bod y gyllideb hon wedi methu â manteisio i'r eithaf ar y cyfle a roddir gan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol i feddwl a gweithredu'n wahanol. Gallai'r gyllideb ddrafft hon wneud y newid trawsnewidiol sydd ei angen o fewn cyrff cyhoeddus Cymru i gyflawni'r Nodau Llesiant, yn hytrach na'u symud ymlaen, yn fwy anodd.

Yn ystod yr Adolygiad Adran 20, nodwyd mai un o'r agweddau allweddol sydd eu hangen ar gyfer dyfnhau gweithrediad Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol oedd arweiniad clir gan Lywodraeth Cymru. Mae gan Lywodraeth Cymru hefyd rôl bwysig i'w chwarae fel sefydliad cenedlaethol sy'n

rhwym i Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, gyda dylanwad dros gyllidebau cyrff cyhoeddus, y sector preifat, y sector gwirfoddol a'r cyhoedd – sydd oll yn cyfrannu at y daith hon.

Felly, mae'n hanfodol bod Llywodraeth Cymru yn creu'r amodau cywir ar gyfer ffyrdd newydd o weithio ac yn arwain y ffordd i gyrrff cyhoeddus eraill o ran dangos sut y gellir cymhwyso'r pum ffordd o weithio orau yn ymarferol.

Mae proses y gyllideb yn llwybr allweddol, lle gellir gweld Llywodraeth Cymru yn annog prosesau a galluogi arloesi, gan ddangos ymrwymiad clir i feddwl hirdymor a chyflawni Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Fodd bynnag, rwy'n pryderu y gallai'r gyllideb ddrafft hon gael ei gweld fel rhywbeth sy'n digalonni llawer ac fel neges bod dyletswyddau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn dod yn ail i ofynion statudol eraill. Mae cyrff cyhoeddus a Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus wedi ymrwymo i'w hamcanion a'u camau llesiant a rhaid iddynt nawr ystyried sut y gallant ymateb i'r gyllideb hon yn greadigol gan ddefnyddio pob un o'r pum ffordd o weithio. Mae rhai cyrff sy'n wynebu gostyngiad sylweddol yn y gyllideb nad ydynt wedi cael yr amser i ddatblygu atebion mwy creadigol mewn ymateb.

Mae cyrff cyhoeddus Cymru bellach yn gorfod cadarnhau eu cyllidebau eu hunain yn gyflym ar gyfer y flwyddyn i ddod. Er gwaethaf y pwysau sydd arnynt, yr wyf yn gweld enghreifftiau da o gynnwys y dinasyddion y maent yn eu gwasanaethu yn y broses hon o wneud penderfyniadau.

Tra bydd y gwaith ar weithredu Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn parhau, a llawer o frwdfrydedd o hyd amdani, bydd gan y gyllideb hon ganlyniadau pellgyrhaeddol i gynydd y newid diwylliannol sy'n cael ei ysgogi gan y ddeddfwriaeth, ac ar gyfer y nodau y mae'r ddeddfwriaeth yn eu gosod ar gyfer Cymru.

Meysydd a awgrymir i'r Pwyllgor Cyllid eu harchwilio ymhellach:

- Sut mae'r pum ffordd o weithio i'w cymhwyso i'r adolygiad o'r SIIA sydd i'w gynnal yn y flwyddyn i ddod
- Beth yw yr hyn y mae'r Gweinidog yn ei ddisgwyl i fod yn wahanol o ganlyniad i'r adolygiad o SIIA. Er enghraifft, a fydd, yn y dyfodol, yn cynnwys dadansoddiad o effaith hirdymor penderfyniadau, yn enwedig y rhai sy'n lleihau adnoddau ar gyfer mesurau ataliol.
- Sut bydd fersiwn y person ifanc o Gynllun Gwella'r Gyllideb yn cael ei defnyddio i gynnwys pobl ifanc wrth ddylanwadu ar benderfyniadau cyllidebol
- A fyddai'r Gweinidog yn cytuno i gyflwyniad mwy tryloyw o sut mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol wedi'i chymhwyso mewn cylchoedd cyllideb yn y dyfodol, gan gynnwys sut y mae Llywodraeth Cymru wedi ystyried:
  - o Pob un o'r pum ffordd o weithio
  - o Y Dangosyddion Cenedlaethol a'r Cerrig Milltir
  - o Effaith y gyllideb ar ei hamcanion a'i chamau llesiant ei hun
  - o Effaith y gyllideb ar allu cyrff cyhoeddus a Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus i roi eu hamcanion a'u camau llesiant eu hunain ar waith
  - o Effaith y gyllideb ar dueddiadau hirdymor
  - o Adroddiad Llesiant Cymru.

- A yw'r Gweinidog yn rhannu fy mhryder y gallai'r gyllideb hon leihau'r math o fentrau a phenderfyniadau arloesol a beiddgar yr ydym wedi'u cymeradwyo yn y gorffennol.
- Pa gamau sydd yn eu lle i werthuso effaith ac effeithiolrwydd y Gyllideb.

Yr eiddoch yn gywir

A handwritten signature in black ink that reads "D. Walker". The letters are cursive and slightly slanted to the right.

Derek Walker

Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Eitem 4

Cyflwynwyd yr ymateb i ymgynghoriad y [Pwyllgor Cyllid](#) ar [Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2024-25](#).

This response was submitted to the [Finance Committee](#) consultation on the [Welsh Government Draft Budget 2024-25](#).

WGDB_24-25 42: Ymateb gan: **Confederasiwn GIG Cymru (Saesneg yn unig) |**
Response from: Welsh NHS Confederation (English Only)

	The Welsh NHS Confederation response to the Finance Committee scrutiny of the Welsh Government's 2024-2025 Draft Budget proposals.
Contact	Nesta Lloyd-Jones (Assistant Director):
Date	1 December 2023

Introduction

1. The Welsh NHS Confederation welcomes the opportunity to respond to the Finance Committee's scrutiny of the Welsh Government's Draft Budget 2024-25 proposals.
2. The Welsh NHS Confederation represents the seven Local Health Boards, three NHS Trusts (Velindre University NHS Trust, Welsh Ambulance Services NHS Trust and Public Health Wales NHS Trust), and two Special Health Authorities (Digital Health and Care Wales and Health Education and Improvement Wales). The twelve organisations make up our membership. We also host NHS Wales Employers.
3. NHS leaders recognise that public finances across the UK are extremely challenging. Similar to healthcare systems across the UK, and the world, the NHS in Wales has reached a perfect storm: the cost of providing healthcare continues to rise at the same time as demand on, and expectations of, the service continue to increase. The pandemic has led to a more complex picture for the health and care system. The NHS is experiencing very large increases in its day-to-day costs as a result of inflation, the elective care backlog, recruitment and retention of the health and care workforce, implementation of the pay award and the costs of providing continuing healthcare, increase in delayed pathways of care, increased demand and acuity of patients, increased spending on primary care and hospital prescriptions, alongside public expectations. However, we can recover from this perfect storm through the NHS working closely with partners from all sectors, including social care.
4. NHS leaders know they need to maximise the way they use the resources available, focusing on achieving the best outcomes for patients. Financial certainty has a big impact on the NHS's ability to plan and deliver quality services and the best outcomes for patient. The decisions made now by Welsh Government and NHS leaders will have a long-term impact on the health and wellbeing of the population. It is vital that all sectors work together to support the health and wellbeing of the population, to tackle inequalities and respond to the cost-of-living crisis to prevent further harm to the most vulnerable in our society. There needs to be an open and honest conversation with the public about what the future health and care service looks like to ensure future sustainability. It is vital that the whole public service ensure that any policy and spending decisions are planned to make the biggest impact on the lives of the communities they serve.

Key priorities for NHS leaders

5. As the membership body representing NHS leaders in Wales, we ask that the Welsh Government Budget for 2024-25 supports the following areas:
- **Capital:** Develop a ten-year investment plan for service change to reshape NHS estates and infrastructure, including digital. This would make NHS estates more sustainable, boost productivity and support the NHS to get through its care backlog, reduce carbon emissions, maximise public assets, attract additional funding through research and development opportunities, regenerate the local economy and improve patient care outcomes.
  - **Revenue:** Provide funding to cover inflationary pressures, to address the backlog in elective care and the increase acuity of patients post pandemic and support the maintenance of NHS estates and infrastructure, including digital.
  - **Workforce:** Support the development of flexible and innovative workforce plans and increase investment in NHS workforce so we continue to see an increase in the number of students and trainees across a range of professional groups.
  - **Social care:** Provide local authorities with ring-fenced allocations for social care, to meet the needs of their population and to support system-wide sustainability. The variation in investment in social care across Wales, for example, needs to be addressed through a renewed collaboration between Welsh Government and local government. The funding allocated to social care needs to have clearly defined target outcomes imposed by Welsh Government to ensure that the total amount spent on social care drives the change we need to see.
  - **Prevention and early intervention:** Recognise that the NHS needs to focus more on addressing the drivers of demand on our health services by working on prevention and population health measures which will support the long-term sustainability of the service. The variation in underlying need for preventative activities should be taken into account in the allocation formula.
  - **Digital investment:** Invest in digital infrastructure and functionality and see the opportunities that digital can bring to the economy and the NHS. Building digital functionality across patient pathways that capture and enables data to inform decision making and tools that supports its delivery. Opportunities include enhanced self-care; connecting parts of our health, care and wider public sector to enable people to keep safe and healthy at home for longer; allowing organisations to work in partnership to support the highest risk citizens first and deploying scarce staffing resources in an efficient way.
  - **Inequalities:** The NHS often has to address the health impact of inequalities in addressing the social determinants of health. Support a cross-government approach that creates the conditions for everyone to enjoy the best possible health, publishing a delivery plan that outlines actions being taken across all government departments to tackle inequalities.
  - **NHS and the economy:** Recognise that health is an investment in growing the Welsh economy, both locally and nationally. [Analysis](#) we published in October 2022 shows that every £1 invested in the NHS, returns £4 in Gross Value Added (GVA) for the economy. We should stop seeing the NHS as a drain on public resources but instead as a key driver of economic activity and employment. As large employers, purchasers, and capital asset holders, NHS organisations are well positioned to use their spending power and resources to address the adverse social, economic, and environmental factors that widen inequalities and contribute to poor health outcomes.

- **Long-term planning:** We would encourage a long-term planning framework for financial recovery.
6. Finally, the response from NHS Wales organisations to the challenges of the pandemic demonstrate that the health and care system can respond quickly and effectively when working in partnership with other public sector bodies, the third sector and communities. NHS leaders will do whatever they can to get the best value and outcomes for patients and improve efficiencies. That is why innovation, embracing digital and thinking differently about how services are provided are vital.

What, in your opinion, has been the impact of the Welsh Government’s 2023-2024 Budget, including funding related to the recovery of the pandemic? Have Welsh Government business support policies been effective, given the economic outlook for 2024-25?

7. The Welsh Government 2023-24 Budget recognised the need to stabilise the health system following the pandemic. It provided additional financial support to NHS organisations, especially health boards, as they continued to respond to system-wide challenges, including inflationary and post COVID cost pressures. However, the resources provided in the opening Welsh Government 2023-24 Budget were insufficient given the legacy COVID costs, the cost of recovery, including waiting time reduction, and exceptional inflationary pressures. The additional allocations notified in October 2023 have supported the in-year position but significant challenges remain, both in year and into 2024-25, and the delay between the original budget and the revised budget delayed collective action which could have improved the current financial position.
8. The NHS Wales Budget settlement for 2023-24 ceased a number of funding streams that the health boards had relied upon during the multi financial year pandemic period. This was based on the perception that the COVID driven cost pressures could be removed as the NHS became less exposed to COVID restricted operations. Consequently, the funding settlement caused health boards to lodge forecasted plans that projected a significant financial deficit that could not be accepted by Welsh Ministers. The Welsh Government mid-year financial review has helped re-provide support in a number of these areas which will allow the health boards to make best efforts towards a much reduced revised financial control total.
9. While the additional funding provided by the Welsh Government has been welcomed, like other public services across the UK, the NHS in Wales has been significantly impacted by a range of external drivers, leading to increased financial uncertainty and deficits. With a significant gap between the growth in healthcare demand and the inability to respond fully in the short to medium term, within certain fiscal constraints, all health boards are in deficit this financial year (2023-24) and are acutely aware of the financial difficulties for 2024-25.
10. Factors contributing to the increased deficits in 2022-23 and 2023-24 include:
  - **Underlying deficits from 2022-23:** All health boards’ deficits from 2022-23 were carried forward to 2023-24, acting as the starting point for 2023-24 finances. As highlighted in the [Audit Wales](#) report, the overall deficit for 2022-23 was £150m: *“Against a backdrop of significant pressure, the total in-year deficit for 2022-23 has increased to £150 million (£47 million in 2021-22) and the three-year cumulative*

over-spend across the NHS increased from £184 million in 2021-22 to £247 million in 2022-23". The underlying deficit is likely to again be carried forward into 2024-25.

- **Workforce:** A sustainable workforce is essential for a sustainable NHS. Workforce costs have increased in both the NHS and social care. Pay costs accounted for 45 per cent of health board revenue spend in 2022-23, around £5.4 billion. Workforce pay pressures have increased due to industrial action, high levels of vacancies and sickness, resulting in high variable pay expenditure and outsourcing of services from private providers, such as agency. The increase in agency nursing staff is largely down to pressures from delayed transfers of care. As highlighted by [Audit Wales](#), expenditure on agency staff has grown steadily over the last five years, with a further increase of 20 per cent in cash terms in 2022-23, putting overall agency spend at £325 million across NHS Wales. The majority of the spend is to cover workforce vacancies, with some supporting additional activity. In many health boards, this is the highest level they have ever seen.
- **Inflation:** There has been significant in-year variation driven by inflationary pressures, namely from energy price fluctuations but also for goods and services, including digital.
- **Social care:** Social care services play a crucial role in care pathways by keeping people well for longer outside of hospital and enabling faster, safer discharges home. There continues to be a significant number of patients, on average 1,500, waiting to be discharged from hospital due to capacity challenges in the social care sector, costing the NHS hundreds of millions of pounds every year. The average rate of a hospital bed is between £250 - £350 per night, therefore if there are 1,500 people medically fit for discharge in hospitals across Wales it costs an average £375,000 – £525,000 per night to the NHS in Wales. This is a significant driver of financial pressure. In addition, there has been increased expenditure on Continuing Health Care due to increases in local authority care home rates, the increase in the Real Living Wage and the Funded Nursing Care rate driven by the NHS pay award.
- **Medicines and prescriptions:** There has been increased spending on primary care and hospital prescriptions due to patient demand and the increased costs of drugs. After changes in clinical guidelines and increased activity following the pandemic, there has been an increase in oncology and scheduled care medicine. There has also been a higher-than-average increase in unscheduled care drugs expenditure as emergency departments continue to experience unprecedented demand.
- **Maintenance of outdated estates and infrastructure:** The cost of running NHS estates and infrastructure continues to increase. The NHS is faced with an ageing estate, including digital infrastructure, which was not designed for current demands and therefore fails to meet modern standards. Many hospitals in Wales were built in the 1960s or earlier, with [12 per cent](#) of the estate built pre-1948 and only 6 per cent post-2015. For many NHS organisations, there are significant ongoing costs to repair estates and undertake essential maintenance, with one health board estimating the maintenance costs in the region of £150m, and many must replace key expensive service items that are well past their effective working lives. In addition, in Wyllybush Hospital in Hywel Dda University Health Board and Nevill Hall Hospital in Aneurin Bevan University Health Board, remediation work is being undertaken following the discovery of RAAC. This is not only expensive but prevents NHS organisations from using the limited funds available to create new services. It is also key to invest in digital infrastructure, which is becoming increasingly important to mitigate cyber security risks.

- **COVID legacy:** It is clear the ongoing effects of the pandemic continue to have a significant impact on healthcare systems and the workforce. A number of costs continue to be unavoidable due to the different operating models that became embedded during COVID. This includes the ability to achieve the level of service delivery needed to eradicate clinical treatment delays, with rising demand on services, more patients presenting with higher acuity, and the ability to recruit and retain the workforce needed across health and care services. Alongside this, service changes made during COVID have been embedded in health board expenditure as well as the continuation of higher cleaning standards, PPE provision and testing.

How should/could the Welsh Government support the economy and business following the pandemic, Brexit and inflationary and other economic pressures?

- **How financially prepared is your organisation for the 2024-25 financial year, how will inflation impact on your ability to deliver planned objectives, and how robust is your ability to plan for future years?**

11. Inflationary pressures will continue to impact adversely into 2024-25. Whilst NHS Wales organisations welcome the additional funding from the Welsh Government, increasing costs as a result of inflation are having a significant impact on NHS delivery against government priorities. All health boards have an underlying deficit position which will only be partly mitigated by the conditionally recurrent allocations announced in October 2023. Whilst NHS organisations are yet to receive planning guidance for 2024-25, the approach by the NHS to date is to assume continuity of the 2023-24 trajectories in relation to ministerial measures. The assessment is that on the basis of a repeat inflationary uplift and continued allocations as per 2022-23 it will give the NHS clarity on financial parameters for planning.
12. The NHS is able to make some forward planning assumptions into future years. Many of the cost saving initiatives delivered in 2023-24 have been of a non-recurrent nature and the bounce-back of this into positions will be certain. The slight ease in inflation is welcome albeit health inflation, heavily impacted by drugs inflation, is often subject to different pressures than general Retail Price Index (RPI) type drivers. World markets alongside drug innovation and new drug implementation contributes to volatility in the prescribing arena. This is an area that is very difficult to accurately project even on a 12-to-18-month timescale.
13. The tight financial settlements over a period of years necessitates the need for ever growing cost reduction programmes which will be increasingly challenging to deliver due to the scale required. This will require a fundamental rethink of the sustainability in some service areas in their present service model configurations. Where NHS organisations have concerns is that the achievement of financial requirements could drive short-term decision making, shelving efficiency investment such as digital and service reconfiguration, and in some cases false economies, such as curtailing overseas nurse recruitment. The severe constraints on capital will also hold up the delivery of cost-efficient service reconfigurations. However, it is the NHS priority to meet their control total and demonstrate a balanced budget over the next three years.
14. It will be challenging to focus attention on the transformation of services when capacity is largely focused on meeting the challenges brought about by the COVID-19 pandemic, particularly the impact on the NHS Wales workforce. Delivering against efficiency targets

will be a challenge for health boards. This makes the need for national conversation about individual responsibilities to improve lifestyles even more important. Taking pressure of frontline services should be a key tenet of improving population health across a range of factors but especially in the field of diet, exercise and appropriate consumption of alcohol.

15. Finally, while it is well documented that the NHS accounts for around 50 per cent of the Welsh Government's budget, there must be recognition of the significant [contribution](#) the NHS makes to local and national economies. The NHS directly employs over 100,000 people across Wales to quality and stable jobs. The NHS is also a purchaser of local goods and a commissioner of local services, which are used for social benefits, its buildings and spaces supporting communities.
16. Furthermore, the size, scale and reach of the NHS means it has significant influence over the health and wellbeing of local populations. It plays a vital role in improving wellbeing and addressing regional inequalities throughout Wales. Health, wellbeing and the economy are bound tightly together; a healthy (physically, psychologically and socially) population results in a more economically active population. The well-worn saying 'health is wealth' is evidenced by the record 2.5m people out of work due to ill health costing the UK economy an [estimated](#) £43 billion a year. Interventions designed to improve health, inclusive growth and wellbeing in Wales should be a shared priority in the interests of all local, regional and national partners, businesses and communities.

What action should the Welsh Government take to help households cope with inflation and cost of living issues?

- **How should the Budget address the needs of people living in urban, post-industrial and rural communities and in supporting economies within those communities?**
17. Supporting our population is critical. The additional ways the Welsh Government could help householders cope with inflation includes:
    - Take action to improve the level of take-up of grants, allowances and benefit support already available to households.
    - Maximise Discretionary Housing Payments.
    - Provide more help with Council Tax through the Council Tax Reduction Scheme.
    - Maximise take up of home energy efficiency schemes, such as Eco4 and LA Flex.
    - Fund integrated wellbeing and keep warm initiatives.
    - Urge utility companies to engage in more proactive promotion and awareness-raising campaigns for social tariffs and demonstrate improved take-up of these tariffs.
    - Convene partner organisations and engage in constructive challenge on progress being made on Cost of Living-related policies to accelerate co-ordinated action.
    - Fund and extend the reach of the 'Food and Fun' programme so that it prioritises low-income families.
    - Support and encourage local activity-based programmes for adults that provide help with costs and have health and wellbeing benefits.
    - Implement, at pace, the proposed warm homes programme.
    - Implement the recommendations of the [Wales Expert Group on the Cost of Living Crisis](#).
  18. As in the Public Health Wales report, [Cost of living crisis: a public health lens](#), the cost-of-living crisis is having, and will continue to have, a significant and wide-ranging negative impact on people's mental and physical health. It is likely that those making the

difficult decision to eat or heat their homes will require the support of the NHS, and so preventative action is required to alleviate any potential demand and to ensure inequalities are not exacerbated. To build on the report, Public Health Wales ran an all-Wales cost of living [summit](#) in March 2023, convening stakeholders from different sectors to discuss the key challenges, risks, enablers and solutions in the short, medium and long-term .

19. Key areas discussed in the summit included food, energy and housing; mental health; income and debt; and health and care. The post-summit report proposed the following next steps:
- In the short term, make support more easily accessible and better inform service delivery at the local/regional level. More supportive funding, such as funding with greater security and time length, and a national vision and framework.
  - In the medium term, involve communities in service planning and design, and improve partnership working and coordination at the local/regional level. At the national level, improve the offer of national prevention programmes, such as screening, and improve provision and use of data and evidence.
  - In the long term, adopt the Future Generations Ways of Working (prevention, integration, collaboration, involvement, long term) into working at the local/ regional level as well as a greater focus on health equity, and 'Health in All Policies'. At the national level, strategies and policies to build a healthier Wales (such as social security consolidation and building sustainable, healthy food systems) and a more equal Wales were proposed.
20. The NHS alone does not have the levers to help people cope with pressures from the rising cost of living, to reduce the impact on their health and on inequalities. We therefore must shift the focus from public health initiatives delivered through the NHS and local authorities to addressing factors that cause ill-health in the first place, such as education, poor housing, transport and food quality. As highlighted in the Welsh NHS Confederation Health and Wellbeing Alliance report, '[Mind the gap: what's stopping change?](#)', addressing the factors that cause ill-health in the first place should be a central focus for the Welsh Government and a cross-government approach to inequalities is needed.

Are Welsh Government plans to build a greener economy clear and sufficiently ambitious? Do you think there is enough investment being targeted at tackling the climate change and nature emergency? Are there any potential skill gaps that need to be addressed to achieve these plans?

21. Alleviating climate change must be a priority in supporting economic and social recovery. However, further investment, including capital funding, is required to support public bodies to reach the Net Zero target by 2030 set by Welsh Government in the [NHS Wales Decarbonisation Strategic Delivery Plan](#).
22. NHS organisations have a substantial impact on the environment and is a significant consumer of energy and water resources within Wales. Delivering high-quality health and care places numerous demands on natural resources and the environment, such as: the use of energy, water and consumables, including single-use plastics; waste production and waste management; and travel, which requires fossil fuels and contributes to air pollution.
23. NHS Wales organisations are looking at establishing local supply chains using their buying powers, which will also help shorten the supply chain and reduce emissions. In

addition, making better use of digital technology across our services and communities, such as video consultations, will reduce the environmental impact of healthcare delivery.

24. NHS organisations have previously acknowledged the need for better support and clarity of the green agenda within NHS Wales to better align Welsh Government green strategies with the capital renewal of NHS Wales estate. Where there are timescale gaps to the required green technology being available to replace older technologies and carbon heavy energy solutions there needs to be better understanding of the interim investment solutions required as a bridge to the greener economy. There have been examples whereby one arm of Welsh Government might influence the rejection of funding for a traditional technology without there presently being a holistic green solution. This can contribute to business continuity risk and medium-term carbon inefficiencies as older technologies are eked out and patched up to maintain services. A better understanding of the options and support available would better align the health sector with Welsh Government strategy.
25. Furthermore, while the NHS is looking at a range of innovative ways to reach the Net Zero target, without sustained capital investment in estates, facilities and infrastructure it will be difficult to achieve. As highlighted above, NHS estates and infrastructure need to be brought up to modern standards and become more energy efficient, which is extremely challenging due to the current age profile of hospitals and other buildings across Wales, with only [14 per cent](#) of the estate built since 2015. While all options are being considered by NHS leaders to bring down energy inefficiencies, without sustained investment and new infrastructure the target is unlikely to be met.

The Committee would like to focus on a number of other specific areas in the scrutiny of the Budget. Do you have any specific comments on any of the areas identified below?

- **Is enough being done to tackle the rising costs of living and support those people living in relative income poverty?**

26. We know that people working in the NHS are struggling with the rising cost of living and for many, they are now living in relative income poverty, as evidenced by the number of NHS staff accessing Food Bank vouchers in the workplace (not just the lowest pay banded staff) and the financial wellbeing services that all NHS organisations provide. NHS leaders do however know that due to the stigma of income poverty there will be a greater number of staff who will feel too embarrassed or ashamed to ask their employer or other agencies for help. These are clear indicators that not enough is being done to tackle the rising cost of living and supporting those people who are in employment, living in income poverty.

- **How could the budget further address gender inequality in areas such as healthcare, skills and employment?**

27. There continues to be gender inequality in the workplace as evidenced by NHS organisations Gender Pay Gap Reports for 2022-23 e.g. one health board report highlighted that in a workforce where 80.8% of their employees are female, they continue to earn less than their male counterparts.

28. There are many factors which contribute to gender pay inequality which require budgets to address them, for example unaffordable childcare provisions increases the necessity for women to work part-time or exit the labour market. Part-time working reduces the opportunities to undertake training and development to assist female staff to move into higher paid roles.
  29. The provision of skill and employment-related development opportunities need to be fully inclusive and accessible to all. Access to Welsh Government budgets can facilitate this activity, enabling employers to provide programmes and interventions explicitly aimed at reducing gender inequalities. In particular, budgets could provide the means to build on existing leadership development offers, providing increased access and exposure to all areas of our communities. Further work could be facilitated with both Women's and LGBTQ+ Staff Networks to ensure bespoke development opportunities are provided to increase visibility and access to further skills and employment.
  30. Budgets could also be allocated to gaining a better understanding of the barriers to realising gender equalities, particularly in relation to employment and gender disparities within senior positions. This approach would drive an intelligence-lead, evidence-based approach to providing career development opportunities to under-represented groups.
- **Is the Welsh Government's approach to preventative spending represented in resource allocations (Preventative spending = spending which focuses on preventing problems and eases future demand on services by intervening early).**
31. NHS leaders recognise that partners across the public sector who play a key role in prevention and supporting the health and wellbeing of the population are facing acute financial challenges. NHS leaders therefore support an approach to further protect funding for preventative measures that recognise the importance of improving population health outcomes and the sustainability of services in the longer term. However, the funding allocated for preventative services, including for social care, needs to have clear levers imposed by Welsh Government to ensure the desired outcomes are achieved.
  32. The whole public sector needs to be appropriately resourced, including social care, housing and education. This will allow it to respond to the significant demand facing the NHS and enable health and wellbeing systems to operate effectively. Resources must be allocated to provide the best outcomes for the population, and it is important that the Welsh Government state that a nominal proportion of health and social care funds should be spent on preventative and early intervention activities and spending bodies are held to account for the use of these monies.
  33. The Welsh Government should address, regulate and properly resource contributors to ill-health, such as poor housing, transport and food quality. Shifting the focus from public health initiatives delivered through the NHS and local authorities to addressing the wider determinants of health would reduce demand on the health system, creating capacity. There must also be a shift towards increased preventative spending, supporting early intervention. This must be supported by clear evidence and data to demonstrate a cause-and-effect relationship between these competing factors, along with a clear impact timeframe. This will give confidence to the public that the state of future health is worth investing in now over short-term investment in treatment.

34. Funding for social care services should also be prioritised as they help keep people well for longer outside of hospital and enable faster, safer discharge. It is not possible to consider the long-term future of the NHS in Wales without considering the issue of how, and to what level, the social care system should be funded in the future. We need to work towards achieving a consensus that NHS and social care services are interdependent. As highlighted in our briefing, ["It's not just a crisis, it's a national emergency": Addressing the challenges in social care](#), the last few years have exposed deep cracks in the social care system and have exacerbated structural vulnerabilities, with devastating consequences for social care residents and their families. It is vital to ensure adequate state funding to improve access and quality of care for those who need it. We need a stable provider market and sustainable workforce that is properly valued, paid and respected for this important work. We believe that parity of pay and conditions across health and care and the creation of a national care service will provide a framework for these changes, which need to be aligned to wider market forces in the social care sector. We need to provide local authorities with ring-fenced allocations for social care, to meet the needs of their population and to support system-wide sustainability. The variation in investment in social care across Wales, for example, needs to be addressed through a renewed collaboration between Welsh Government and local government and have an independent assessment on local authorities social care spending. The funding allocated to social care needs to have clearly defined target outcomes imposed by Welsh Government to ensure that the total amount spent on social care drives the change we need to see.

- **How should the Welsh Government explain its funding decisions, including how its spending contributes to addressing policy issues?**

35. It is vital that the Welsh Government, and all politicians, explain the financial uncertainty and challenges faced and the impact this could have on NHS and wider public services.

36. As highlighted in our recent briefing, [The NHS at 75: How do we meet the needs of future generations?](#), the scale of the challenge must be communicated to the public and an honest conversation is needed about what the NHS can be expected to provide in the future. Without transparency from the Government on how funding decisions are made, it is challenging for NHS and wider public sector leaders to explain to their local populations why difficult decisions around service changes have to be made. There is a need to engage with the public on service change, as long-term service transformation will take time to implement, so short-term measures must be established to deliver higher priority services.

37. Individuals must feel personally invested in their wellbeing and our health and care service to help ensure its long-term sustainability, which will only be possible through public involvement and co-production of services. This will allow people to feel supported, empowered and informed to take more responsibility for their health and wellbeing, manage their conditions and use services responsibly. Now is the time to galvanise the Welsh public to engage in how the health and care system can innovate and transform to meet the needs of future generations and make patients more involved and navigators of their care, enabling the NHS to provide care in the future.

- **How can the documentation provided by the Welsh Government alongside its Draft Budget be improved?**

38. Given the uncertainties of budgeting at a national level, it might be appropriate to scrutinise the application of consequential received after the main annual budget motion

has been completed. Changes to the budget should be minimised to ensure clarity. However, changes could be made in exceptional circumstances, such as the significant financial uncertainty that took place following the mini-budget in October 2022.

39. Furthermore, there needs to be increased transparency regarding the level of funding held in reserve at the centre and for all-Wales projects. This will help ensure a clear picture of what is required and the funding available to enable the NHS to plan for services, programmes and the workforce and skills required.
- **How should the Welsh Government prioritise its resources to tackle NHS waiting lists for planned and non-urgent NHS treatments. Do you think the Welsh Government has a robust plan to address this issue?**
40. It is clear the ongoing effect of the pandemic is having a significant impact on healthcare systems. This includes reducing the ability to achieve the level of service delivery needed to eradicate clinical treatment delays, with rising demand on services and more patients presenting with higher acuity, and the ability to recruit and retain the workforce needed across health and care services. If the NHS in Wales is facing sustained years of tight funding settlements then pan regional dedicated planned care services will be required to make significant inroads into waiting times and lists rather than assistance with waiting list initiative at a micro level with health board providers.
41. Reducing the elective backlog will take sustained investment over many years and accountability from the Welsh Government. The provision of recovery funding in October 2023 to address waiting list backlogs was welcomed. However, with all UK health commissioners seeking similar improvements in waiting list totals and profiles it has been difficult to secure good value for money when sourcing solutions because of the limited additional capacity available in the UK health markets. Consequently, some of the deployment has been on short term expensive cost per case initiatives through both out-sourced and in-sourced solutions. This is likely to be the health economic outlook for some years and therefore it would be better to look at collaborative regional initiatives to maximise delivery of additional dedicated planned activity in key waiting time areas. This must be over a sustained period rather than consistently fund micro initiatives at health board levels which contribute to an improved position but not at scale and not at best value.
42. Plans to reduce the elective backlog must consider all parts of the health and social care system, not just acute hospital settings. Mental health services, allied health professionals, primary and community care form an eco-system that helps patients wait well before elective treatment, sometimes resulting in the patient no longer needing the planned treatment. Ambulance services, for instance, play a critical role in supporting communities. They have a unique role in connecting with all parts of the NHS and other emergency services and can play a big role in helping transform the way that patients interact with the health service. There is a need for recurrent funding to support the pump priming of 'upstream/out of hospital' transformation and long-term service development.

- **Is the Welsh Government providing adequate support to the public sector to enable it to be innovative and forward looking through things like workforce planning.**

43. A sustainable workforce is essential for a sustainable NHS. Investment in student education and staff training across a range of professional groups should continue to be a priority if the healthcare system is to respond to future demands and deliver improved outcomes for patients. In addition to traditional routes, investment in alternative training and education pathways, including apprentices, is important. Investment in educating and training existing staff to acquire new skills and expertise is essential to support the NHS' drive to deliver new ways of working and adopt innovative technology and digital advancements.
44. Strategic workforce solutions should be developed to actively encourage recruitment from local communities, to study, train and work in the NHS across Wales. This should include developing new roles and skills which align with the use of innovative technologies to provide greater resilience.
45. Robust long-term workforce planning must be in place to maintain a sustainable workforce and enable the best use of resources. Long-term workforce planning is only effective if properly integrated with service and digital redesign and transformation. Given the lead times, this would need a 10–15-year approach to change the shape of care, the shape of work and the shape of education. This would provide the opportunity for a radical rethink of how we work.
46. The wellbeing of the workforce is key, particularly in the context of an ageing population, ageing workforce and increasing healthcare demands. Actions to improve retention of staff are increasingly important.
47. One important route to better NHS productivity lies with digitisation, but there is a severe digital and data skills shortage in the NHS workforce. This is impacting the NHS's ability to fully develop, deliver, and scale the digital transformation required to realise real productivity gains.
48. Focusing on each of these elements should result in a more sustainable workforce, contribute to addressing inequalities and increase social and economic benefits to local communities across Wales.

- **Has there been adequate investment from the Welsh Government in basic public sector infrastructure.**

49. As highlighted previously, the lack of capital funding and investment is a major barrier to service delivery now and in the future. We need a funding solution from the Welsh Government for major capital infrastructure work required to keep services running in their current configuration. We have called on the Welsh Government to develop a ten-year investment plan for service change to reshape NHS estates and infrastructure, including digital infrastructure, making it more sustainable, reducing carbon emissions and maximising public assets.
50. The recent RAAC issue across the public sector highlights the parlous state of much of the UK's public capital infrastructure. It is no surprise given the lack of investment and it

is a problem that stretches across multiple governments. The NHS is a case in point: the UK has consistently spent less on capital investment than its OECD peers for more than a decade and a half.

51. For many NHS organisations, there is a significant maintenance backlog with high costs even just for essential maintenance. One health board estimates its maintenance costs to be in the region of £150m, with many organisations needing to replace expensive equipment which is well past its effective working life. This is not only expensive but prevents NHS organisations from using the funds towards new services. It is also vital to invest in digital infrastructure, which is becoming increasingly important to mitigate cyber security risks.
  52. Capital investment is key to continuing to deliver high-quality, safe healthcare, as well as reaching longer-term goals to deliver innovation and integrate care. Having a multi-year capital funding settlement for the entire NHS would help reduce the backlog, ensure the safety of the NHS estate, improve patient outcomes and the working environment for NHS staff, and truly make inroads to reducing inequalities by transforming models of care and improving access to health and care services.
  53. Capital and associated revenue funding is needed to embed more digital innovations accelerated by the pandemic. COVID-19 has highlighted the opportunities afforded by digital technology across the health and care system. Its availability, dependency, access, resilience and security are now essential to ensure the continuity of services and NHS organisations are committed to building on the progress made. The Track Trace Protect system has demonstrated the art of delivering a product on a national scale safely, quickly and efficiently. There are future opportunities to accelerate the shift to data driven, value-based and locally delivered models of care. It is important that the Welsh Government's investment priorities in 2024-25 include a significant digital aspect. This means safeguarding and developing existing local and national NHS infrastructure, but also ensuring transformations in patient pathways and the transition more generally to a healthier Wales.
- **Is the support provided by the Welsh Government for third sector organisations, which face increased demand for services as a consequence of the cost-of-living crisis and the pandemic, sufficient?**
54. NHS leaders recognise the significant financial challenges many third sector organisations in Wales currently face, at a time of increased demand on their services. NHS leaders have always valued the significant contribution the third sector makes to supporting the health and wellbeing of the population. NHS leaders recognise that third sector organisations are mutual partners who work hand in hand with them and have the skills and expertise to improve patient and service user experience and outcomes. All NHS organisations in Wales work in partnership with the third sector by commissioning organisations to deliver services, in effect bolstering capacity and reducing demand on the NHS.
  55. The influence and reach of third sector organisations is not limited to supporting the delivery of health and care services. The sector also plays a vital role in the prevention and wellbeing agenda by providing health and care information; patient and service user advocacy; enabling people to maintain their independence, health and wellbeing in their

own home and in their community outside of NHS settings; and improving people's quality of life and community cohesion by supporting volunteers and volunteering opportunities.

56. The third sector also plays a significant role in engaging with health and social care services when the NHS and other public sector bodies consult on new services or service change. Within A Healthier Wales, there is a clear emphasis on shifting towards community-based models of health and social care that cut across traditional organisational boundaries. A Healthier Wales has enabled third sector bodies to take on a more enhanced role in supporting people and communities, including through engaging with Regional Partnership Boards (RPBs) and Public Service Boards (PSBs). There will also be an increased emphasis on third sector support when the Welsh Government Social Prescribing Framework is published, in addition to the new Mental Health Strategy expected in 2024.

- **What are the key opportunities for the Welsh Government to invest in supporting an economy and public services that better deliver against the well-being goals in the Well-being of Future Generations Act?**

57. NHS organisations are committed to delivering on the vision set out in the Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015. This supports new ways of working across the health and social care system and acts as a framework for considering how the decisions made in the here and now could impact the health and wellbeing of future generations.

58. While health boards make small financial contributions to Public Service Boards (PSBs) from their own budgets, health boards do not receive financial support or resources from the Welsh Government to support the implementation of the Act. Therefore, Welsh Government funding would support public bodies to make further progress. The expectation is that implementing the Act falls within an NHS organisation's core business responsibilities and so it is therefore absorbed by the budgets of those who lead on the Act within each organisation. In recent years, many of these roles have had to be broadened to encompass significant reporting responsibilities to comply with the Act.

59. NHS leaders recognise that implementing the Act should be a key part of core business, both at an organisational and departmental level. However, developing the level of knowledge and robust partnerships needed to implement the Act takes time and workforce capacity, despite no allocated financial resource. In addition, some health boards are members of multiple PSBs that sit within their health board footprint. The strategic priorities of each PSB vary, which can lead to competing priorities for the health board. While RPBs align with health board footprints, PSBs align with local authority footprints, causing challenges with the governance arrangements for RPBs and PSBs. Further clarity is required on the relationship between RPBs and PSBs so they can work in a complementary way.

Conclusion

60. Healthcare, reducing inequalities and maintaining people's mental health and wellbeing, should be at the heart of the Welsh Government's draft budget. NHS leaders understand the current budget limitations on the Welsh Government and believe we need to work

together with the Government, all political parties and public sector leaders to create innovative solutions across a streamlined set of priorities, which effectively balance short-term need with long-term vision. However, the scale of the challenge must be clearly communicated to the public.

61. NHS organisations across Wales are committed to doing the very best they can to deliver high-quality, timely and safe care to the people of Wales. Our members recognise the importance of improving population health and wellbeing by creating an environment that enables people to maintain good physical and mental health for as long as possible.
62. Creating a sustainable system requires a cross-sector effort to build healthier and more prosperous communities, reducing demand well into the future. To this end, population health must be a consideration across government department budgets. We need to emphasise the importance of working with partners across the public sector so we may collectively rise to the challenges faced. We cannot lose sight of the fact that this is not just about budgets, targets and deficits – it is about people’s lives. They will bear the brunt of the impact, as will the staff who do their very best to care for them every day.
63. Our briefing, [‘Investing in the NHS: Priorities for future government budgets’](#), further details the budgetary pressures within the health and care system, outlining priorities for future government budgets.

Cyflwynwyd yr ymateb i ymgynghoriad y [Pwyllgor Cyllid](#) ar [Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2024-25](#).

This response was submitted to the [Finance Committee](#) consultation on the [Welsh Government Draft Budget 2024-25](#).

WGDB_24-25 51: Ymateb gan: Cymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol (CCGC) a Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLLC) (Saesneg yn unig) | Response from: Association of Directors of Social Services (ADSS) and Welsh Local Government Association (WGLA) (English link)

Senedd Cymru Finance Committee: Welsh Government Draft Budget 2024-25

Contribution by ADSS Cymru

Authority	Alwyn Jones - President
Completed by	Paul Pavia, Policy and Research Lead
Date	December 2023

General Comment

The Association of Directors of Social Services (ADSS) Cymru is the professional and strategic leadership organisation for social services in Wales and is composed of statutory directors of social services, the All-Wales Heads of Children's Service (AWHOCs), the All-Wales Adult Service Heads (AWASH) and tier three managers who support them in delivering statutory responsibilities: a group which consists of over 300 social services leaders across the 22 local authorities in Wales.

The role of ADSS Cymru is to represent the collective, authoritative voice of senior social care leaders who support vulnerable adults and children, their families, and communities, on a range of national and regional issues in relation to social care policy, practice, and resourcing. It is the only national body that articulates the view of those professionals who lead our social care services.

As a member-led organisation, ADSS Cymru is committed to using the wealth of its members' experience and expertise. We work in partnership with a wide range of partners and stakeholders to influence the important strategic decisions around the development of health, social care, and public service delivery. Ultimately, our aim is to benefit the people our services support and the people who work within those services.

ADSS Cymru welcomes the opportunity to contribute to this consultation on the Welsh Government's Draft Budget 2024-25. We have produced a report in partnership with the WLGA, summarising the financial pressures on social services. The report presents the pressures for 2024/25, as well as describing the current in-year pressures that are being experienced for 2023-24. It also examines predicted forecasts beyond the next financial year. We have attached the report to this covering document for the Committee's consideration.

The report sets out that the social care sector in Wales is experiencing unprecedented and acute challenges. The number of people needing care and support has and continues to increase, which in turn is creating unsustainable financial and demand pressures on social care services in both adult and children's services.

The report identifies several key factors including:

- **Future Financial Sustainability:** Welsh local authorities face significant financial challenges, with estimated pressures of £809 million in 2024-25, followed by £604 million in 2025-26 and £612 million in 2026-27. These pressures may severely impact local services.
- **In-Year Budgetary Pressures:** In addition to future challenges, some authorities are dealing with in-year pressures totalling £219 million. To address these projected overspends, various recovery measures are being implemented to balance budgets.
- **Workforce Impact:** Recruitment and retention of social care workers, including qualified Social Workers, are major challenges. A recent Social Care Wales survey shows that many social care workers feel undervalued and underpaid, potentially leading to workforce shortages.ⁱ
- **Complex Cases:** Increased demand and complex cases, including high-cost placements, are driving up costs for social services. Particularly expensive components include children's residential placements, adult residential placements, and domiciliary care. Additionally, local authorities are often forced to establish bespoke placement arrangements for children and young people outside the Regulation and Inspection of Social Care (Wales) Act 2016 (RISCA) registration regime due to placement shortages.
- **Other Contributing Factors:** Additional pressures in the social care sector stem from issues like access to Children and Young People's Continuing Care and Continuing Healthcare in adult services, the financial impacts of Social Care 'Tourism,' and the cost-of-living crisis, which result in increased family pressures and more children entering care.
- **Policy Implications:** Certain policies in Wales, such as the commitment to eliminate private profit from the care of children looked-after and the implementation of the Real Living Wage for social care workers, also contribute to financial pressures in the sector.

Our members would also like to highlight the point that up until the creation of this consultation response (end of November 2023), local government social services have received no further in-year budget support from Welsh Government. This contrasts with health, as was set out by the Minister for Finance in her announcement on 17 October 2023.ⁱⁱ

Whilst we acknowledge this funding is to support the NHS, over what will be an extremely challenging winter period, it does not ameliorate the immensely challenging position that our members find themselves in within their respective local authorities. Councils are facing a very difficult in-year financial position and the outlook for coming financial years is stark.

ADSS Cymru and its members will, nevertheless, continue to work closely with our health colleagues across the regions and do everything we can to plan for and meet demand over the winter period and beyond. However, due to capacity demands and budget constraints, the ability to consistently support citizens will be impacted, for example, the quick and timely discharge from hospital in all areas will not always be achievable. Nevertheless, we will continue to ensure that resources and capacity can be used as effectively and efficiently as possible, which includes examining what can be done differently.

The local government family have an ambitious vision for social care in Wales that we published in the early autumn.ⁱⁱⁱ That vision is predicated on securing a sustainable, long-term funding solution to allow the sector to attract, develop and retain its best workforce, to invest in more preventative and early intervention service provision and to explore new integrated care opportunities using digital and emerging technologies. However, unless the Welsh Government resolves the funding position, the sector is only going to remain in a position of perpetual crisis escalation, which will mean a demoralised and depleted workforce and persistent unmet and under-met need.

Alwyn Jones
President
ADSS Cymru (2023-24)

ⁱ Social Care Wales, [Pilot Workforce Survey – Overall report of findings, August 2023](#), (as accessed on 28 November 2023).

ⁱⁱ Welsh Government Announcement: [Welsh Government protect health, transport and public services](#), 17 October 2023, (as accessed on 28 November 2023).

ⁱⁱⁱ ADSS Cymru, SOLACE, Social Care Wales & WLGA, [A Vision for Social Care in Wales](#), September 2023, (as accessed on 28 November 2023).

SUMMARY OF SOCIAL SERVICES FINANCIAL PRESSURES: 2024/5 AND ONWARDS

November 2023

Purpose

1. This paper provides an assessment of Social Services spending pressures.
2. It includes information covering the current financial year (2023-24) and also provides estimates of the pressures in 2024-25, 2025-26 and 2026-27 based on local authorities' medium-term financial plans and information supplied in a survey of all 22 councils carried out during August/September 2023 with the help of the Society of Welsh Treasurers (SWT) as well as additional detail from members of the Association of Directors of Social Services (ADSS) Cymru.
3. It should be noted that the pressures calculated within this paper are based upon maintaining working practices and core structures as they are at present – these are the financial pressures services are facing to just 'standstill'. The paper allows for inflationary pressures in line with increasing salaries and fees within normal parameters, however, this does not allow for increasing salaries and fees at a higher aspirational rate to address the current workforce and system challenges. Without additional funding these challenges are likely to continue and exacerbate.

Overall Local Government Pressures

4. In 2024-25 local authorities will face an estimated pressure of £809m. In 2025-26 it will be £604m and £612m in 2026-27. Cumulatively, the pressures building up in the system across local government, and the resulting budget gap, means that the outlook is extremely bleak and the options for many local services will be unpalatable.
5. While the pressures in the current financial year were offset by a better-than-expected settlement in 2023/4, it is becoming clear that there are additional in-year pressures amounting to £219m. In some authorities, these projected overspends have become particularly acute with a range of measures being implemented to balance budgets.
6. The planned increases in Aggregate External Finance (AEF) for 2024-25 is £169m, or 3.1%, which will cover just over a fifth of the pressure in the financial year. The latest estimates from Wales Fiscal Analysis for subsequent years shows the outlook on funding to be particularly stark, with councils relying mostly on council tax for any additional funding.

7. Without additional funding, the risk to council services including education and social care cannot be overstated. The aggregate annual budget gap in each of the next 3 years is £432m, £429m and £433m in the run up to 2026-27. In total, the cumulative funding gap could potentially be £1.294bn. Some of the gap will be met through efficiencies and other measures but given the scale of the challenge, many councils will have to consider large scale service cuts and a significant loss in council posts.

Summary of Social Services Pressure in Current Year (2023-24)

8. Social care makes up 50% of the estimated overall additional in-year pressures, or £109m. This is around 4.7% of budgeted net revenue expenditure¹ and builds on a £93m overspend on social services in the previous financial year (2022-23).
9. The table below provides a breakdown of the make-up of the social services overspend:

Current year pressures	2023-24
	£000s
Pay Inflation pressures	5,281
Non pay inflation pressures	3,866
Commissioning cost pressures	13,201
Demand related pressures - Adults	45,683
Demand related pressures – Children’s	40,730
Overall Total	£108,761

Source: WLGA/SWT Survey September 2023

10. The increasing demand and complexity of need across both adults and children’s services, including the need for high-cost placements, accounts for much of these additional costs. The returns indicate that children’s residential placements account for over £26m of the total, adults residential placements £20.5m and adults domiciliary care £15m.

Summary of Social Services Pressures 2024-25, 2025-26 and 2026-27

11. The considerable financial challenges continue into 2024-25 and beyond. Next financial year there is a £261m pressure which represents an 11.3% increase in current budgets and accounts for 36% of the total financial pressures councils will face. Commissioning costs, as well as pay and non-pay inflation account for £180m of the pressure. The remainder is down to demand which accounts for £81m. There is an additional pressure of £187m in 25-26, and £198m in 26-27 respectively giving a cumulative total of £646m.
12. The table below provides a summary of how these financial pressures for social services are broken down:

	2024-25	2025-26	2026-27	Total
	£000s	£000s	£000s	£000s
Pay inflation pressures	41,944	34,156	34,546	110,646
Non pay inflation pressures	27,377	19,991	20,265	67,633

¹ Social care net revenue expenditure is budgeted at £2.302bn in 2023-24 (Source: Welsh Government RA Returns)

Commissioning cost pressures - Adults	83,894	(IN(6)-0824-00N4) 69,689	77,665	231,248
Commissioning cost pressures - Children's	20,308	16,854	18,244	55,406
Demand related pressures - Adults	47,235	26,121	28,211	101,567
Demand related pressures – Children's	34,210	12,353	12,237	58,801
Reduction in specific grants	3,047	6,383	4,753	14,183
Local priorities	500	127	218	845
Other	2,621	1,405	1,649	5,675
Overall Total	£261,136	£187,079	£197,788	£646,004

Source: WLGA/SWT Survey September 2023

What is Behind these Pressures?

13. Councils continue to be extremely concerned about the current pressures facing social care. The survey demonstrates the continuing impact of growing demographic, cost of living, workforce and inflationary pressures facing all parts of the social care system. The impact is that budgets are not stretching as far, families and unpaid carers are facing further strains, and recruitment and retention of the workforce remain huge challenges.
14. Increasing demand for services, as well as increasing complexity add to these pressures and concerns. Appendix 1 presents case studies from both adults and children's services which demonstrate examples of the levels of complexity presenting to social services, the challenges faced in meeting these needs, but also the amount of time and effort councils and their social care workers make in order to find and put appropriate care and support in place. It also presents some of the most recent available data to try to demonstrate the levels of demands that continue to be met by councils.
15. Commissioned services from independent providers, which are essential to the provision of social care, are also affected by similar issues to local authority social care services with increased running costs for staffing and energy, as well as increases in relation to insurance and fuel which are further exacerbating the significant financial pressures.
16. The combination of increasing demand, complexity of need and workforce shortages has resulted in higher costs and, as a consequence, increased expenditure for councils to meet the escalating costs of placements across both adults and children's services. Local authorities have flagged this as a significant risk. One local authority identifies that residential and nursing homes are seeking a rise in fees of around 20% and another has experienced roughly a 10% increase in fees in each of the last two years. While uplifts are being factored into medium term financial planning concerns remain about the likelihood of demands for higher increases and therefore further costs to local authorities.
17. On top of increasing costs some councils also identified increasing need and demand for care home placements, particularly in relation to Step Closer to Home. One council reported an 8.5% increase in externally commissioned care home placements in the last 6 months (April-October), with this continuing to rise

18. The survey indicates that the social care market remains fragile, and this has impacts for the long-term sustainability of the sector. It also reveals councils' concerns about growing demand for both adults and children's services, their capacity and resources available to meet these demands, along with reductions in quality and choice available. This is a significant concern.
19. The difficulty of recruiting and retaining social care workers continues to be a major issue highlighted by councils along with recruitment challenges for qualified, high quality Social Workers, particularly in children's services. In order to mitigate some of the recruitment and retention challenges some councils continue to have to rely on the use of agency staff and these costs further add to financial pressures in future years. As one council identifies, despite efforts to redesign service delivery to minimise the requirement of Social Workers recruited through agency there is still an associated overspend of £1.2m due to agency backfill of vacant posts.
20. Social Care Wales' recent [social care workforce survey](#) underlines some of these workforce challenges. Whilst social care workers feel valued by the people and families they support, they also feel undervalued by the public and underpaid for the work they do. More than a quarter of workers claim they are likely to leave the sector in the next 12 months (26%) and 44% feel at least 'quite likely' to leave the sector in the next five years. The most common reason given for expecting to leave in the next 12 months is low pay (66%), while feeling overworked (54%) and poor employment or working conditions (40%) are also significant factors.
21. The financial survey highlights concerns that continue to be raised in relation to the provision of packages of care. Increased demand, along with a lack of suitable providers has previously been identified as an issue in the provision of domiciliary care. Local authorities identified an increase in the complexity of the care home packages needed to be put in place, alongside increasing costs. The result is that councils can struggle to have enough capacity to be able to meet the assessed need and ensure the sustainable provision of care.
22. Issues in relation to access to Continuing Healthcare were also flagged meaning that local authorities were persistently having to fund the majority, if not all, of these care packages rather than health.
23. In addition, some authorities have referred to the financial impacts of Social Care 'Tourism' with clients moving over from England to benefit from the more generous capital threshold limits in Wales when moving into a care home setting. It was also reported that there are examples in non-residential services where family members have moved in with relatives in Wales from across the border to apply for a direct payment to look after their relative which is allowed in Wales but not in England. Councils also identify seeing individuals who have had delays in accessing healthcare and are now presenting to social services with higher dependency needs that require more costly care provision.
24. Increased demand and complexity of cases in particular client groups was also reported. For example, pressures and costs in packages of care and support across mental health and learning disability services are identified in the survey responses. One local authority pointed to the increasing numbers of under 65-year-olds with a learning disability requiring support which will need to continue to be met in future years.
25. The impacts of the cost of living crisis were highlighted as leading to rising pressures on families which has meant that some councils are experiencing increased numbers of children entering care. A number of councils also reported an increase in safeguarding referrals, with one council reporting a doubling of referrals in the past year. The number of child protection investigations being undertaken were also reported as increasing in a

number of councils. One council identified a nearly 700% increase between 2018-19 and 2022-23, with others identifying a doubling of investigations.

26. Concerns continue to be highlighted over challenges finding appropriate and quality placements for children and young people. In particular, there remains a lack of provision for children with complex needs where there is a lack of both fostering and residential placements available. Unprecedented levels of emergency placements for residential placements, increased use of independent placements and increased pressures to find foster placements were all pointed towards with the cost of out of county placements continuing to rise, as well as demand for specialised placements exceeding supply. Weekly costs in excess of £20,000 per week for placements were identified and one local authority reported that their children's services budget has increased by £11m (56%) over the last 3 years, with specialist placement costs increasing by £6.6m (44%) over the same period. Another highlights that despite a £9.5m budget build into their placements budget for 23/24 (17% equivalent), in month 6 the council was still recording an £8.5m budget overspend, primarily due to the cost of residential placements. Here placements made during the year are proving more costly than historic placements. Factoring in fee uplifts and price differentials in new placements, residential placements price inflation from 1 April 2023 to 31 September 2023 was 9%, at a cost of £2m to this particular council.
27. These significant placement and system pressures are leading to situations where placements cannot be sourced despite: i) extensive national searches; ii) issuing specific tenders; and iii) seeking to enter into spot purchasing arrangements. In one case 143 individual placement searches were made for a child to no avail.
28. Increasingly local authorities are being placed in the position of needing to establish bespoke placement arrangements for children and young people that operate outside of the Regulation and Inspection of Social Care (Wales) Act 2016 (RISCA) registration regime. A review of a selection of these arrangements across Wales shows that there are particular pressures points in sourcing placements for young people stepping down from secure accommodation, hospital, as well as providing instant responses where providers have served immediate notice on a placement, which often follows high levels of dysregulated behaviour. In the cases reviewed common features were significant childhood trauma, multiple Adverse Childhood Experiences (ACEs), Neuro Diversity, emotional and behavioural difficulties with involvement of multiple agencies.
29. Managing these arrangements take significant workforce and financial resources as well as leadership capacity in overseeing risk and organisational management and Care Inspectorate Wales (CIW) governance compliance. In response councils are seeking to create their own in-house provision, but this takes time and resource to establish.
30. The survey responses also pointed towards some of the policy direction in Wales leading to increased financial pressures. The commitment to eliminate private profit from the care of looked after children was highlighted as having a detrimental impact on the availability of placements. Local government has previously outlined its support towards Welsh Government's commitment to eliminate private profit from the care of children looked after. However, there remain concerns about the resources and capacity available and the timescales being worked towards. Councils also highlighted risks around the adequacy of the grant funding to fully cover transitional costs and the risk if the period of transition does not extend beyond the current funding period of 2024/25.
31. Survey responses also recognised that the need to place children via the National Transfer Scheme has increased cost pressures and has resulted in Unaccompanied Asylum Seeking Children (UASC) often being placed out of county/country to meet their identified needs which come with significant cost implications. As a result of recent court judgements it was highlighted that this could mean there will be an increase in UASC's who will need to be placed in ever reducing numbers of placements.

32. Similarly, concerns over the tapering of the Regional Integration Fund were raised with a reflection that any reductions in grant funding levels across social services will require reviews of service provision to be undertaken and the risk that service reduction proposals would need to be considered as part of this. The implementation of the Real Living Wage for social care workers was also highlighted. Although the Welsh Government has provided funding to support this pay uplift, which has been welcomed, there is a need to further consider the effect of the price differential of senior staff/managers amid concerns that funding is not keeping pace with the extra costs associated with implementing this policy. This is particularly pertinent given the recent announcement that the Real Living Wage should increase by 10% to £12 per hour in 2024.
33. One suggestion put forward by councils in response to some of the challenges being seen is the need to review the current maximum charge for non-residential care. As one council identifies, at the current average hourly cost of care, the maximum weekly care charge could be reached by as few as 4 care hours per week. Whilst there is recognition of Welsh Government's ambition to move towards establishing a National Care and Support Service, with social care delivered free at the point of need, in the current financial context this aspiration remains some way off from being realised. In the meantime, there remains a need to examine all levers available that can help to ease the financial pressures being experienced by services.

Conclusion

34. Earlier this year the WLGA published [research](#) examining the challenges facing the social care sector and local government's priorities for social care. The research identified a system under enormous pressure due to: rapid demographic changes across Wales; the on-going impact of the COVID-19 pandemic; workforce challenges; funding difficulties; and the increase in the costs of living.
35. Workforce issues topped the list of key concerns, alongside a lack of sustainable funding, and challenges associated with meeting more complex needs. The financial estimates of the 22 Welsh authorities adds further support to these conclusions. Moreover, they also raise the very real concern that with the scale of the financial challenges being experienced, the level of protection that has been afforded to social services to date will not be possible for much longer. This puts councils ability to successfully deliver good quality social care services when needed at risk in future years.
36. Councils have long recognised and lobbied for an increased focus and investment in prevention and early intervention services. This was a vision set out by local government in the recent '[Vision for Social Care in Wales](#)' and is an ambition shared by Welsh Government. However there continues to be a struggle to make this shift a reality. There is a clear awareness of the need for interventions at an earlier stage to prevent escalation of issues, for example there is evidence that interventions such as reablement have the potential to prolong people's ability to live at home and reduce or even remove the need for care². Such an approach will lead to better outcomes for citizens and their families, better care experiences and less pressure on social services as a whole. Delivering this requires significant investment into new and existing preventative services and means a shift in both focus and resources across the health and social care system as a whole; from health systems centred around hospitals, to health and social care systems focused on communities and community services.

---

² The value of investing in social care: What are the benefits of further funding for reform to adult social care in England?. The Health Foundation; 2021.

37. Social care provides essential care and support services that link to a wide range of other services that can support people's health and wellbeing such as work, housing, social interaction and a good environment, services which local government plays an essential role in delivering. Evidence from the World Health Organisation's Equity Status report identifies that only 10 per cent of health gain comes from health services³. **Ultimately, the biggest impact on health and wellbeing is in addressing the wider determinants of health and ensuring that local government has the power, flexibility and resources to fulfil their core purpose of ensuring that all their residents have the opportunities to have the best start in life, to live well and age well.**

---

³ Healthy, prosperous lives for all: WHO European Health Equity Status Report (2019)

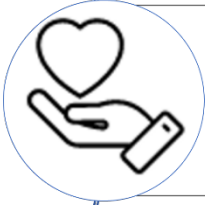
Appendix 1 - Demand and Complexity

Social Services Contacts

367,312 contacts received by statutory social services for adults, carers and children.

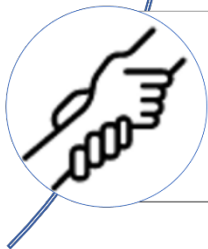
This equates to **1,006 contacts every day** and 42 every hour.

Assessments

126,046 new assessments were undertaken across both adults and children's services.

This equates to **345 new assessments undertaken every day**

Care and Support

On 31 March, **75,156** people (adults, children and carers) had a care and support plan in place.

21,463

reports of an adult suspected of being at risk were received

7,080

children were looked after

3,670

children placed on the child protection register during the year

Source: StatsWales⁴

Case Studies

Adult Services

Case A - A is a 67-year-old individual who suffered a severe stroke in 2018, resulting in limited mobility. They spend most of their time in bed, despite being able to transfer from bed to a wheelchair. A lives alone on the first floor of their property and depends on others for all daily activities. They lack familial support and engage in high-risk relationships with individuals invited into their home. A's challenging behaviour has caused multiple external providers to withdraw their services due to emotional demands and environmental risks. A was admitted to the hospital in April 2021, and discharge was delayed due to the lack of available providers. After multiple unsuccessful attempts, A received some support from a Complex Case team for three months, marking the longest period of consistent care.

Professionals involved in A's case include a GP, District Nurses, Acute medical staff, Social Worker, Social Team Manager, Occupational Therapist, Physiotherapist, Psychologist, Care Manager, and Environmental Health Officers.

Case B - B is a 63-year-old individual with bariatric needs and complex health issues, including a palliative diagnosis. They lived on the second floor of an apartment with their partner, who served as their full-time caregiver. Following a medical emergency and advice from the fire service, B was evacuated from their apartment and unable to return due to safety concerns. B spent time in the hospital, and discharge was delayed because of the lack of a suitable property. Eventually, B was admitted to residential care, which is unsuitable due to wheelchair inaccessibility and low mood. B's partner commutes a considerable distance daily to provide personal care as B refuses care from the care home staff.

Professionals involved in B's case include the Fire Service, GP, District Nurses, Acute Medical staff, Homelessness Team, Housing Team, Social Worker, Care Home Manager, Occupational Therapist, and Community Equipment Stores.

Children's Services

Following placement breakdown a young person was placed in a local authority Home that was registered for respite. The complexity of the young person's needs and their emotional dysregulation led to significant risks. Additional support was commissioned through three private care agencies who accepted contracts to provide care and supervision but left the contract as they felt staff were at risk. A nursing agency then accepted the contract to provide care and supervision on a 5-1 staffing ratio. The local authority tendered the provision and awarded the contract to a 3rd sector organisation to provide therapeutic care and bring the care home to registration standard. However, in attempting to retro-fit the property to registration standard, the increased number of contractors on site created an environment which increased the young person's dysregulation increasing the need for restraint, raising risk for the child and staff. The local authority therefore had to purchase a bespoke property. Whilst this service was established the local authority continued to with a staffing ratio of 5-1 as the nursing agency would not remain on the contract with less than 5-1. The process took almost 2 years with associated costs.

A young person was living in a solo placement when the provider served immediate notice due to their behaviours. Emergency arrangements were put in place with accommodation and care provided by local authority residential staff and commissioned nursing agency staff. The local authority commenced active placement searches and established a bespoke move for the young person from the emergency provision. The only viable arrangement was a privately rented house. Unfortunately no registered provision could be sourced but the focussed support provided were effective with the young person's behaviours stabilising. Unfortunately, this was not sustained and their risk behaviours in the community escalated along with behaviours in the home with high levels of assault on staff and damage to the property. Given the associated risks a Secure Accommodation Order was granted. However, there were no available Secure beds anywhere in the UK and the local authority had to maintain the local arrangement and the associated significant risk of harm for the young person, staff and anti-social behaviour in the community, for 4 weeks before a secure bed was sourced. There are active plans for the young person's step down from secure provision. The local authority has purchased a property, with funding from Housing with Care Fund HCF, to develop into a solo placement for the young person. The property is a 4-bed detached house.

It is of note that in both cases grant funding and local authority investment is supporting solo placements as the young people cannot be appropriately matched and supported with other children. The costs of establishing and running these provision has significant financial implications for local authorities. Tudalen y pecyn 68

Yn rhinwedd paragraff(au) vi o Reol Sefydlog 17.42

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Cyflwynwyd yr ymateb i ymgynghoriad y [Pwyllgor Cyllid](#) ar [Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2024-25](#).

This response was submitted to the [Finance Committee](#) consultation on the [Welsh Government Draft Budget 2024-25](#).

WGDB_24-25 50 : Ymateb gan: Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLLC) | Response from: Welsh Local Government Association (WGLA)

Y Pwyllgor Cyllid a'r Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai: Craffu ar Gynigion Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 24-25

Jon Rae, Cyfarwyddwr Adnoddau

Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru – Llais Cynghorau Cymru

Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC) yn sefydliad trawsbleidiol dan arweiniad gwleidyddol sy'n ceisio rhoi llais cryf i lywodraeth leol ar lefel genedlaethol.

Rydym yn cynrychioli buddiannau llywodraeth leol ac yn hybu democratiaeth leol yng Nghymru.

Mae'r 22 cyngor yng Nghymru'n aelodau o'r gymdeithas ac mae'r 3 awdurdod tân ac achub a'r 3 awdurdod parc cenedlaethol yn aelodau cyswllt.

Rydym ni'n credu bod y syniadau sy'n newid bywydau pobl yn digwydd yn lleol.

Mae cymunedau ar eu gorau pan fyddant yn teimlo bod ganddynt gysylltiad â'u cynghorau trwy ddemocratiaeth leol. Trwy hyrwyddo, hwyluso a chyflawni'r cysylltiadau hyn, gallwn ni ddatblygu democratiaeth leol fywiog sy'n galluogi cymunedau i ffynnu.

Ein prif nod yw hyrwyddo, diogelu, cefnogi a datblygu llywodraeth leol ddemocrataidd a buddiannau cynghorau yng Nghymru.

Byddwn yn cyflawni ein gweledigaeth drwy

- Hyrwyddo swyddogaeth a statws cynghorwyr ac arweinwyr cynghorau
- Sicrhau cymaint o ddisgresiwn lleol â phosibl o ran deddfwriaeth neu ganllawiau statudol
- Cefnogi a sicrhau cyllid cynaliadwy a hirdymor i gynghorau
- Hybu gwelliant dan arweiniad y sector
- Annog democratiaeth leol fywiog, gan hybu mwy o amrywiaeth
- Cefnogi cynghorau i reoli eu gweithlu'n effeithiol

Trosolwg

1. Mae'r papur tystiolaeth hwn yn mynd i'r afael â'r cwestiynau a ofynnwyd gan y pwyllgor yn atodiad 2 i'r llythyr comisiynu. Mae'n seiliedig yn bennaf ar y papur a gyflwynwyd gennym i Lywodraeth Cymru yng nghyfarfod yr Is-grŵp Cyllid ar 25 Hydref.
2. Roedd y rhan fwyaf ohono yn cynnwys ein hasesiad o bwysau gwario llywodraeth leol sydd wedi parhau'n gyson uchel yn ystod y flwyddyn ariannol gyfredol. Rydym wedi diweddarau ein hamcangyfrifon o'r pwysau yn 2023-24 a 2024-25 ar sail cynlluniau ariannol tymor canolig awdurdodau lleol. Mae'r rhain yn seiliedig ar ganlyniadau arolwg llawn o gynghorau a gwasanaethau tân ac achub a gynhaliwyd yn ystod mis Awst/Medi gyda chymorth Cymdeithas Trysoryddion Cymru (SWT).
3. Ers i bapur yr Is-grŵp Cyllid gael ei gyflwyno i'r grŵp, rydym wedi dod yn ymwybodol o ddau ddatblygiad pellach. Yn gyntaf, roedd cyhoeddi Datganiad yr Hydref gan Lywodraeth y DU yn dangos cynnydd yng nghyfraniadau cyflogwyr ar gyfer cynllun pensiwn athrawon o 5%, o 23.6% i 28.6% o 1 Ebrill 2024 a fydd yn costio £64.3m. Mae'r costau hyn wedi eu seilio ar ddim cynnydd o ran tâl ar gyfer y flwyddyn academaidd 2024/25. Bydd ailbrisiad tebyg o gynllun pensiwn y gwasanaethau tân ac achub yn arwain at gynnydd cyffredinol mewn cyfraniadau cyflogwr ar gyfer Awdurdodau Tân ac Achub o £2.8m o 1 Ebrill 2024. Fodd bynnag, mae'r rhan fwyaf o awdurdodau lleol yn tybio fod hyn yn cael ei ariannu'n llawn, fel yr oedd adeg yr ailbrisiad diwethaf.
4. Yn ail, ar ddiwedd mis Hydref, fe ddaethom yn ymwybodol na fyddai rhan o ddyfarniad cyflog athrawon ar gyfer 2023-24 yn cael ei ariannu ar sail reolaidd o 2024-25. Mae hyn yn rhoi pwysau ychwanegol o £21.3m heb gyllid ar gyllideb y flwyddyn nesaf er gwaethaf sicrwydd ei fod yn cael ei ariannu'n llawn yn llythyr y Gweinidog ar 9 Mawrth 2023.

Casgliad

5. Mae hyn yn golygu y gallwn ailbroffilio'r amcangyfrifon sydd wedi eu cynnwys yn yr adroddiad gwreiddiol. Yn 2024-25 fe fydd awdurdodau lleol yn wynebu pwysau a amcangyfrifir o £809m yn hytrach na £720m. Yn 2025-26 fe fydd yn £604m a £613m yn 2026-27.
6. Os yw'r cyfraniadau pensiwn yn cael eu hariannu, ond nid pwysau'r cyflogau, bydd y bwlch blynyddol cyfanredol yn y gyllideb ym mhob un o'r 3 blynedd nesaf yn £432m, £429m a £433m yn y cyfnod sy'n arwain at 2026-27. Gallai cyfanswm y bwlch ariannu cronol fod yn £1.294 biliwn. Bydd yn rhaid i'r mesurau y bydd cynghorau'n eu gweithredu i fynd i'r afael â'r bwlch hwn fod yn eithafol.

ATODIAD A

Is-grŵp Cyllid

25 Hydref 2023

RHAGOLYGN ARIANNOL

Pwrpas

7. Mae'r papur hwn yn cyflwyno'r asesiad diweddaraf o bwysau gwariant cynghorau dros y tair blynedd nesaf yn seiliedig ar gynlluniau ariannol tymor canolig awdurdodau lleol. Mae hyn yn seiliedig ar ganlyniadau arolwg llawn o gynghorau a gwasanaethau tân ac achub a gynhaliwyd yn ystod mis Awst/ Medi gyda chymorth Cymdeithas Trysoryddion Cymru (SWT). Ceir crynodeb o'r canlyniadau yn Atodiad I. Mae'r papur yn cynnwys gwybodaeth am y sefyllfa yn ystod y flwyddyn ar gyfer 2023-24 a gynhoir yn Atodiad II. Bydd hyn yn gofyn am gyfuniad o doriadau, arbedion effeithlonrwydd, a defnyddio cronfeydd wrth gefn i fantoli cyllidebau.

Crynodeb

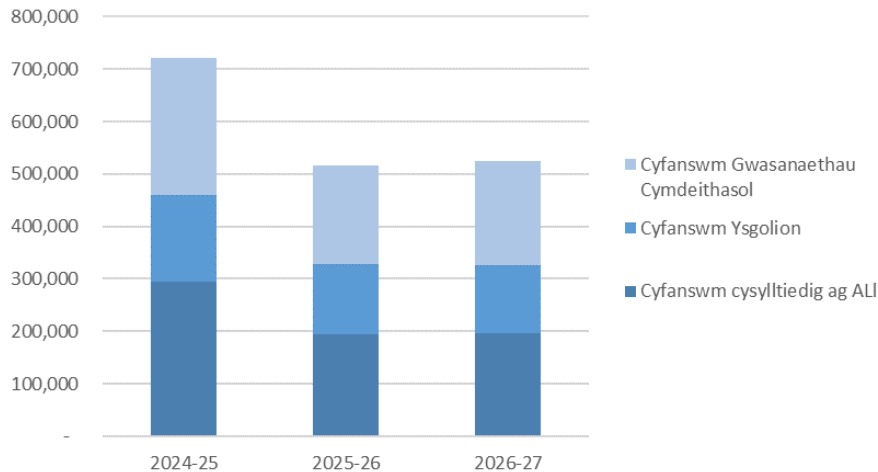
8. Drwy gydol y flwyddyn, rydym wedi adrodd yn gyson y bydd y pwysau sy'n cronni ar draws llywodraeth leol mor uchel ag yr oeddent y llynedd wrth i ni gynllunio ar gyfer 2022-23. Ers cyfarfod yr Is-grŵp Cyllid ym mis Mawrth, rydym wedi amcangyfrif pwysau o rhwng £600 a £750 miliwn yn 2024-25 ac mae'r arolwg yn cadarnhau bod hyn yn £720m. Byddai hyn yn gofyn am gynnydd o bron i 10% mewn gwariant refeniw net.¹ Mae hyn yn disgyn i £516 miliwn a £524 miliwn yn 2025-26 a 2026-27, yn y drefn honno. Gyda'i gilydd, mae'r pwysau sy'n cronni yn y system, a'r bwch yn y gyllideb sy'n deillio o hynny, yn golygu bod y rhagolygon yn hynod o llwm a bydd yr opsiynau ar gyfer llawer o wasanaethau lleol yn annymunol.

---

¹Cyfanswm y gyllideb gwariant refeniw net ar gyfer 2023-24 yw £7.373 biliwn (Ffynhonnell: Ffurflenni Cyfrif Refeniw Llywodraeth Cymru)

Ffigur 1: Pwysau cyllidebol yn ôl gwasanaeth, 2024-25 i 2026-27, £000oedd

Ffynhonnell: Arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2023

9. Mae'r pwysau y flwyddyn nesaf tua 2.5 gwaith y pwysau y byddem fel arfer yn disgwyl ei weld ac mae ffigur 1 uchod yn dangos sut mae'r rhain wedi'u gwasgaru ar draws y meysydd gwasanaeth eang. Mae gofal cymdeithasol yn cyfrif am 36% (£261 miliwn) o bwysau yn 24-25, mae ysgolion yn cyfrif am 23% (£164 miliwn) o'r pwysau ac mae gwasanaethau eraill yr awdurdod lleol yn cyfrif am y 41% sy'n weddill (£295 miliwn). Mae'r dadansoddiad llawn i'w weld yn Atodiad I.
10. Er bod y pwysau yn y flwyddyn ariannol bresennol wedi'u gwrthbwysu gan setliad gwell na'r disgwyl, mae'n dod yn amlwg bod pwysau ychwanegol yn ystod y flwyddyn gwerth £219 miliwn. Nodir hyn yn fanylach yn Atodiad II. Mewn rhai awdurdodau, mae'r gorwario rhagamcanol hwn wedi mynd yn ddifrifol dros ben gydag ystod o fesurau'n cael eu rhoi ar waith i fantoli cyllidebau. O ran dadansoddiad gwasanaeth, gofal cymdeithasol yw 50% o'r gorwariant, neu £109 miliwn, gyda gofal plant cost uchel a galw cynyddol am ofal cymdeithasol oedolion yn cyfrif am y rhan fwyaf o'r costau afreolus. Mae addysg ac ysgolion yn cyfrif am tua 22%, neu £47 miliwn o gyfanswm y gorwariant. Mae gwasanaethau eraill y cyngor yn cyfrif am £63 miliwn sydd ychydig yn llai na 30% o'r gorwariant cyffredinol.
11. Ffordd arall o edrych ar hyn yw bod ychydig dros draean o'r gorwariant a ragwelir, tua £72 miliwn, yn deillio o chwyddiant (gan gynnwys chwyddiant cyflog), sy'n llawer uwch na'r hyn a ragwelwyd yn wreiddiol pan osodwyd cyllidebau yn gynnar yn 2023. Fodd bynnag, mae llawer o'r pwysau yn ystod y flwyddyn yn deillio o alw nas rhagwelwyd, yn enwedig ym maes gofal cymdeithasol, ac mae'n cyfrif am 50% neu £109 miliwn (sydd, drwy gyd-ddigwyddiad, yr un faint â chyfanswm y pwysau ar ofal cymdeithasol).
12. Ar yr ochr ariannu, y cynnydd arfaethedig mewn Cyllid Allanol Cyfun (AEF) ar gyfer 2024-25 yw £169 miliwn, neu 3.1%, a fydd yn cwmpasu ychydig dros chwarter y

30 Tachwedd 2023

pwysau yn y flwyddyn ariannol. Mae'r amcangyfrifon diweddaraf gan Ddadansoddi Cyllid Cymru ar gyfer y blynyddoedd dilynol yn dangos bod y rhagolygon ar gyfer cyllid yn arbennig o llwm, gyda chynghorau'n dibynnu'n bennaf ar dreth y cyngor am unrhyw gyllid ychwanegol.

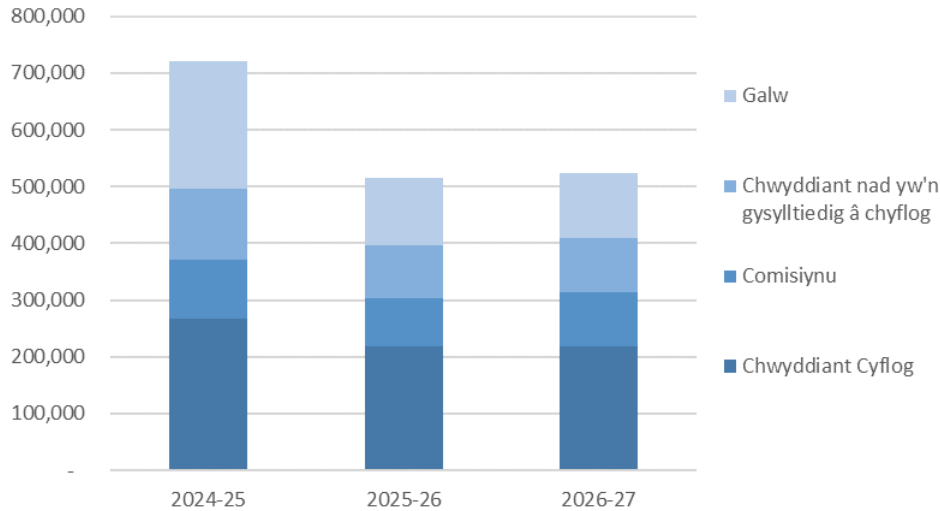
13. Heb gyllid ychwanegol, ni ellir gorbwysleisio'r risg i wasanaethau'r cyngor gan gynnwys addysg a gofal cymdeithasol. Y bwch yn y gyllideb flynyddol gyfanredol ym mhob un o'r 3 blynedd nesaf yw £411 miliwn, £408 miliwn a £412 miliwn yn y cyfnod yn arwain at 2026-27. Gallai cyfanswm y bwch ariannu cronol fod yn £1.232 biliwn. Bydd rhywfaint o'r bwch yn cael ei lenwi trwy arbedion effeithlonrwydd a mesurau eraill ond o ystyried maint yr her, mae llawer o gynghorau yn paratoi am doriadau gwasanaeth ar raddfa fawr a cholli swyddi a fydd yn arwain at filoedd o bunnoedd.

Dadansoddiad

14. Mae Llywodraeth Cymru wedi disgrifio ei sefyllfa gyllidebol fel "y sefyllfa ariannol fwyaf anodd ers datganoli". Dros yr haf, gofynnwyd i weinidogion y cabinet edrych ar y sefyllfa yn ystod y flwyddyn yn 2023-24 wrth baratoi ar gyfer cylch cyllideb 2024-25. Er bod y darlun ar gyfer y flwyddyn nesaf yn llwm, mae Dadansoddi Cyllid Cymru yn adrodd bod cynlluniau gwariant cyhoeddus tynn dros y blynyddoedd i ddod hefyd yn rhoi 'darlun pryderus ar gyfer y tymor canolig'.
15. Cadarnheir y sefyllfa tymor canolig gan Gyllideb Werdd y Sefydliad Astudiaethau Cyllid. Gydag economi'r DU yn sownd rhwng twf gwan ar y naill law a'r risg o chwyddiant cyson uchel ar y llaw arall, maent yn datgan: "Rydym mewn helynt cyllidol echrydus gan fod twf isel a thaliadau llog uchel ar ddyledion yn golygu nad oes lle i symud." Rhaid i bolisi cyllidol ac ariannol daro cydbwysedd gofalus felly gallai pecyn heb ei ariannu o doriadau treth cyn yr etholiad fod yn anghynladwy.
16. Yn Ffigur 2 mae pwysau cyllidebol o 2024 i 2027 wedi'u categoreiddio o dan 4 prif bennawd. Mae chwyddiant cyflog a chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog yn ogystal â chostau comisiynu ym maes gofal cymdeithasol yn gostau anocheil y mae'n rhaid eu talu dim ond i aros yn ein hunfan. Mae'r rhain yn cyfrif am bron i £500 miliwn yn y flwyddyn ariannol nesaf gan ddisgyn i tua £400 miliwn yn y ddwy flynedd ddilynol. Gyda bargeinion cyflog, mae cynghorau wedi bod yn adeiladu disgwyliadau sydd ymhell islaw'r realiti.

Ffigur 2: Pwysau Cyllideb yn ôl math, 2024-25 a 2026-27, £000oedd

Ffynhonnell: Arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2023

Chwyddiant cyflogau a chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflogau

17. Ar y cyfan, mae'r ymatebion i'r arolwg yn dweud wrthym fod y cynnydd heb ei gynllunio yn y bil cyflogau yn 23-24 yn dod i £31 miliwn: £9 miliwn ar gyfer ysgolion, £5 miliwn ar gyfer gofal cymdeithasol a £17 miliwn ar gyfer gwasanaethau eraill y cyngor. Mae hyn yn well na'r rhagdybiaethau isel a wnaed y llynedd. Fel cyflogwyr cyfrifol, sydd wedi ymrwmo i bartneriaeth gymdeithasol, byddwn yn cymryd rhan lawn mewn trafodaethau gyda'r undebau dros y cyfnod nesaf. Fel y nodwyd uchod, mae cynghorau yn gwneud rhagdybiaethau ar gyfer £267 miliwn o bwysau cyflog y flwyddyn ariannol nesaf (bron i 40% o gyfanswm y pwysau), a £218 miliwn a £219 miliwn yn y ddwy flynedd ddilynol hyd at 26-27.

18. Mae'r tri undeb Cyd-gyngor Cenedlaethol ar gyfer Gwasanaethau Llywodraeth Leol (NJC LGS) (UNSAIN, GMB ac Unite) wedi cyflwyno eu hawliad tâl ar gyfer gweithwyr gwasanaethau llywodraeth leol ('Llyfr Gwyrdd') ar gyfer 2023-24 ar 30 Ionawr. Mae'r hawliad yn datgan fod gweithwyr y cyngor wedi '...dioddef degawd o ddyfarniadau cyflog is na'r cyfartaledd a rhewi cyflogau ...[ac]...wedi colli cyfartaledd o 25% o werth eu colofn gyflog ers 2010. Mae'r hawliad tâl wedi cael ei osod yng nghyd-destun yr argyfwng costau byw, pwysau chwyddiant a heriau recriwtio a chadw staff.

19. Ym mis Chwefror 2023, ymatebodd y cyflogwyr cenedlaethol i hawliad cyflog yr undeb gyda chynnig llawn a therfynol o £1,925 ar gyfer yr holl bwyntiau ar golofn gyflog yr NJC a 3.88% ar gyfer yr holl bwyntiau cyflog uwchlaw brig colofn gyflog yr NJC. Ar gyfer y rhai sydd ar y cyflogau isaf (sy'n ennill £20,441 y flwyddyn ar hyn o bryd), mae'r cynnig yn cyfateb i gynnydd o 9.42% eleni; sy'n golygu y bydd eu cyflog wedi cynyddu £4,033 (22.0%) dros y ddwy flynedd ers mis Ebrill 2021.

20. Gwrthododd y tri undeb llafur NJC LGS y cynnig a phleidleisiodd yr aelodau dros weithredu diwydiannol. Mae Cyflogwyr Llywodraeth Leol wedi ategu bod y cynnig yn llawn ac yn derfynol.
21. Cynhaliodd y tri undeb llafur NJC LGS bleidleisiau dadgyfunedig ar lefel leol, ar sail cyngor neu wasanaeth unigol, yn hytrach na phleidlais genedlaethol. Ni ddychwelodd aelodau undeb llafur Unsain bleidlais dros weithredu diwydiannol a deallir eu bod yn awyddus i weld penderfyniad cyflym fel bod y dyfarniad cyflog yn cael ei gymhwyso cyn gynted â phosibl. Dychwelodd Unite bleidlais gadarnhaol dros weithredu diwydiannol mewn tri chyngor. Mae niferoedd yr aelodaeth yn isel yn gyffredinol ond wedi'u crynhoi mewn gwasanaethau megis gwastraff a gwasanaethau stryd, gyda streic yn achosi rhywfaint o aflonyddwch o ganlyniad mewn dau o'r tri chyngor. Mae'r bleidlais ar gyfer GMB, yr undeb llafur mwyaf ond un, i fod i gau ar 24 Hydref 2023 ac mae disgwyl i Gyflogwyr Llywodraeth Leol gyfarfod ar 2 Tachwedd 2023 i drafod y camau nesaf. Os bydd GMB yn methu â sicrhau pleidlais dros weithredu diwydiannol, y gobaith yw y bydd y dyfarniad cyflog yn cael ei dderbyn a'r anghydfod presennol yn dod i ben.
22. Arweiniodd gweithredu diwydiannol gan Athrawon ym mis Chwefror 2023 at agor trafodaethau Llywodraeth Cymru ar gyflog a llwyth gwaith. Diweddarwyd Dogfen Cyflog ac Amodau Athrawon Ysgol (Cymru) ar gyfer 2022/23 ym mis Ebrill 2023 i gynyddu'r dyfarniad cyflog o'r 5% y cytunwyd arno'n flaenorol i 6.5% a darparu ar gyfer cyfandaliad ychwanegol o 1.5% heb ei gyfuno ar gyfer 2022/23 yn unig, wedi'i ôl-ddyddio i 01 Medi 2022. Gosodwyd dogfen *Cyflog ac Amodau Athrawon Ysgol (Cymru)* ar gyfer 2023/24 ar 05 Hydref 2023 a rhagwelir y daw i rym ddiwedd mis Hydref. Bydd hyn hefyd yn cynnwys dyfarniad cyflog diwygiedig, wedi'i gynyddu o'r 3.5% arfaethedig i 5% ar gyfer 2023/24, wedi'i ôl-ddyddio i 01 Medi 2023.
23. Ar gyfer dyfarniad cyflog Gweithwyr Ieuencid a Chymuned, cytunodd y JNC ar gynnydd o £1925 o 01 Medi 2022 ac mae Ochr y Cyflogwyr wedi derbyn hawliad cyflog ac amodau gan Undebau Llafur Ochr y Staff ar gyfer 2023. Prif elfen yr hawliad yw codiad cyflog o RPI + 2%. Mae trafodaethau'n mynd rhagddynt.
24. Mae'r Cyflogwyr Cenedlaethol yn parhau i fod mewn anghydfod ag Ochr Swyddogion Soulbury ar gyflog ar gyfer 2022. Gwnaeth y Cyflogwyr Cenedlaethol gynnig o £1925 ym mis Tachwedd 2022 ac nid ydynt wedi gallu dod i gytundeb cyflog. Cynhaliodd Cymdeithas y Seicolegwyr Addysg (AEP) bleidlais ac maent wedi pleidleisio dros weithredu diwydiannol. Mae cyflogwyr wedi gwneud cynnig terfynol ar gyflog sy'n cynnwys cynnydd o £1,925 ar bob pwynt cyflog o 1 Medi 2022 a chynnydd o 3.5% ar bob pwynt cyflog o 1 Medi 2023.
25. Daeth yr NJC ar gyfer Gwasanaethau Tân ac Achub Awdurdodau Lleol (LAFRS) i gytundeb ar ddyfarniadau cyflog ar gyfer 2022 a 2023 ym mis Mawrth 2023.

Mae'r rhain yn cynrychioli cynnydd o 7% yn weithredol o 01 Gorffennaf 2022 a 5% yn weithredol o 01 Gorffennaf 2023.

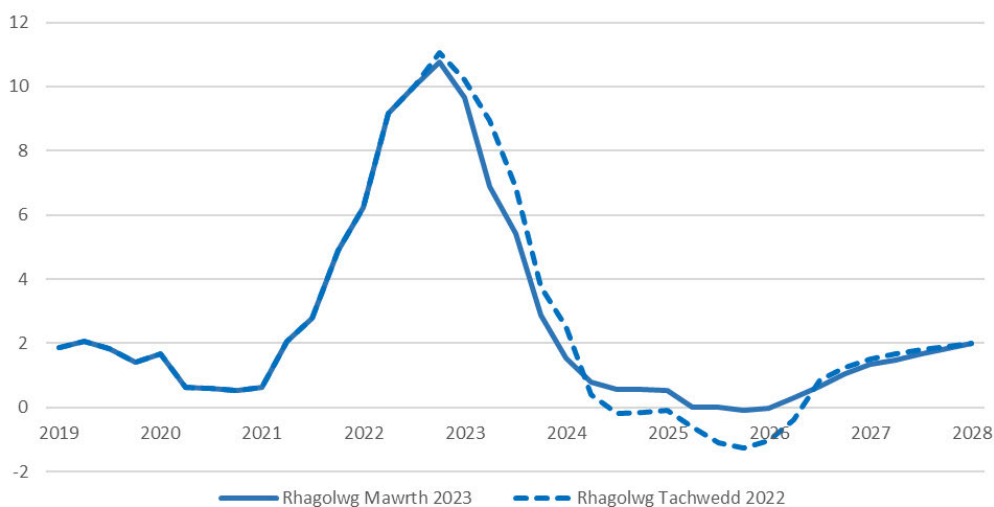
26. Daeth yr NJC ar gyfer Rheolwyr Brigâd LAFRS i gytundeb ar ddyfarniadau cyflog ar gyfer 2022 a 2023 ar 31 Mai 2023. Mae'r rhain yn cynrychioli cynnydd o 4% o 01 Ionawr 2022 a chynnydd o 3.5% o 01 Ionawr 2023.

27. Cytunodd y JNC ar gyfer Crwneriaid ar ddyfarniad cyflog o 1.56% ar gyfer 2022/23, yn dod i rym ar 01 Ebrill 2022.

28. O ran chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflogau, mae'r costau amcangyfrifedig a wynebwr gan gynghorau yn 2024-25 yn parhau i fod yn ystyfnig o uchel, sef tua £125 miliwn, tra bod arolygon blaenorol wedi dangos mai'r sefyllfa hanesyddol yw tua hanner hynny. Dywedodd y Swyddfa Cyfrifoldeb Cyllidebol (OBR) ym mis Mawrth 2023 ei bod yn disgwyl i chwyddiant Mynegai Prisiau Defnyddwyr (CPI) gyrraedd ei uchafbwynt ym mhedwerydd chwarter 2022 - ar ei gyfradd uchaf ers tua 40 mlynedd. Sbardunwyd y cynnydd yn bennaf gan brisiau nwy uwch yn bwydo i mewn cynnydd sydyn mewn biliau ynni domestig, ochr yn ochr â phrisiau tanwydd uwch a chwyddiant nwyddau byd-eang.

29. Mae disgwyl o hyd i chwyddiant ostwng yn gyflym i tua 0% o ganol 2024 i ganol 2026. Bydd biliau ynni yn disgyn yn ôl a bydd rhai pwysau cyflenwadau byd-eang yn cael eu gwrthdroi. Mae'r OBR yn disgwyl i chwyddiant wedyn dychwelyd i'r targed o 2% erbyn diwedd y rhagolwg wrth i'r newidiadau mawr mewn prisiau ynni ddisgyn allan o'r cyfrifiad CPI blynyddol ac wrth i allbwn gyd-fynd yn fras â photensial cynhyrchiol yr economi.

Ffigur 3: Rhagolwg CPI y Swyddfa Cyfrifoldeb Cyllidebol Mawrth 2023, %

Ffynhonnell: Swyddfa Ystadegau Gwladol, [OBR](#)

30 Tachwedd 2023

30. Fodd bynnag, nid yw'r CPI a gyhoeddwyd ym mis Medi yn ymddwyn yn y ffordd a ragwelwyd. Er bod prisiau bwyd wedi gweld eu cwmp misol cyntaf mewn dwy flynedd, cododd prisiau tanwydd yn sydyn. Y canlyniad yw bod cyfradd gyffredinol chwyddiant wedi aros yn gyson ar 6.7%, gan ddod â'r rhediad o dri chwympiad misol yn olynol i ben. Ar ben hynny, mae rhagolwg diweddaraf Banc Lloegr (Awst 2023) yn disgwyl i chwyddiant barhau i ostwng yn 2024 a chyrraedd eu targed o 2% yn hanner cyntaf 2025."

Addysg ac Ysgolion

31. Mae cynghorau wedi adrodd am bwysau gwerth £41 miliwn yn ystod y flwyddyn ar gyfer 2023-24 sydd wedi'u hychwanegu at gyllidebau ysgolion, gyda chwarter hyn o ganlyniad i gyflogau. Y pwysau y mae ysgolion yn ei wynebu yn y dyfodol yw £164 miliwn yn 2024-25 sy'n cynrychioli cynnydd o 5.6% ar wariant refeniw net a gyllidebwyd² ar gyfer 2023-24. Mae pwysau blynyddol yn cynyddu mewn blynyddoedd dilynol gyda £134 miliwn arall a £131 miliwn yn 25-26 a 26-27 yn y drefn honno. Mae cyflogau'n cyfrif am dros 70% o gyfanswm chwyddiant ym mhob un o'r blynyddoedd.

32. Mae llawer o awdurdodau wedi cymryd yn ganiataol, yn gwbl briodol, y bydd y grantiau ychwanegol ar gyfer y fargen gyflogau i athrawon yn 22-23 ac yn 23-24 yn cael eu hariannu'n rheolaidd gyda'r grantiau'n cael eu trosglwyddo i'r llinell sylfaen ariannu. Mae rhagdybiaeth debyg yn cael ei gwneud ar gyfer newidiadau a ragwelir yng nghyfradd cyflogwyr ar gyfer pensiynau athrawon. Yn y gorffennol, mae cyllid wedi dod o'r Trysorlys pan fo'r gyfradd wedi cynyddu.

33. Mae hyd yn oed y cynghorau sydd wedi diogelu ysgolion yn y blynyddoedd diwethaf yn dweud na allant roi'r un gefnogaeth yn y dyfodol o ystyried maint y bwch ariannu. Mae rhai wedi nodi pwysau ariannol ychwanegol ar ysgolion penodol sy'n gysylltiedig ag amddifadedd a gofynion Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) sylweddol. Mae rhai datganiadau yn myfyrio ar sut mae penaeithaid yn dechrau adrodd am effaith ddinistriol y toriadau ar safonau addysgol - yn enwedig y gwaith bugeiliol / gofal estynedig y mae ysgolion yn ei wneud.

34. Mae canlyniad y pandemig a chostau ynni uchel yn parhau i roi pwysau ychwanegol ar ysgolion, a dywed rhai eu bod yn adolygu'r effaith y mae'r pandemig yn dal i'w chael ar ADY, presenoldeb ac ymddygiad. Fodd bynnag, yn gyffredinol mae ysgolion yn dechrau llosgi trwy eu cronfeydd wrth gefn ar y fath gyfradd fel eu bod yn ceisio benthyciadau i dalu am ddiffygion fel y dywedodd un ymateb: "...disgwylir i falansau ysgolion ostwng 50% yn y flwyddyn. Disgwylir felly y bydd llawer mwy o ysgolion yn ceisio trefniant benthyciad yn 24-25."

---

²Mae cyfanswm gwariant refeniw net wedi'i gyllidebu ar £7.373 biliwn yn 2023-24 (Ffynhonnell: Ffurflenni Cyfrif Refeniw Llywodraeth Cymru)

30 Tachwedd 2023

35. Mae'r rhan fwyaf o gynghorau yn gweithredu system o *Gytundebau Diffygion Trwyddedig* ac yn gwneud tybiaethau ynghylch lefelau ariannu yn y dyfodol. Mae'r rhagolygon y bydd rhai yn dychwelyd i fod ag arian dros ben yn dechrau edrych yn anobeithiol. Dywed un awdurdod ynghyd â hyn y bydd y mwyafrif, os nad pob un o'u hysgolion eraill, yn mynd i ddiffyg ariannol. Bydd rhai o'u hysgolion bach yn dod yn anghynladwy oherwydd y byddai cymarebau disgyblion/athro yn disgyn i lefelau annerbyniol. Mae llawer o gynghorau bellach yn adrodd am risg sylweddol o ddiswyddiadau ymysg staff cymorth ac athrawon. Daeth i ben drwy ddweud y byddai'r cylch hwn yn cynyddu o dan yr amgylchiadau presennol gyda mwy o athrawon yn cael eu diswyddo a rhai ysgolion yn methu â bodloni'r cymarebau disgybl/athro a argymhellir.
36. Cafwyd llawer o sylwadau ynghylch sut y bydd angen adolygu cynaliadwyedd nifer o ysgolion bach wrth i bwysau ariannol barhau. Fodd bynnag, gallai cost gynyddol cludiant i ysgolion cyfagos negyddu'r arbedion a wneir yn enwedig mewn ardaloedd gwledig. Adroddodd un awdurdod bod adolygiad o ddarpariaeth chweched dosbarth hefyd ar y gweill. Bydd cynaliadwyedd ariannol y ddarpariaeth bresennol yn cael ei ystyried fel rhan o'r adolygiad hwn.
37. Mae risgiau a phwysau ychwanegol sylweddol mewn ysgolion yn parhau o ran darpariaeth Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY), cynnydd yn nifer y disgyblion mewn addysg arbennig, canolfannau adnoddau a chyfleusterau i gefnogi disgyblion ag anawsterau cymdeithasol ac emosiynol. Credir bod rhan o hyn yn gysylltiedig ag ôl-ffeithiau'r pandemig. Nid yw anghenion cynyddol a chymhlethdod disgyblion yn cael eu hadlewyrchu yn y cyllid.

Gofal Cymdeithasol

38. Mae Cynghorau'n parhau i fod yn hynod bryderus am y pwysau presennol sy'n wynebu gofal cymdeithasol. Mae'r ymatebion i'r arolwg yn dangos effaith barhaus y pwysau cynyddol o ran demograffeg, costau byw, y gweithlu a chwyddiant sy'n wynebu pob rhan o'r system gofal cymdeithasol. Mae galw cynyddol am wasanaethau, a'r cymhlethdod cynyddol yn ychwanegu at y pwysau a'r pryderon hyn. Yr effaith yw nad yw cyllidebau'n ymestyn mor bell ag yr oeddent yn arfer gwneud; mae gofalwyr di-dâl a theuluoedd yn wynebu mwy o straen, ac mae recriwtio a chadw staff yn parhau i fod yn heriau enfawr.
39. Mae arolwg SWT yn dangos y pwysau sylweddol yn ystod y flwyddyn a wynebier ar draws gwasanaethau oedolion a phlant. Nododd yr arolwg werth £109 miliwn o bwysau yn ystod y flwyddyn ym maes gofal cymdeithasol, sef tua 4.7% o'r gwariant

refeniw net a gyllidebwyd³. Mae hyn yn adeiladu ar orwariant o £93 miliwn ar wasanaethau cymdeithasol yn y flwyddyn ariannol flaenorol.

40. Mae'r heriau ariannol sylweddol yn parhau yn 2024-25 a thu hwnt. Yn y flwyddyn ariannol nesaf mae pwysau o £261 miliwn sy'n cynrychioli cynnydd o 11.3% yn y cyllidebau presennol. Mae costau comisiynu, chwyddiant cyflogau a chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflogau yn cyfrif am £180 miliwn o'r pwysau, ac mae'r gweddill o ganlyniad i alw sy'n cyfrif am £81 miliwn. Mae £187 miliwn yn ychwanegol yn 25-26, a £198 miliwn yn 26-27 yn y drefn honno gan roi cyfanswm cronol o £646 miliwn.
41. Mae gwasanaethau a gomisiynir, sy'n hanfodol i ddarpariaeth gofal cymdeithasol, gan ddarparwyr annibynnol hefyd yn cael eu heffeithio gan faterion tebyg i wasanaethau gofal cymdeithasol awdurdodau lleol. Mae costau rhedeg uwch o ran staff ac ynni, yn ogystal â chynnydd o ran yswiriant a thanwydd, yn ychwanegu fwyfwy at bwysau ariannol sylweddol. Ynghyd â galw cynyddol, cymhlethdod anghenion a phrinder gweithlu, mae hyn wedi arwain at gostau uwch ac felly gwariant uwch i gynghorau ar gostau cynyddol lleoliadau ar draws gwasanaethau oedolion a phlant. Mae awdurdodau lleol wedi tynnu sylw at hyn fel risg sylweddol. Mae un awdurdod lleol yn nodi bod cartrefi preswyl a nyrsio yn ceisio codi ffioedd o tua 20% ac mae un arall wedi gweld cynnydd o tua 10% mewn ffioedd ym mhob un o'r ddwy flynedd ddiwethaf. Er bod codiadau yn cael eu cynnwys mewn cynllunio ariannol tymor canolig, mae pryderon yn parhau ynghylch y tebygolrwydd y bydd galw am gynnydd uwch ac felly costau pellach i awdurdodau lleol.
42. Mae'r arolwg yn dangos bod y farchnad gofal cymdeithasol yn parhau i fod yn fregus, ac mae hyn yn effeithio ar gynaliadwyedd hirdymor y sector. Mae hefyd yn datgelu pryderon cynghorau ynghylch y galw cynyddol am wasanaethau oedolion a phlant, eu capasiti a'r adnoddau sydd ar gael i fodloni'r gofynion hyn, ynghyd â gostyngiadau yn yr ansawdd a'r dewis sydd ar gael. Mae anhawster recriwtio a chadw gweithwyr gofal yn parhau i fod yn bryder mawr a amlygwyd gan gynghorau. Er mwyn lliniaru rhai o'r heriau recriwtio a chadw mae rhai cynghorau yn parhau i orfod dibynnu ar ddefnyddio staff asiantaeth ac mae'r costau hyn yn ychwanegu ymhellach at bwysau ariannol yn y blynyddoedd i ddod.
43. Mae'r arolwg yn amlygu pryderon sy'n parhau i gael eu codi mewn perthynas â darparu pecynnau gofal. Mae galw cynyddol, ynghyd â diffyg darparwyr addas, wedi'i nodi'n flaenorol fel problem wrth ddarparu gofal cartref. Nododd awdurdodau lleol gynnydd yng nghymhlethdod y pecynnau cartrefi gofal y mae angen eu rhoi ar waith, ochr yn ochr â chostau cynyddol sy'n golygu y gall cynghorau ei chael yn anodd cael digon o gapasiti i allu diwallu'r angen a aseswyd a sicrhau bod y ddarpariaeth gofal yn gynaliadwy. Tynnwyd sylw hefyd at faterion yn ymwneud â mynediad at Ofal Iechyd Parhaus a oedd yn golygu bod awdurdodau lleol yn

³Mae cyfanswm gwariant refeniw net wedi'i gyllidebu ar £7.373 biliwn yn 2023-24 (Ffynhonnell: Ffurflenni Cyfrif Refeniw Llywodraeth Cymru)

parhau i orfod ariannu'r mwyafrif, os nad y cyfan, o'r pecynnau gofal hyn yn hytrach nag iechyd. Yn ogystal, mae rhai awdurdodau wedi cyfeirio at effeithiau ariannol 'Twristiaeth' Gofal Cymdeithasol lle mae cleientiaid yn symud draw o Loegr i elwa ar y terfynau trothwy cyfalaf mwy hael yng Nghymru wrth symud i gartref gofal. Mae Cynghorau hefyd yn gweld unigolion sydd wedi wynebu oedi cyn cael mynediad at ofal iechyd ac felly wrth gyrraedd y gwasanaethau cymdeithasol mae ganddynt anghenion mwy dibynnol sy'n mynnu darpariaeth gofal mwy costus.

44. Mae Cynghorau hefyd yn adrodd eu bod wedi gweld cynnydd yn y galw ac achosion mwy cymhleth mewn grwpiau cleientiaid penodol. Er enghraifft, mae pwysau a chostau pecynnau gofal a chymorth ar draws gwasanaethau iechyd meddwl ac anabledd dysgu wedi'u nodi yn yr ymatebion i'r arolwg. Tynnodd un awdurdod lleol sylw at y niferoedd cynyddol o bobl dan 65 oed ag anabledd dysgu sydd angen cymorth a fydd yn parhau am flynyddoedd i ddod.
45. Tynnwyd sylw at effeithiau'r argyfwng costau byw sy'n arwain at bwysau cynyddol ar deuluoedd sydd wedi golygu bod rhai cynghorau'n gweld cynnydd yn niferoedd y plant sy'n mynd i ofal. Mae pryderon yn parhau i gael eu hamlygu ynghylch yr heriau o ran dod o hyd i leoliadau priodol o ansawdd i blant a phobl ifanc. Yn benodol, darpariaeth annigonol ar gyfer plant ag anghenion cymhleth gyda diffyg lleoliadau maethu a phreswyl. Tynnwyd sylw at lefelau digynsail yn niferoedd y rheiny a osodir mewn lleoliadau preswyl brys, mwy o ddefnydd o leoliadau annibynnol a mwy o bwysau i ddod o hyd i leoliadau maeth, ynghyd â chostau lleoliadau y tu allan i'r sir yn parhau i godi a'r galw am leoliadau arbenigol yn uwch na'r cyflenwad. Nodwyd costau wythnosol o hyd at £20,000 yr wythnos ar gyfer lleoliadau a dywedodd un awdurdod lleol fod cyllideb ei wasanaethau plant wedi gweld cynnydd o £11 miliwn (56%) dros y 3 blynedd diwethaf, a chynnydd o £6.6 miliwn (44%) mewn costau lleoliadau arbenigol dros yr un cyfnod.
46. Mae canlyniad y pwysau presennol ar leoliadau a systemau wedi golygu bod angen i awdurdodau lleol o dan rai amgylchiadau orfod ystyried sefydlu trefniadau lleoli pwrpasol ar gyfer plant a phobl ifanc sy'n gweithredu heb gofrestru o dan Ddeddf Rheoleiddio ac Arolygu Gofal Cymdeithasol (Cymru) 2016. Mae'r mathau hyn o leoliadau yn rhoi pwysau ychwanegol ar awdurdodau lleol, maent yn ddord ac yn dargyfeirio cyllid oddi wrth waith atal i reoli lleoliadau. Mewn ymateb mae cynghorau yn ceisio creu eu darpariaeth fewnol eu hunain, ond mae hyn yn cymryd amser ac adnoddau i'w sefydlu.
47. Roedd yr ymatebion i'r arolwg hefyd yn cyfeirio rhywfaint at y cyfeiriad o ran polisi yng Nghymru sy'n arwain at bwysau ariannol cynyddol. Amlygwyd bod yr ymrwymiad i ddileu elw preifat o ofal plant sy'n derbyn gofal yn cael effaith andwyol ar argaeledd lleoliadau. Mae risgiau'n gysylltiedig â digonolrwydd y cyllid grant i dalu costau pontio yn llawn a nodwyd y risg bod posibilrwydd na fydd y cyfnod pontio yn ymestyn y tu hwnt i'r cyfnod ariannu presennol yn 2024-25. Roedd yr ymatebion i'r arolwg hefyd yn cydnabod bod yr angen i leoli plant drwy'r Cynllun Trosglwyddo Cenedlaethol (NTS) wedi cynyddu pwysau o ran costau ac wedi

30 Tachwedd 2023

arwain at Blant ar eu Pen eu Pen eu Hunain sy'n Ceisio Lloches (UASC) yn aml yn cael eu lleoli y tu allan i'r sir/gwlad i ddiwallu eu hanghenion a nodwyd sy'n arwain at bwysau sylweddol o ran costau. O ganlyniad i ddyfarniadau llys diweddar, amlygwyd y gallai hyn arwain at gynnydd mewn plant UASC y bydd angen eu lleoli mewn lleoliadau sy'n prnhau o hyd.

48. Yn yr un modd, codwyd pryderon ynghylch lleihau'r Gronfa Integreiddio Ranbarthol ac adlewyrchwyd y byddai unrhyw ostyngiadau mewn lefelau cyllid grant ar draws y gwasanaethau cymdeithasol yn golygu bod angen cynnal adolygiadau o'r gwasanaethau a ddarperir a'r risg y byddai angen ystyried cynigion i leihau gwasanaethau fel rhan o hyn. . Tynnwyd sylw hefyd at weithrediad y Cyflog Byw Gwirioneddol ar gyfer gweithwyr gofal cymdeithasol ac er bod cyllid yn cael ei ddarparu gan Lywodraeth Cymru i gefnogi hyn, mae angen ystyried ymhellach effaith gwahaniaeth pris uwch staff/rheolwyr a phryderon nad yw cyllid yn cael ei ddarparu ar yr un cyflymder â'r costau ychwanegol sy'n gysylltiedig â gweithredu'r polisi hwn, gyda chynghorau'n gorfod parhau i gefnogi darparwyr i allu cyflawni'r ymrwymiad hwn. Un awgrym a gyflwynwyd gan gynghorau mewn ymateb i rai o'r heriau sy'n cael eu gweld yw'r angen i adolygu'r uchafswm tâl presennol ar gyfer gofal dibreswyl.
49. Yn gynharach eleni cyhoeddodd CLILC waith [ymchwil](#) a oedd yn edrych ar yr heriau sy'n wynebu'r sector gofal cymdeithasol a blaenoriaethau llywodraeth leol ar gyfer gofal cymdeithasol. Nododd y gwaith ymchwil bod y system o dan bwysau aruthrol oherwydd: newidiadau demograffig cyflym ledled Cymru; effaith barhaus pandemig COVID-19; heriau gweithlu; anawsterau ariannu; a'r cynnydd mewn costau byw. Roedd materion gweithlu ar frig y rhestr o bryderon allweddol, ynghyd â diffyg cyllid cynaliadwy, a heriau sy'n gysylltiedig â diwallu anghenion mwy cymhleth. Mae amcangyfrifon ariannol y 22 o gynghorau yng Nghymru yn cefnogi'r casgliadau hyn ymhellach ond maent hefyd yn codi'r pryder gwirioneddol, gyda maint yr heriau ariannol sy'n cael eu hwynebu, na fydd lefel yr amddiffyniad sydd wedi'i roi i wasanaethau cymdeithasol hyd yma yn bosibl am lawer hirach gan beryglu gallu'r cynghorau i ddarparu gwasanaethau gofal cymdeithasol yn llwyddiannus yn y dyfodol.

Wcráin ac ymfudo ehangach

50. Mae Cymru'n falch o'i hanes o gefnogi pobl sydd wedi cyrraedd yn ceisio lloches ac wrth groesawu ffoaduriaid. Mae llywodraeth leol yn gweithio'n agos gyda Llywodraeth Cymru i gyflawni uchelgais Cymru fel Cenedl Noddfa ac i ddatblygu dull seiliedig ar le sy'n adlewyrchu'r cyfraniadau y gall gwahanol ardaloedd eu gwneud yn y ffordd orau. Fodd bynnag, nid yw'r gwaith hwn heb ei gostau i gynghorau a chyrrff cyhoeddus eraill, ac er bod lloches a mudo yn faterion a gadwyd yn ôl, mae'r cyllid a ddarperir gan Lywodraeth y DU i dalu'r costau a ysgwyddir gan y cynghorau yn gyfyngedig.

51. Fel yr amlygwyd yn yr adran uchod, mae'r Cynllun Trosglwyddo Cenedlaethol ar gyfer plant ar eu pen eu hunain yn bwysau cost sylweddol ar gynghorau. Er bod y Swyddfa Gartref yn darparu rhywfaint o gyllid, nid yw hyn yn ddigon i dalu costau llawn gofal, yn enwedig ar gyfer unrhyw achosion cymhleth ac wrth i nifer y plant UASC sy'n derbyn gofal gan gynghorau Cymru gynyddu, mae cynghorau ar eu colled yn ariannol. Mae'r cyllid ar gyfer y rhai sy'n gadael gofal hefyd yn fach iawn ac wrth i'r grŵp hwn gynyddu bydd y bwch ariannu hwn yn cynyddu hefyd.
52. Fodd bynnag, daw'r gost fwyaf o wasgaru ceiswyr lloches ar draws holl gynghorau Cymru, ond mae i'w gweld yn fwy amlwg yn yr ardaloedd gwasgaru lloches hirsefydlog. Mae'r cyllid a ddarperir gan y Swyddfa Gartref, a gyflwynwyd yn ddiweddar, yn fychan er gwaethaf llawer o effeithiau ar y lefel leol a gwasanaethau, er enghraifft, mynediad at dai, ysgolion, gwasanaethau cymdeithasol, cyngor a gwybodaeth.
53. Bydd y Broses Lloches Syml a gyflwynwyd yn ddiweddar wrth i'r Swyddfa Gartref anelu at glirio'r ôl-groniad o achosion lloches sy'n aros am benderfyniadau, yn effeithio'n sylweddol ar Gaerdydd, Abertawe, Casnewydd a Wrecsam o ran cyflwyniadau digartrefedd a gwasanaethau cymorth, sydd eisoes dan straen aruthrol ar hyn o bryd. Mae'n amlwg nad yw cynghorau'n cael eu hariannu'n ddigonol gan Lywodraeth y DU er mwyn cynllunio ac ymateb i effeithiau rhoi llety i geiswyr lloches ar lefel leol ac mae'n debygol y bydd y pwysau hwn yn cynyddu wrth i wasgariad llawn barhau.

Tai a digartrefedd

54. Mae Cymru wedi parhau â'r dull o "neb wedi'i adael allan" mewn perthynas â digartrefedd, yn dilyn diwedd yr argyfwng iechyd cyhoeddus. Cefnogir y dull hwn gan Gynghorau, ond mae nifer yr aelwydydd sy'n cysylltu â'r Cynghorau am gymorth wedi parhau i gynyddu. Mae'r cynnydd parhaus hwn mewn cyflwyniadau digartrefedd i Gynghorau yn y cyfnod ers y pandemig yn golygu bod mwyafrif llethol y gwasanaethau digartrefedd craidd bellach yn delio ag argyfyngau yn unig ac yn methu â gweithio i atal digartrefedd. Bydd y Papur Gwyn a gyhoeddwyd yn ddiweddar ar ddigartrefedd hefyd yn rhoi pwysau ariannol ychwanegol ar gynghorau ac mae'n bwysig bod asesiad cadarn a thrylwyr o oblygiadau ariannol unrhyw gynigion deddfwriaethol yn cael ei gynnal, mewn partneriaeth, fel bod lefelau priodol o gyllid yn cael eu darparu o ran gweithredu.
55. Mae'r data diweddaraf yn adlewyrchu bod mwy na 11,000 o bobl mewn llety dros dro ar hyn o bryd. Daw hyn ar gost sylweddol i gyllidebau cynghorau ac nid yw lefel y cyllid a ddarperir gan Lywodraeth Cymru yn cyd-fynd â'r cynnydd yn y galw ac mae'r adborth o'r arolwg a gynhaliwyd yn adlewyrchu gorwariant ar gyllidebau

digartrefedd ac yn bwysau ariannol cynyddol ar gynghorau. Cyfeiriodd un awdurdod at bwysau digartrefedd a gyfrannodd at orwariant o £660,000 yn y flwyddyn bresennol gan fod y galw yn fwy na'r gyllideb sydd ar gael. Mae'r gyllideb Cefnogi Pobl hefyd yn hollbwysig i gefnogi pobl ddigartref a'r rhai sydd mewn perygl, gan gynnwys cyllid i gyrff trydydd sector, ac mae CLILC yn pwysleisio'r angen i gynnal y lefel bresennol o gyllid os nad oes cyllid ychwanegol ar gael.

56. Mae adeiladu mwy o gartrefi yn hanfodol er mwyn sicrhau bod gennym ddigon i bawb sydd eu hangen, pan fydd eu hangen. Mae'r Cynghorau hynny sydd â stoc tai yn gweithredu rhaglenni adeiladu newydd uchelgeisiol, ac yn ceisio caffael cartrefi presennol (sy'n aml yn gyn eiddo Hawl i Brynu) i gynyddu nifer y cartrefi sydd ar gael ar gyfer rhent cymdeithasol. Mae eraill yn gweithio gyda phartneriaid Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig (LCC) i sicrhau yr eir i'r afael â'r angen a nodwyd am dai. Mae pob cyngor hefyd yn gweithio gyda phartneriaid LCC i adeiladu cartrefi rhent cymdeithasol carbon isel newydd. Mae'n bwysig felly sicrhau bod cyllid cyfalaf ar gael i gefnogi adeiladu tai cymdeithasol ar y cyflymder a'r raddfa sydd eu hangen i leihau dibyniaeth ar lety dros dro a sicrhau y gellir diwallu anghenion tai dinasyddion.

57. Mae cynghorau'n cefnogi cyflawni amcanion tai allweddol Llywodraeth Cymru, a nodir yn y Rhaglen Lywodraethu, fodd bynnag, mae angen cyllid digonol i alluogi darpariaeth lwyddiannus. Yn ogystal â'r materion uchod, mae pwysau ariannol arall ym maes tai yn deillio o ddiwygio'r drefn diogelwch adeiladau, y Safon Ansawdd Tai Cymru ddiwygiedig, pwysau ar y gweithlu a llenwi unrhyw fylchau (er enghraifft adroddiad diweddar Archwilio Cymru ar Reoli Adeiladu) a'r uchelgeisiau mewn perthynas â datgarboneiddio mwy o gartrefi.

Priffyrdd, Cludiant, Gwasanaethau Economaidd ac Amgylcheddol

58. Mae gwaith cynnal a chadw hanfodol ar rwydweithiau priffyrdd a Theithio Llesol ac adeileddau cysylltiedig yn hanfodol ar sail diogelwch ac economaidd (ac i leihau hawliadau yswiriant), yn enwedig yn wyneb digwyddiadau tywydd mwy eithafol. Dros y blynyddoedd diwethaf, mae Llywodraeth Cymru wedi darparu cymorth refeniw ychwanegol drwy'r Fenter Benthycia Llywodraeth Leol (tua £170 miliwn rhwng 2012-13 a 2015-16) ac yna cyfres o grantiau refeniw gwerth tua £20 miliwn y flwyddyn. Yn 2021-22 roedd opsiwn ar gyfer gwariant priffyrdd fel rhan o ddyraniad cronfa gyfalaf gyffredinol o £70 miliwn y gellid ei ddwyn ymlaen i 2022-23 drwy ddatleoli. Fodd bynnag, ni ddyfarnwyd grant ar gyfer 2023-24.

59. Mae cefnogaeth i wasanaethau bysiau yn parhau i fod yn bryder mawr. Gyda'r Gronfa Pontio Bysiau (BTF) i fod i ddod i ben ym mis Mawrth 2024, bydd angen i wasanaethau bysiau ddychwelyd i gyfuniad o wasanaethau masnachol a

gwasanaethau cymorthdaledig o 1 Ebrill. Yn ystod 2022-23, ailgyfeiriwyd tanwariant ar y gyllideb Tocynnau Teithio Rhatach i'r BTF i gefnogi gwasanaethau. Fodd bynnag, wrth deithiau tocynnau teithio rhatach gynyddu'n raddol ar ôl Covid, rhagwelir y bydd y tanwariant yn llai yn 2023-24. Er y bydd yr incwm cynyddol o ad-daliadau tocynnau teithio rhatach yn help i weithredwyr, mae ansicrwydd ynghylch incwm i wasanaethau, ynghyd â'r angen i roi hysbysiad statudol o ganslo gwasanaeth, yn creu risg pellach o doriadau. Galwyd am arwydd cynnar o gyllid gan Lywodraeth Cymru ar gyfer y flwyddyn nesaf. Mae'n debygol y bydd dyraniadau rhanbarthol yn cael eu gwneud yn y lle cyntaf i hwyluso cynllunio'r rhwydwaith, ac yna i gynghorau unigol dendro gwasanaethau cymorthdaledig. Rhagwelir yn eang y bydd y costau tendro yn uchel oherwydd cynnydd mewn costau tanwydd a llafur yn arbennig. Bydd hyn hefyd yn effeithio ar gostau cludiant o'r cartref i'r ysgol lle disgwylir cynnydd sylweddol.

60. Mae prinder staff technegol a gyrwyr cerbydau HGV ac anawsterau recriwtio yn effeithio ar draws yr holl wasanaethau yn y meysydd hyn, gyda staff yn cael eu denu i ffwrdd gan gyflogau uwch mewn sectorau eraill. Mae hyn hefyd yn effeithio ar ymdrechion i redeg cynlluniau prentisiaeth i ddenu pobl newydd, oherwydd gallant gael eu denu i ffwrdd unwaith y byddant wedi'u hyfforddi.
61. Wrth i waith Cydbwyllgorau Corfforaethol, a disgwyliadau arnynt, godi, mae hon yn ffynhonnell arall o bwysau ariannol ar gynghorau. Mae gwaith yn dechrau ar Gynlluniau Datblygu Strategol a Chynlluniau Trafnidiaeth Rhanbarthol. Mae angen cydgyssylltu hyn â'r defnydd o bŵer llesiant economaidd (pŵer sy'n cydreddeg â chynghorau). Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu darparu £125,000 i bob rhanbarth ar ôl cynhyrchu cynlluniau gweithredu'r Cynllun Trafnidiaeth Rhanbarthol ond mae pob rhanbarth wedi nodi y bydd angen rhagor o gyllid i fwrw ymlaen â'r cynlluniau hyn mewn ffordd ystyrlon.
62. Bydd rheoliadau gweithle newydd a ddaw i rym o fis Ebrill 2024, sy'n gofyn am gyflwyno ffrydiau gwastraff ar wahân i'w casglu, yn cynyddu costau i ysgolion ac adeiladau'r cyngor. Gallent hefyd weld bod gofyn i gynghorau ddarparu casgliadau ar wahân o eiddo masnachol mewn achosion lle nad oes gwasanaeth sector preifat ar gael.
63. Mae costau ynni uwch wedi effeithio yn y meysydd gwasanaeth hyn, yn enwedig ar gostau casglu gwastraff, fflyd, ynni ar gyfer adeiladau a goleuadau stryd.
64. Mae clefyd coed ynn yn parhau i fod yn risg fawr, yn enwedig lle mae coed wrth ymyl y briffordd ac angen eu symud. Amcangyfrifwyd bod cyfanswm y costau bron i £15 biliwn ar gyfer Prydain Fawr i gyd. Heblaw am ddefnyddio cynllun Grant Adfer Gwyrdd tymor byr, nid oes unrhyw arian ychwanegol wedi'i roi i gynghorau ar gyfer y gwaith hanfodol hwn.

Cyfalaf

65. Casglodd yr arolwg dystiolaeth hefyd am raglenni cyfalaf a phwysau. Mae'r ymatebion yn nodi y bydd setliad refeniw tynn yn effeithio ar raglenni cyfalaf. Ar draws rhaglenni cyfalaf rydym yn gweld cynnydd mewn costau o'r adeg y cymeradwywyd y rhaglen ar y cam dichonoldeb, i'r cam dylunio a datblygu prosiectau cyfalaf, oherwydd y cyfraddau chwyddiant presennol ac ansefydlogrwydd y farchnad adeiladu. Gydag ychydig neu ddim cyllid ychwanegol ar gael, bu llawer o ail-flaenoriaethu rhwng cynlluniau a lleihau cynlluniau lle bo modd.
66. Mewn perthynas â Rhaglen Band B Ysgolion yr Ugeinfed Ganrif ar Hugain, mae llawer o awdurdodau yn adrodd am ostyngiad yn nifer y cynlluniau sydd bellach yn fforddiadwy yn erbyn yr hyn a ragwelwyd pan osodwyd y rhaglen gyntaf yn unol â'r amlen ariannu. Ar ôl cwblhau prosiectau Band A a'r mwyafrif o brosiectau Band B, mae cynghorau'n ystyried pa mor gynaliadwy fydd parhau i ddefnyddio benthycu, i gefnogi ei ganran o'r gyfradd ymyrryd wrth symud ymlaen i ailadroddiad nesaf y rhaglen, o ystyried effaith pwysau benthycu ar Strategaeth Ariannol Tymor Canolig y Cyngor (MTFS). Bydd dogni tebyg yn digwydd ar gyfer rhaglen nesaf Cymunedau Cynaliadwy LIC.
67. Pan fydd grantiau'n cael eu tynnu'n ôl, mae risgiau penodol i wasanaethau. Er enghraifft, mae cael gwared ar y Grant Adnewyddu Priffyrdd Cyhoeddus yn parhau i roi pwysau sylweddol ar yr adnoddau y gall cynghorau eu dyrannu i Gynlluniau Rheoli Asedau Priffyrdd. Gyda'r cynnydd mewn costau a'r gostyngiad yn y gyllideb, mae'n anodd cyflawni'r swm o waith sydd ei angen i gynnal y cyflwr cyson o fuddsoddiad sy'n ofynnol ar gyfer ail-wynebu, adeileddau, goleuadau stryd a goleuadau traffig.
68. Bydd effaith ansefydlogrwydd y farchnad yn parhau i gael ei monitro'n agos yn ystod y flwyddyn ariannol hon. Gallai ail-broffilio cynlluniau o flynyddoedd blaenorol effeithio ar y gwaith cyflawni yn ystod y flwyddyn, gan arwain at lefel uchel o geisiadau dwyn ymlaen i ail-osod cyllidebau i raglen 2024-25.
69. Mae cyllid grant ychwanegol gan LIC bob amser yn cael ei groesawu a'i werthfawrogi, ond mae'r ffaith bod cymaint o hysbysiadau hwyr am gyllid yn ei gwneud hi'n anoddach disodli gwariant yn ystod y flwyddyn gyda grant. Byddai mwy o hyblygrwydd ynghylch pryd/sut y mae angen gwario'r grant yn fuddiol. Byddai hyn yn galluogi gwasanaethau â chynlluniau cynllunio i ddarparu gwerth am arian, a chefnogaeth gyda'r anghenion dybryd y mae'r Cyngor yn eu hwynebu. Byddai unrhyw arian cyfalaf sydd ar gael ar gyfer cynlluniau a fydd yn helpu i leihau pwysau refeniw mewn cysylltiad â digartrefedd a chostau y tu allan i'r sir hefyd yn cael ei groesawu.

70. Y brif ffynhonnell ariannu yw'r Bwrdd Benthyciadau Gwaith Cyhoeddus ac mae cyfraddau hirdymor yn tua 5% ar hyn o bryd, er bod llawer o ansefydlogrwydd yn y marchnadoedd. Mae hyn yn sylweddol uwch na'r cyfraddau pan osodwyd rhaglenni cyfalaf ym mis Mawrth 2022. Mae hyn yn peri risg sylweddol i fforddiadwyedd a chynaliadwyedd, yn enwedig o ran cynlluniau tai ac isadeiledd asedau craidd helaeth y tybir y telir amdano drwy fenthyca.

Newid yn yr Hinsawdd

71. Mae cynghorau wedi gwneud nifer o ymrwymadau i gyfrannu at y targed o allyriadau sero net yn y sector cyhoeddus erbyn 2030. Mae llawer o'r camau sydd eu hangen yn ymwneud â buddsoddi cyfalaf (e.e. mewn perthynas ag eiddo ac ynni, trawsnewid fflyd, datgarboneiddio tir). Bydd angen ystod eang o ffrydiau ariannu i wneud y math o newidiadau sydd eu hangen ar y cyflymder gofynnol. Gallai hynny gynnwys benthyca i dalu costau ymlaen llaw y bydd yn rhaid wedyn eu had-dalu o gyllidebau refeniw dros nifer o flynyddoedd. Gallai hefyd gynnwys prydlesu neu logi (e.e. ar gyfer cerbydau) yn hytrach na gwariant cyfalaf. Mae goblygiadau o ran y gweithlu y bydd angen mynd i'r afael â nhw, gan weithio gydag undebau mewn dull partneriaeth gymdeithasol. Mae hyn yn cynnwys ailhyfforddi a recriwtio mewn llawer o achosion (e.e. cynnal a chadw cerbydau; rheoli ynni a'r amgylchedd; dulliau cyfrifyddu ariannol). Mae'r prinder llafur presennol mewn llawer o swyddi 'gwyrdd' mewn cynghorau wedi amlygu nid yn unig y prinder staff â'r sgiliau gofynnol, ond hefyd y gwahaniaethau mewn cyflogau gyda'r sector preifat, a bod cadw staff hyfforddedig yn broblem gynyddol.

72. Mae mesurau pwysig eraill yn ymwneud â chaffael, lle mae angen i gynghorau leihau allyriadau 'Cwmpas 3', sy'n ymwneud (ymysg pethau eraill) â'r nwyddau a'r gwasanaethau a brynir ganddynt. Lle mae cyflenwyr wedi datblygu cynlluniau carbon i leihau allyriadau sy'n gysylltiedig â'u nwyddau a'u gwasanaethau, bydd y costau uniongyrchol yn tueddu i fod yn uwch (er bod manteision amgylcheddol, a chymdeithasol ac economaidd ehangach yn aml – e.e. yn deillio o brynu'n lleol). Ar adeg o bwysau ariannol sylweddol, bydd yn her i gynghorau 'wneud y peth iawn' yn hytrach na dewis yr opsiwn mwyaf fforddiadwy.

73. Bydd camau gweithredu newid yn yr hinsawdd yn cael eu had-dalu (o ran addasu yn ogystal â lliniaru). Fodd bynnag, y materion dan sylw, yn gyntaf, yw'r amserlenni ar gyfer yr ad-daliad hwnnw ac, yn ail, nad yw llawer o'r manteision yn dod i'r cyngor mewn ystyr uniongyrchol neu ariannol. Yn hytrach, byddant yn aml yn cyfrannu at nodau lles ar gyfer y gymuned ehangach – er enghraifft mwy o swyddi lleol, bwyd iachach, amgylchedd o ansawdd gwell, enillion bioamrywiaeth, mwy o wydnwch yn erbyn tywydd eithafol yn y dyfodol. Y risg yw y bydd y mesurau angenrheidiol yn argyfwng o bwysau ariannol presennol, gan achosi iddynt gael eu gohirio, ond yn ddelfrydol dylid eu blaenoriaethu i sicrhau amseroldeb a'r effaith fwyaf bosibl.

30 Tachwedd 2023

74. Mae'r Panel Strategaeth Hinsawdd (CSP) wedi sefydlu pedwar grŵp tasg a gorffen, dan gadeiryddiaeth y Prif Weithredwyr, i oruchwylio ac ysgogi cynnydd mewn perthynas ag ymrwymadau llywodraeth leol tuag at fod yn ddi-garbon net. Mae'r rhain yn cwmpasu meysydd allweddol caffael, cludiant, defnydd tir ac adeiladau. Mae'r CSP hefyd yn sefydlu grŵp i ganolbwyntio ar addasu. Mae Pwyllgor Newid Hinsawdd y DU wedi cynhyrchu dau adroddiad pwysig yn ddiweddar ar gynnydd yng Nghymru, a hynny ym meysydd lliniaru ac addasu sydd â goblygiadau ariannol i lywodraeth leol.

75. O ran **lliniaru/leihau allyriadau**, gwnaeth y pwyntiau canlynol o berthnasedd i gynghorau (sy'n gofyn am gymysgedd o fesurau cyfalaf a referniw):

- Rhaid cyflymu camau gweithredu cyffredinol ar ddatgarboneiddio
- Mae cynnydd ar wastraff ac ailgylchu, er ei fod yn hanesyddol dda yng Nghymru, wedi arafu ac mae angen ail-godi hyn.
- Mae angen mwy o ymdrech i drosglwyddo i ddefnyddio cerbydau trydan
- Mae angen cynlluniau hirdymor i ddatgarboneiddio adeiladau cyhoeddus, tai cymdeithasol a chartrefi sydd â thlodi tanwydd.
- Mae cyfraddau plannu coed ac adfer mawndir yn rhy isel, ac mae angen meithrin gallu a datblygu sgiliau

76. O ran **addasu/gwella gwytnwch** i newid yn yr hinsawdd, amlygodd:

- Mae gan yr hinsawdd newidiol risgiau i isadeiledd, ecosystemau, cymunedau a'r economi
- Mae angen gweithredu ar frys ar tua hanner y 61 o risgiau a chyfleoedd sydd wedi'u nodi ar gyfer Cymru cyn i gynllun addasu nesaf Llywodraeth Cymru gael ei gynhyrchu yn 2024.
- Nid oes digon o gynnydd o ran gweithredu mesurau ac mae'r monitro'n wael, sy'n ei gwneud yn anodd arfarnu cynnydd
- Mae diffyg eglurder o ran cyfrifoldebau ar gyfer ymateb i risgiau hinsawdd ar draws y sector cyhoeddus
- Os nad eir i'r afael â risgiau hinsawdd, ni fydd nodau cymdeithasol eraill yn cael eu cyflawni.

77. Mae gwaith y grwpiau tasg a gorffen yn cael ei lywio gan waith UKCCC. Mae llawer o'r hyn sydd angen ei wneud yn gofyn am gyfalaf ymlaen llaw a chyllid referniw cefnogol. Fodd bynnag, mewn sawl achos bydd adenillon ariannol ar fuddsoddiad yn ogystal ag arbedion carbon. Mae yna hefyd arbedion ariannol mwy anniriaethol 'yn nes ymlaen' o ran atal gwariant yn y dyfodol o orfod ymateb i effeithiau newid hinsawdd (e.e. llifogydd, difrod i isadeiledd, cau ffyrdd, difrod stormydd, problemau iechyd ac ati). Mae cyllidebau cynnal a chadw yn aml yn dioddef ar adeg o gyfyngiadau ariannol, ond bydd yn hanfodol diogelu'r rhain er mwyn darparu'r gwytnwch sydd ei angen.

Casgliad

78. I gloi, mae ein hamcangyfrifon presennol o bwysau yn parhau i fod yn hynod o uchel. Heb ragor o arian, mae awdurdodau lleol yn wynebu penderfyniadau amhosibl. Byddai unrhyw ddychwelyd i galedi yn drychinebus i'r gwasanaethau ataliol y mae llywodraeth leol yn eu darparu a'r bobl sy'n dibynnu arnynt. Byddai'n drychinebus i'r GIG sy'n dibynnu ar system ofal wedi'i hariannu'n dda ac yn gwbl ddigalon i'n gweithlu.

79. Dros yr ychydig fisoedd diwethaf, bu diddordeb o'r newydd yng ngwydnwch ariannol awdurdodau lleol, yn enwedig gyda rhai enghreifftiau proffil uchel o fethiant yn Lloegr. Yn ôl CIPFA, gall achosion methiant fod yn gymhleth gydag un digwyddiad yn arwain rhai at gyhoeddi hysbysiadau a114. Fodd bynnag, mae'n amlwg i ni fod caledi a'r gostyngiadau parhaus mewn cyllid yn ffactor achlysurol sylfaenol cyson. Mae gan ein haelodau ein hunain fwy o ymwybyddiaeth a diddordeb yn y mater a'r hyn y gellir ei wneud i atal methiant ariannol.

80. Yr wythnos diwethaf cyhoeddodd Llywodraeth Cymru gyfres o fesurau cyllidebol i fynd i'r afael â'r broblem yn ystod y flwyddyn sydd wedi cronni. Er ein bod yn parhau i bryderu ynghylch sut y gallai hyn orlifo i 2024-25, rydym yn ddiolchgar bod y Gweinidog wedi diogelu gwasanaethau lleol ac rydym yn parhau i groesawu'r dull partneriaeth yr ydym wedi'i feithrin gyda Llywodraeth Cymru, a'r berthynas waith agos sydd wedi datblygu yn y blynyddoedd diweddar rhwng gweinidogion ac arweinwyr. Rydym wedi ymrwmo i barhau gyda'r dull hwnnw er mwyn diogelu ein blaenoriaethau a rennir rhag yr effeithiau gwaethaf o'r stormydd economaidd sydd i ddod.

Cliriwyd gan: Cynghorydd Anthony Hunt, Llefarydd CLILC ar Gyllid

Awduron: Jon Rae, Cyfarwyddwr Adnoddau
Nathan Gardner, Rheolwr Cyllid

Rhif ffôn: [REDACTED]

E-bost: [REDACTED]

ATODIAD I

Pwysau ariannol a ragfyneir ar gyfer blwyddyn 2023-24 (dros y gyllideb)

	Rhagolygon Pwysau Ariannol 2023-24 £000oedd
<u>A. Cysylltiedig ag Awdurdod Lleol</u>	
Pwysau chwyddiant cyflog	17,078
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog	12,901
Pwysau chwyddiant (sefydlog)	29,979
Pwysau Ariannol	
a. Pwysau mewn perthynas â galw	28,543
b. Pwysau cyllido cyfalaf	- 2,218
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	2,013
d. Blaenoriaethau lleol	1,002
e. Arall	3,664
Pwysau Cyllideb ALI	33,004
Cyfanswm cysylltiedig ag ALI	62,983
<u>B. Ysgolion</u>	
Pwysau chwyddiant cyflog	10,064
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog	10,875
Ffioedd / Taliadau chwyddiant (positif)	
Pwysau chwyddiant (sefydlog)	20,939
Pwysau Ariannol	
a. Pwysau mewn perthynas â galw	22,269
b. Pwysau cyllido cyfalaf	-
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	484
d. Blaenoriaethau lleol	100
e. Arall	3,588
Cyfanswm Pwysau Ysgolion	26,441
Cyfanswm Ysgolion	47,380

Pwysau ariannol a ragfynegir ar gyfer blwyddyn 2023-24 (parhad)

	£000oedd
<u>C. Gwasanaethau Cymdeithasol</u>	
Pwysau chwyddiant cyflog	5,281
Pwysau costau comisiynu - Oedolion	7,887
Pwysau costau comisiynu - Plant	5,314
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog	3,866
Pwysau chwyddiant (sefydlog)	22,348
Pwysau Ariannol	
a. Pwysau mewn perthynas â galw	
<u>Gwasanaethau Oedolion</u>	
Gofal Cartref (gan gynnwys byw â chymorth)	15,209
Lleoliadau Preswyl	20,578
Arall	9,896
<u>Gwasanaethau Plant</u>	
Gofal Cartref	4,052
Lleoliadau Preswyl	26,427
Gofal Maeth	2,132
Arall	8,119
Cyfanswm Pwysau Cyllideb Gwasanaethau Cymdeithasol	86,412
Cyfanswm Pwysau GC	108,761
<u>Cyfanswm pwysau ariannol a ragfynegir (A+B+C)</u>	219,123

ATODIAD II

Pwysau ariannol a ragfynegir, 2024-25 i 2026-27

Arolwg Pwysau Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2024-25

Awdurdodau Unedol gan gynnwys (Gwasanaethau Tân ac Achub)

	2024-25	2025-26	2026-27
<u>A. Cysylltiedig ag Awdurdod Lleol</u>			
Pwysau chwyddiant cyflog	109,550	82,457	83,391
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chy	68,231	53,844	55,921
Pwysau chwyddiant ALI (sefydlog)	177,780	136,301	139,313
<u>Pwysau Cyllideb</u>			
a. Pwysau mewn perthynas â galw	49,074	28,308	30,858
b. Pwysau cyllido cyfalaf	29,199	18,402	13,314
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	2,418	4,536	2,870
d. Blaenoriaethau lleol	1,857	899	1,538
e. Arall	34,896	6,530	7,670
Pwysau Cyllideb ALI	117,443	58,675	56,250
Cyfanswm cysylltiedig ag ALI	295,223	194,976	195,563
<u>B. Ysgolion</u>			
Pwysau chwyddiant cyflog	115,656	101,097	100,866
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chy	29,400	17,862	18,268
Pwysau chwyddiant (sefydlog)	145,055	118,959	119,134
<u>Pwysau Cyllideb</u>			
a. Pwysau mewn perthynas â galw	8,479	10,917	9,232
b. Pwysau cyllido cyfalaf	633	2,243	1,351
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	1,528	282	20
d. Blaenoriaethau lleol	1,357	546	387
e. Arall	6,853	942	673
Cyfanswm Pwysau Cyllideb Ysgolion	18,849	14,930	11,663
Cyfanswm Ysgolion	163,905	133,890	130,797

Pwysau ariannol a ragfyneqir, 2024-25 i 2026-27 (parhad)

Arolwg Pwysau Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2024-25

Awdurdodau Unedol gan gynnwys (Gwasanaethau Tân ac Achub)

	2024-25	2025-26	2026-27
<u>A. Cysylltiedig ag Awdurdod Lleol</u>			
Pwysau chwyddiant cyflog	109,550	82,457	83,391
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chy	68,231	53,844	55,921
Pwysau chwyddiant ALI (sefydlog)	177,780	136,301	139,313
<u>Pwysau Cyllideb</u>			
	2024-25	2025-26	2026-27
a. Pwysau mewn perthynas â galw	49,074	28,308	30,858
b. Pwysau cyllido cyfalaf	29,199	18,402	13,314
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	2,418	4,536	2,870
d. Blaenoriaethau lleol	1,857	899	1,538
e. Arall	34,896	6,530	7,670
Pwysau Cyllideb ALI	117,443	58,675	56,250
Cyfanswm cysylltiedig ag ALI	295,223	194,976	195,563
<u>B. Ysgolion</u>			
Pwysau chwyddiant cyflog	115,656	101,097	100,866
Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chy	29,400	17,862	18,268
Pwysau chwyddiant (sefydlog)	145,055	118,959	119,134
<u>Pwysau Cyllideb</u>			
a. Pwysau mewn perthynas â galw	8,479	10,917	9,232
b. Pwysau cyllido cyfalaf	633	2,243	1,351
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	1,528	282	20
d. Blaenoriaethau lleol	1,357	546	387
e. Arall	6,853	942	673
Cyfanswm Pwysau Cyllideb Ysgolion	18,849	14,930	11,663
Cyfanswm Ysgolion	163,905	133,890	130,797

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru

Zil Gyllideb Atodol - 2023/24

Memorandwm Esboniadol i Gadeirydd y Pwyllgor Cyllid

Mae'r cyflwyniad o'r Gyllideb Atodol hwn wedi'i baratoi yn unol â Rheolau Sefydlog 18A.2 a 20.36 Senedd Cymru (dyddiedig Medi 2023).

Crynodeb

Cynigir yr amrywiadau canlynol i'r cynnig cyllideb blyneddol:

- Gostyngiad o £108k** o ganlyniad i setlo'r dyfarniad cyflog am swm llai na'r swm a oedd wedi'i gynnwys yn ein Cyllideb Atodol gyntaf;
- Cynnwys incwm ychwanegol a gwariant cyfatebol (£4k) i adlewyrchu cytundeb secondiad wedi'i ddiweddarau gyda Chymdeithas yr Ombwdsmon sy'n cynnwys un aelod o staff; a
- Cynnwys incwm ychwanegol a gwariant cyfatebol (£15k) i adlewyrchu secondiad newydd aelod o staff OGCC i Gomisiwn y Senedd, o fis Ionawr 2024. Mae'r gwariant i gwrdd â'r gost o ôl-lenwi'r swydd.

Diweddariad ar Ddyfarniad Cyflog 2023/24

Pan gyflwynom ein Cyllideb Atodol gyntaf, roedd y dyfarniad cyflog yn ansicr, ond roedd yn glir y byddai'n fwy na'r swm a oedd wedi'i gynnwys yn ein cyllideb gychwynol. Ceisiom gyllid ar gyfer ein hamcangyfrif o gost y dyfarniad cyflog, ar y ddealltwriaeth pe bai'r dyfarniad cyflog gwreiddiol yn is, na fyddai'r swm cyfatebol yn cael ei dynnu allan neu'n cael ei ddychwelyd heb ei wario.

Mae'r dyfarniad cyflog bellach wedi'i setlo, gyda chynyddiadau yn amrywio o 8.6% ar gyfer staff is i 3.88% ar gyfer staff uwch. Mae'r cynnydd cyfartalog ychydig dros 5.4%. Mae hynny'n golygu na fydd arnom angen y swm llawn a nodwyd yn ein cyllideb atodol flaenorol a'n bod yn dychwelyd y balans o £108,000 (fel y dengys isod) yn y gyllideb atodol hon.

Cost y dyfarniad cyflog:	Cyllideb Atodol Gymeradwy - dyfarniad cyflog amcangyfrifedig o 7.9%	Y dyfarniad cyflog gwirioneddol 5.4%	Gwahaniaeth
Wedi'i gynnwys yng nghyllideb wreiddiol OGCC (3%)	£130,000 (3%)	£130,000 (3%)	£0
Cyllideb ychwanegol	£213,000 (+4.9%)	£105,000 (+2.4%)	-£108,000
Cyfanswm y gost	£343,000	£235,000	-£108,000 (i'w ddychwelyd)

Secondiadau Staff

Mae gennym aelod o staff yn gweithio'n rhan-amser i Gymdeithas yr Ombwdsmyrn ar sail secondiad, ac adnewyddwyd y contract ar gyfer hyn ym mis Medi 2023. Mae hyn wedi arwain at gynnydd bychan mewn incwm, i adlewyrchu cynnydd cyfatebol mewn costau (£4k o incwm a £4k o wariant). Effaith net hyn yw dim.

Bydd aelod arall o staff yn cael ei secondio i Gomisiwn y Senedd am 12 mis o fis Ionawr 2024. Bydd hyn yn arwain at incwm ychwanegol o £15k ar gyfer 2023/24. Mae'r Gyllideb Atodol hon yn cynnwys cynnydd yn ein hincwm i adlewyrchu'r newid hwn. Fodd bynnag, byddwn hefyd yn mynd i gostau staff ychwanegol o £15k i ôl-lenwi'r swydd wag y mae hyn yn ei chreu. Felly dim yw effaith net y secondiad newydd hwn.

Effaith gyfunol y ddau newid hyn sy'n deillio o secondiadau staff yw cynyddu gwariant ac incwm gan £19k.

2il Gyllideb Atodol 2023/24	£000s		
	Amcangyfrif 2023/24 ar ôl yr Atodiad 1af	Newidiadau	Amcangyfrif Diwygiedig
Cyflogau staff a chostau cysylltiedig	4,725 *	(89)	4,636
Eiddo a chyfleusterau	171		171
Ffioedd proffesiynol	244		244
Costau TG	250		250
Costau swyddfa	108		108
Teithio, hyfforddi a recriwtio	40		40
Cyfathrebu	65		65
Buddsoddiad ymrwymedig mewn gwella gwasanaeth	47		47
Cyfanswm Gwariant Refeniw	5,650	(89)	5,561
Cyfanswm Incwm	(19)	(19)	(38)
Gwariant Refeniw Net	5,631	(108)	5,523
Buddsoddi mewn gwella gwasanaeth - Gwariant Cyfalaf	5		5
Cyfanswm yr Adnoddau Gofynnol	5,636	(108)	5,528
Dibrisiant ac amorteiddio	70		70
Dibrisiant – asedau wedi'u prydlesu	222		222
Tâl llog – asedau wedi'u prydlesu	7		7
AME Cyfalaf - dadfeiliadau	28		28
Cyfanswm Gwariant Adnoddau	5,963	(108)	5,855
Dibrisiant ac amorteiddio	(70)		(70)
Dibrisiant – asedau wedi'u prydlesu	(222)		(222)
Tâl llog – asedau wedi'u prydlesu	(7)		(7)
AME Cyfalaf - dadfeiliadau	(28)		(28)
Newid mewn cyfalaf gweithio	198		198
Symudiadau eraill nad ydynt yn arian parod	20		20
Gofynion Arian Parod gan WCF	5,854	(108)	5,746

* Nodyn: Mae hyn yn cynnwys y ddarpariaeth lawn ar gyfer y dyfarniad cyflog amcangyfrif, y cytunwyd arno fel rhan o'r gyllideb atodol flaenorol.

Ombwdsmon Ombudsman

Cymru • Wales

Eich cyf:

Ein cyf: MAM/mm

Dyddiad: 11 Rhagfyr 2023

Gofynnwch
am:

Michelle Morris

Peredur Owen Griffiths
Cadeirydd, y Pwyllgor Cyllid
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1SN

Trwy e-bost yn unig
SeneddCyllid@senedd.cymru

Annwyl Peredur

Cyfeiriaf at adroddiad diweddar y Pwyllgor Cyllid yn dilyn eich ystyriaeth o'n Hadroddiad a Chyfrifon Blynyddol a'n Hamcangyfrif ar gyfer 2024/25. Croesawaf y sylwadau cadarnhaol yn yr adroddiad a chefnogaeth y Pwyllgor i'r Amcangyfrif ar gyfer 2024/25, a chadarnhaf y byddaf yn ymateb yn ffurfiol i bob un o argymhellion y Pwyllgor yn y Flwyddyn Newydd.

Yn y cyfamser, roeddwn am roi diweddariad byr am ddyfarniad cyflog llywodraeth leol Cymru a Lloegr. Er na chytunodd un o'r Undebau Llafur ar y dyfarniad, cytunodd yr Undebau Llafur eraill, ac felly penderfynwyd ar y dyfarniad cyflog llywodraeth leol ym mis Tachwedd. Mae bellach wedi'i dalu i'n staff. Darparodd y dyfarniad cyflog gynnydd amrywiol, yn dibynnu ar y radd. Ar ein gradd isaf y dyfarniad oedd 8.6%, tra ar gyfer staff uwch y cynnydd oedd 3.9%. Wrth gymhwyso'r dyfarniad cyflog y cytunwyd arno i'r holl staff, mae'r cynnydd cyffredinol mewn costau cyflog tua 5.4%.

Fel y byddwch yn cofio, roedd ein cyflwyniad Cyllideb Atodol yn gynharach yn y flwyddyn yn rhagweld y gallai'r cynnydd mewn costau fod yn 7.9% a gwnaethom geisio adnoddau i dalu'r gost honno. Ymrwymodd ein cyflwyniad i drin rhan o hyn fel taliad wrth gefn. Ni fydd arnom angen y swm llawn y cytunwyd arno yn flaenorol mwyach ac felly ni fyddwn yn codi'r swm llawn. Byddwn hefyd yn cyflwyno cyllidebau atodol ar gyfer y flwyddyn gyfredol, ac ar gyfer y flwyddyn ariannol nesaf, i leihau ein cyllidebau yn unol â hynny. Byddwn yn cynnwys esboniad yn ein cyflwyniadau Cyllideb Atodol.

ombwdsmon.cymru
holwch@ombwdsmon.cymru
0300 790 0203
1 Ffordd yr Hen Gae, CF 35 5LJ
Rydym yn hapus i dderbyn ac
ymateb i ohebiaeth yn y Gymraeg.

ombudsman.wales
ask@ombudsman.wales
0300 790 0203
1 Ffordd yr Hen Gae, CF 35 5LJ

Tudalen 1 o 2
Tudalen ypecyn 163
to correspondence in Welsh.

Fel y nodir uchod, byddaf yn ymateb yn llawn i holl argymhellion y Pwyllgor, ond roeddwn am roi'r wybodaeth ddiweddaraf i chi am setliad dyfarniad cyflog Ebrill 2023.

Yn gywir

M.A. Morris.

Michelle Morris
Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus

Peredur Owen Griffiths AS
Cadeirydd y Pwyllgor Cyllid
Senedd Cymru

Drwy e-bost

Cyfeirnod: KC23009/AC399/caf
Dyddiad cyhoeddi: 6 Rhagfyr 2023

1 Cwr y Ddinas / 1 Capital Quarter
Caerdydd / Cardiff
CF10 4BZ

Tel / Ffôn: 029 2032 0500

Fax / Ffacs: 029 2032 0600

Textphone / Ffôn testun: 029 2032 0660

info@audit.wales / post@archwilio.cymru

www.audit.wales / www.archwilio.cymru

Annwyl Peredur

Yn unol â gofynion cyfrifyddu, mae ein Hamcangyfrif bob blwyddyn yn cynnwys cyllid adnoddau i sefydlu ddarpariaeth ar gyfer costau disgwylidiedig adfeiliedig pan ddaw prydlesau ein heiddo i ben – dadfeiliad yn cyfeirio at y gost o addasiadau a chywirow draul normal i adeilad ar ddiwedd tenantiaeth. Ar ddiwedd 2022-23, cyfanswm y ddarpariaeth ar gyfer ein 3 swyddfa oedd tua £864,000.

Ar ôl symud o'n swyddfa Heol y Gadeirlan ym mis Mawrth 2023, roedd ein Hamcangyfrif 2023-24 yn cynnwys arian parod ychwanegol i'n galluogi i ddefnyddio rhan o'r ddarpariaeth hon yn ystod 2023-24 er mwyn setlo'r hawliad dadfeiliad a wnaed gan y landlord mewn perthynas â'n meddiannaeth. Roedd yr hawliad cychwynnol a dderbyniwyd gan y landlord yn unol â'r ddarpariaeth yr oeddem wedi'i neilltuo ar gyfer swyddfa Heol y Gadeirlan. Fodd bynnag, rydym wedi bod yn trafod yn galed gyda'r landlord ers derbyn yr hawliad ac wedi llwyddo i gytuno ar ostyngiad sylweddol. Mae hyn yn golygu ein bod mewn sefyllfa i ryddhau tua £400,000 o'r ddarpariaeth hon yn 2023-24 – gostyngiad yn ein gofynion adnoddau ac arian parod ar gyfer y flwyddyn.

Ar 20 Medi 2023, ystyriodd y Pwyllgor ein cais am gyllid ychwanegol o £442,000 yn 2023-24 er mwyn gwneud taliad costau byw o £1,500 i'n staff yn unol â'r taliad a wnaed gan Lywodraeth Cymru a'i chyrrff cysylltiedig. Yn dilyn y cyfarfod, nodoch eich bod yn cydymdeimlo â'n penderfyniad i geisio'r gyllideb atodol hon o ystyried yr anawsterau y byddem yn eu hwynebu wrth amsugno'r gost hon o fewn ein cyllideb arferol, gan nad oes gennym gronfeydd wrth gefn ac nid yw'r opsiwn o gynnal swyddi gwag i ariannu'r taliad yn ymarferol o ystyried ein trefniadau ariannu unigryw.

Fe wnaethoch hefyd amlinellu safbwynt Llywodraeth Cymru y dylai cyrrff geisio amsugno'r taliad hwn o'r cyllidebau presennol a chadarnhau y byddai'r Senedd gyfan

yn penderfynu ar ein cyllid ychwanegol pan fydd yn ystyried Cynnig Cyllideb Atodol Llywodraeth Cymru ym mis Chwefror 2024.

Ar adeg ein hymgysylltiad â'r Pwyllgor, nid oeddem yn rhagweld negodi setliad ddafaeliadau mor ddarbodus. Ar ôl gwneud hynny, fodd bynnag, ac wrth gyfuno arbedion llai a nodwyd mewn cyllidebau eraill, mae gennym bellach ddigon o hyblygrwydd ariannol i wneud y taliad costau byw i'n staff. Bydd hyn yn ein galluogi i dynnu ein cais am yr arian a'r adnoddau gwerth £442,000 a nodir yn ein Hamcangyfrif Atodol.

Fel y byddai unrhyw sefydliad, nid yw'r ddarpariaeth a wneir ar gyfer dadfeilion yn cael ei rhagdybio h.y., nid oes gofyniad iddo gael ei ddefnyddio at y diben hwnnw yn unig. Er mwyn sicrhau tryloywder llwyr, byddem yn nodi bod ein Hamcangyfrif ar gyfer 2023-24 yn dweud y byddai unrhyw ostyngiad yn y swm o arian parod sydd ei angen ar gyfer setliad y dadleniad yn cael ei ddychwelyd i Gronfa Gyfunol Cymru ar ddiwedd y flwyddyn. Fodd bynnag, o ystyried ystyriaeth ddilynol y Pwyllgor o'r Amcangyfrif Atodol, gobeithiwn y bydd yn cytuno mai dull synhwyrol fyddai defnyddio ein hadnoddau a'n harian sydd ar gael fel y disgrifir uchod. Bydd unrhyw arian heb ei wario ar ddiwedd y flwyddyn yn cael ei ddychwelyd i Gronfa Gyfunol Cymru drwy addasiad gweinyddol yn 2024-25 – yn unol â'n harfer arferol.

Byddwch yn cofio bod yr Amcangyfrif Atodol hwn hefyd yn cynnwys yr effaith IFRS16 nad yw'n arian parod sy'n gysylltiedig â'n symudiad swyddfa yng Ngogledd Cymru, a adlewyrchir yn ein [Hamcangyfrif Atodol cyntaf](#) a gefnogwyd gan y Pwyllgor yn ei gyfarfod ar 6 Gorffennaf 2023. Gan fod hwn yn ofyniad cyfrifyddu penodol gyda chyllideb wedi'i chlustnodi, rydym am gadw'r cais gwreiddiol hwnnw.

Bydd hyn yn ein galluogi i wneud y taliad i'n staff yn gynt, gyda buddion dilynol o ran cysylltiadau diwydiannol, ac ni fydd yn ei gwneud yn ofynnol i'r elfen honno gael ei rhoi gerbron y Senedd yng Nghynnydd y Gyllideb Atodol ym mis Chwefror.

Yr eiddoch yn gywir

KATE CHAMBERLAIN
Cadeirydd, Swyddfa Archwilio
Cymru

ADRIAN CROMPTON
Archwilydd Cyffredinol Cymru

Cynllun Ffioedd 2024-25

Ionawr 2024

Cynllun ffioedd yw hwn a baratowyd gan Swyddfa Archwilio Cymru o dan adran 24 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013.

Gosodir y cynllun ffioedd hwn gerbron y Senedd o dan adran 24(4)(c) o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Gymraeg.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Gymraeg.

© Swyddfa Archwilio Cymru 2024

Adrian Crompton

Archwilydd
Cyffredinol Cymru

Kate Chamberlain

Cadeirydd, Swyddfa
Archwilio Cymru

Cynnwys

Trosolwg	4
Cyflwyniad	4
Cyfraddau ffioedd a graddfeydd ffioedd	7
Codi ffioedd	11
Atodiadau	12
1 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013 – testun llawn adran 24	13
2 Rhestr o'r deddfiadau y caiff Swyddfa Archwilio Cymru godi ffioedd oddi tanynt ac y mae'n rhaid iddi wneud	15
3 Graddfeydd ffioedd o 1 Ebrill 2024	17

Cyflwyniad

- 1 Paratowyd y Cynllun Ffioedd hwn o dan adran 24 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013 (y Ddeddf) (Atodiad 1). Mae'r Cynllun Ffioedd, ar ôl cael ei gymeradwyo gan y Senedd, yn darparu'r sail y byddwn yn codi ffioedd.
- 2 Mae'r Cynllun Ffioedd hwn yn nodi:
  - y deddfiadau yr ydym yn codi ffioedd archwilio oddi tanynt (Atodiad 2).
  - y trefniadau ar gyfer pennu'r ffioedd hynny, sy'n cynnwys naill ai:
    - graddfeydd ffioedd sy'n nodi ystodau ffioedd ar gyfer meysydd penodol o waith archwilio mewn llywodraeth leol; neu
    - gyfraddau ffioedd ar gyfer gwaith nad yw'n cael ei gwmpasu gan raddfeydd ffioedd.
- 3 Yn fras, mae 66% o'n gwariant yn cael ei ariannu drwy ffioedd a godir i gyrff archwiliedig. Darperir y 34% sy'n weddill o Gronfa Gyfunol Cymru drwy'r cynnig cyllideb a basiwyd gan y Senedd.
- 4 Mae deddfwriaeth yn mynnu na fydd y ffioedd yr ydym yn eu codi ar gorff yn fwy na chost lawn ymarfer yn y corff hwnnw y swyddogaeth y mae'r ffi yn ymwneud â hi. Rydym yn pennu ein ffioedd archwilio yn seiliedig ar ein sail amcangyfrif o gostau, y gymysgedd sgiliau amcangyfrifedig ar gyfer gwaith archwilio a'r nifer amcangyfrifedig o ddiwrnodau sydd eu hangen i gwblhau'r gwaith. Ni allwn ac ni allwn wneud elw ar ein gwaith. Mae ein cyfraddau ffioedd wedi'u gosod ar lefel i adennill y gost lawn amcangyfrifedig ond dim mwy.
- 5 Mae tensiwn rhwng darparu ffioedd ymlaen llaw i gyrff archwiliedig am y gwaith i'w wneud ar archwiliadau penodol a chael trefn ddigon hyblyg sy'n cydnabod anorfoddedd amrywiadau. Rydym yn pennu ein ffioedd archwilio yn seiliedig ar ein gwariant amcangyfrifedig, y gymysgedd sgiliau amcangyfrifedig a'r nifer amcangyfrifedig o ddiwrnodau sydd eu hangen i gwblhau'r gwaith. Os yw'r gwaith gofynnol yn sylweddol fwy na'r hyn a amcangyfrifwyd yn wreiddiol, oherwydd cymhlethdodau a brofir yn ystod yr archwiliad, gallwn godi ffi uwch, fel y caniateir gan ddeddfwriaeth.
- 6 Fel y nodwyd yn ein hymgyngoriad ar ffioedd arfaethedig ym mis Medi 2023, mae angen i ni gydnabod pwysau costau byw ar ein staff ac wedi gwneud darpariaeth ar gyfer codiadau cyflog yn unol â gweddill y sector

cyhoeddus. Rydym hefyd wedi gorfod gwneud darpariaeth ar gyfer cynnydd a gyhoeddwyd yn ddiweddar yng nghyfraniadau cyflogwyr ar gyfer Cynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil.

- 7 Lle bo hynny'n bosibl, rydym wedi lliniaru pwysau chwyddiant drwy nodi arbedion ar gyllidebau nad ydynt yn talu fel llety a theithio gydag arbedion o dros £2m dros y 5 mlynedd nesaf yn cael eu nodi.
- 8 Rydym yn parhau i wneud buddsoddiad sylweddol mewn ansawdd archwilio i ymateb i adolygiadau diweddar ledled y DU¹ o archwilio a safonau proffesiynol newydd. Mae'r adolygiadau amrywiol hyn yn adlewyrchu disgwyliadau cynyddol o archwilio ac ansawdd yr archwiliad hwnnw.
- 9 Mae mynd â'r ffactorau hyn at ei gilydd yn golygu bod angen i ni gynyddu ein cyfraddau ffioedd 6.4% ar gyfartaledd yn 2024-25.
- 10 Aethom y tu hwnt i'r gofynion statudol ar gyfer ymgynghori â ffioedd ac, ym mis Medi 2023, ymgynghorwyd â'r holl gyrff a archwiliwyd a rhanddeiliaid eraill ar ein cyfraddau ffioedd arfaethedig a'n graddfeydd ffioedd ar gyfer 2024-25.
- 11 Cafwyd 18 o ymatebion a oedd yn dweud wrthym:
  - mae cyrff archwiliedig yn parhau i groesawu darpariaeth yr NFI heb unrhyw gost.
  - er bod cydnabod y pwysau chwyddiant sy'n wynebu cyrff Archwilio Cymru wedi nodi eu bod yn wynebu pwysau tebyg heb unrhyw gynydd cysylltiedig mewn cyllid.
  - gwnaethant hefyd nodi bod y cynnydd hwn yn ychwanegol at y cynnydd mwy sylweddol a wynebwyd ganddynt eleni mewn ymateb i'r safon archwilio newydd ISA315.
  - er bod rhai cyrff yn teimlo bod y cynnydd yn rhesymol roedd rhai yn cwestiynu sut y gosodwyd ffioedd ar lefel leol ac a fyddai unrhyw ostyngiad mewn ffioedd yn dilyn gweithredu'r safon newydd.
  - roedd y Cynghorau Tref a Chymuned a ymatebodd yn teimlo bod y cynnydd yn rhesymol yn sgil pwysau chwyddiant a chostau gwasanaethau proffesiynol eraill.

---

1 Adolygiad Awdurdod Cystadleuaeth a Marchnadoedd; Adolygiad Kingman; ac Adolygiad Brydydd

- 12 Mae'r Bwrdd wedi myfyrio ar yr ymatebion hyn ac wedi ymateb drwy gynnal y cynnydd arfaethedig ar gyfartaledd o 6.4% er gwaethaf gofyniad newydd i ariannu costau uwch Cynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil. Rydym wedi gwneud hyn drwy gynyddu ein targed arbedion o'r hyn a dybiwyd pan gafodd yr ymgynghoriad ei baratoi.
- 13 Byddwn yn gweithio'n agos gyda chyrff archwiliedig mewn ymgais i liniaru effaith y cynnydd hwn ar eu ffi archwilio.
- 14 Rydym yn bwriadu parhau i ddarparu mynediad i'r Fenter Twyll Genedlaethol yn rhad ac am ddim.

Cyfraddau ffioedd a graddfeydd ffioedd

Cyfraddau ffioedd 2024-25

15 Nodir ein cyfraddau ffioedd arfaethedig ar gyfer 2024-25 yn **Arddangosyn 1**.

Arddangosyn 1: Cyfraddau ffioedd arfaethedig 2024-25

Gradd	Cyfradd (£ yr awr) 2024-25	Cyfradd (£ yr awr) 2023-24
Cyfarwyddwr Archwilio	179	168
Rheolwr Archwilio	137	129
Arweinydd Archwilio	112	106
Uwch Archwiliwr	91	85
Archwiliwr	64	61
Hyfforddai graddedig	59	55
Prentisio	46	40

Graddfeydd Ffioedd Llywodraeth Leol 2024-25

- 16 Mae graddfeydd ffioedd yn fodd o reoleiddio cost archwilio cyhoeddus, trwy osod terfynau a thrwy adolygu ffioedd yn erbyn y terfynau hynny. Mae graddfeydd ffioedd hefyd yn darparu fframwaith i archwilwyr asesu faint o waith archwilio blynyddol sy'n angenrheidiol a'r ffi i'w chodi am y gwaith hwnnw mewn corff archwiliedig penodol.
- 17 Darperir graddfeydd ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon ariannol 2023-24, ynghyd â gwaith archwilio perfformiad a ariennir gan ffioedd yn 2024-25, yn Atodiad 3 mewn perthynas ag awdurdodau unedol, awdurdodau tân ac achub, awdurdodau'r parciau cenedlaethol, comisiynwyr heddlu a throseddau, prif gwnstablaiid, cynghorau tref a chymuned, a chronfeydd pensiwn llywodraeth leol.
- 18 Darperir graddfa ffi ar wahân mewn perthynas â'r NFI.
- 19 Mae archwiliad perfformiad yn cynnwys arholiadau datblygu cynaliadwy, archwiliadau gwybodaeth gwella, asesiadau gwella ac archwiliadau arbennig. Nid yw'r holl swyddogaethau hyn yn berthnasol i bob math o gorff archwiliedig.
- 20 Mae ffioedd archwilio amcangyfrifedig cyrff sydd heb eu cynnwys yn y gofyniad statudol ar gyfer graddfa ffioedd yn cael eu cyfrifo yn yr un modd ag ar gyfer y rhai a gwmpesir – hynny yw, drwy gymhwyso'r cyfraddau ffioedd a gyhoeddwyd yn y Cynllun Ffioedd hwn i'r gymysgedd tîm amcangyfrifedig ac oriau mewnbwn sy'n ofynnol ar gyfer yr archwiliad.
- 21 Mae archwilwyr yn ymgymryd â gwaith ardystio grant ar ran yr Archwilydd Cyffredinol. Mae swm y gwaith ardystio grant a wneir mewn unrhyw flwyddyn yn dibynnu ar nifer y cynlluniau sy'n destun archwiliad a nifer y cyrff archwiliedig sy'n cymryd rhan yn y cynlluniau hynny. Cyfrifir taliadau am y gwaith hwn gan ddefnyddio'r cyfraddau ffioedd ac maent yn adlewyrchu maint, cymhlethdod neu unrhyw faterion penodol mewn perthynas â'r grant dan sylw.
- 22 Mae'r cyfraddau ffioedd yn berthnasol i'r holl waith archwilio ac eithrio i'r graddau bod graddfeydd ffioedd, lle bo hynny'n berthnasol, yn rheoleiddio'r swm sydd i'w godi (neu yn achos gwaith a wnaed o dan gytundebau a wnaed cyn 1 Ebrill 2014, mae'r cyfraddau mewn termau fel y cytunwyd arnynt). Os yw'n ymddangos wedi hynny bod y gwaith sy'n gysylltiedig ag archwiliad penodol yn amrywio'n sylweddol i'r hyn a ragwelir yn wreiddiol, efallai y byddwn yn codi ffi sy'n wahanol i'r hyn a hysbyswyd yn wreiddiol.

- 23 Yn achos darparu gwasanaethau gweinyddol, proffesiynol neu dechnegol eraill a ddarperir, codir ffioedd yn unol â'r cytundeb perthnasol, ar yr amod bod symiau o'r fath yn cael eu capio ar gost lawn darparu'r gwasanaeth.
- 24 Er mwyn cyflawni cyfrifoldebau statudol, weithiau mae angen i archwilwyr wneud gwaith sy'n mynd y tu hwnt i'w dyletswyddau cyffredinol. Gall gwaith ychwanegol gynnwys adroddiadau er budd y cyhoedd, archwilio eithriadol, archwiliadau arbennig a gwaith pellach mewn perthynas â chwestiynau a gwrthwynebiadau etholwyr, ac atal gwariant anghyfreithlon. Bydd taliadau am y math hwn o waith yn adlewyrchu natur y gwaith sydd ei angen ac yn cael eu cyfrifo drwy gymhwyso'r cyfraddau ffioedd a gyhoeddir yn y Cynllun Ffioedd hwn i gymysgedd y tîm ac oriau mewnbwn sy'n ofynnol ar gyfer y gwaith.
- 25 Pan fo angen cymorth arbenigol neu gyngor cyfreithiol neu gyngor proffesiynol arall, codir tâl ar gyfrif archwiliedig yn ogystal â chost ein staff archwilio.

Gweithredu ISA315

- 26 Fel y nodir yn ein Cynllun Ffioedd ar gyfer 2023-24, daeth ein harchwiliadau ar gyfer cyfrifon i ben ar 31 Mawrth 2023 a bydd y blynyddoedd dilynol yn cael eu cynnal o dan safon archwilio ddiwygiedig (ISA 315 Nodi ac Asesu Risgiau Camddatganiad). Mae'r safon ddiwygiedig wedi cael effeithiau sylweddol a phellgyrhaeddol ar sut mae archwilwyr yn cynnal asesiadau risg archwilio ac felly ar yr archwiliad cyffredinol.
- 27 Gwnaethom gynyddu ein ffioedd archwilio 10% ar gyfartaledd, yn ychwanegol at ein cynnydd yn ein cyfraddau ffioedd i ddarparu ar gyfer y gymysgedd sgiliau cyfoethocach sy'n gysylltiedig â'r gofynion newydd hyn.
- 28 Rydym yn dal i werthuso effaith y dull newydd hwn ar waith archwilio 2022-23. Ni fydd y gwerthusiad hwn wedi'i gwblhau tan gwanwyn 2024. Byddwn yn ystyried hyn wrth bennu ffioedd ar gyfer cyrff unigol ond at ddibenion ein graddfeydd ffioedd, ni chaniatawyd newid yn 2024-25.

Gwaith archwilio perfformiad lleol

- 29 Trafododd ein hymarfer ymgynghori y potensial i newid elfen o gyllid ar gyfer gwaith perfformiad lleol mewn 22 prif gyngor a saith bwrdd iechyd er mwyn hwyluso'r gwaith o ddarparu adolygiadau mwy thematig a thraws-sector.
- 30 Dywedodd ein hymarfer ymgynghori wrthym nad oedd gan gyrrff archwiliedig unrhyw farn gref ar y cynnig hwn ond eu bod yn gwerthfawrogi ein gwaith archwilio perfformiad lleol.
- 31 Fodd bynnag, nid oedd Llywodraeth Cymru yn gallu cefnogi'r cynnig hwn mewn pryd ar gyfer ein Hamcangyfrif ar gyfer 2024-25 ac felly rydym wedi penderfynu peidio â mynd ar drywydd y cynnig ymhellach.
- 32 Mae'r graddfeydd ffioedd ar gyfer ein gwaith perfformiad lleol mewn awdurdodau unedol yn y cynllun ffioedd hwn bellach yn eithrio'r newid hwn.

Codi ffioedd

- 33 Bydd Cyfarwyddwr Ymgysylltu pob corff yn esbonio'r gymysgedd sgiliau sydd eu hangen ar gyfer yr archwiliad a'r ffactorau sy'n dylanwadu ar y ffi gyffredinol. Cytunir ar drefniadau codi tâl gyda chyrrff archwiliedig a gallant gynnwys codi tâl untro, rheolaidd, rheolaidd neu flynyddol, fel sy'n briodol o dan yr amgylchiadau.
- 34 Disgwylir i gyrff a archwilir dalu ein hanfonebau o fewn eu targed perfformiad ar gyfer taliadau credydwr, sydd fel arfer yn ddeg diwrnod. Efallai y byddwn yn codi tâl am y costau gweinyddol a dynnir wrth fynd ar drywydd taliadau hwyr.
- 35 Os yw'n ofynnol gan gyrff archwiliedig, dylid codi gorchymyn prynu ar gyfer y ffi archwilio y cytunwyd arno cyn anfon anfonebau.
- 36 Ar ôl cwblhau aseiniadau archwilio, byddwn yn asesu'r costau gwirioneddol yr eir iddynt wrth ymgymryd â'r aseiniad o'i gymharu â'r ffi a godir. Byddwn yn ad-dalu unrhyw gostau ychwanegol dros y gost ac, i'r gwrthwyneb, efallai y byddwn yn codi costau ychwanegol lle mae'r ffi yn fyr. Byddwn yn prosesu ad-daliadau a thaliadau ychwanegol mewn modd sy'n ceisio lleihau costau gweinyddol, megis drwy wrthbwysu ffioedd neu ffioedd yn y dyfodol ar gyfer agweddau eraill ar weithgarwch archwilio.

Atodiadau

- 1 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013 – testun llawn adran 24**
- 2 Rhestr o’r deddfiadau y caiff Swyddfa Archwilio Cymru godi ffioedd oddi tanynt ac y mae’n rhaid iddi wneud**
- 3 Graddfeydd Ffioedd Llywodraeth Leol 2024-25**

1 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013 – testun llawn adran 24

- Mae'n rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru baratoi cynllun sy'n ymwneud â chodi ffioedd gan Swyddfa Archwilio Cymru.
- Y cynllun Rhaid cynnwys y canlynol:
  - rhestr o'r deddfiadau y gall Swyddfa Archwilio Cymru godi ffi oddi tanynt;
  - Ile mae'r deddfiadau hynny'n gwneud darpariaeth i Swyddfa Archwilio Cymru ragnodi graddfa neu raddfeydd o ffioedd, y raddfa honno neu'r graddfeydd hynny;
  - Ile mae'r deddfiadau hynny'n gwneud darpariaeth i Swyddfa Archwilio Cymru ragnodi swm i'w godi, y swm hwnnw;
  - Ile nad oes darpariaeth yn cael ei gwneud ar gyfer graddfa neu raddfeydd o ffioedd neu am swm i'w ragnodi, y modd y mae Swyddfa Archwilio Cymru i gyfrifo'r ffi.
- Gall y cynllun, ymhlith pethau eraill:
  - cynnwys darpariaeth wahanol ar gyfer gwahanol achosion neu ddsbarthiadau achos; a
  - darparu ar gyfer yr adegau y mae taliadau, a'r modd y mae'n rhaid eu gwneud.
- The WAO:
  - rhaid adolygu'r cynllun o leiaf unwaith ym mhob blwyddyn galendr;
  - Gall adolygu neu ail-wneud y cynllun ar unrhyw adeg; a
  - rhaid gosod y cynllun (ac unrhyw ddiwygiad iddo) gerbron y Cynulliad Cenedlaethol^[2].

2 Mae'r ddeddfwriaeth sydd ar gael yn cyfeirio at y 'Cynulliad Cenedlaethol' er gwaethaf y newid mewn enw i 'Y Senedd/Senedd Cymru'.

- (5) Pan fo Gweinidogion Cymru yn rhagnodi graddfa neu raddfeydd o ffioedd o dan y canlynol:
  - (a) adran 64F o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 (ffioedd ar gyfer paru data); neu
  - (b) adran 27A o Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 (pŵer Gweinidogion Cymru i ragnodi graddfa o ffioedd) i gael effaith yn hytrach na graddfa neu raddfeydd a ragnodir gan Swyddfa Archwilio Cymru, rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru adolygu'r cynllun i gynnwys y raddfa neu'r graddfeydd a ragnodir gan Weinidogion Cymru yn lle'r rhai a ragnodir gan Swyddfa Archwilio Cymru.
- (6) Os diwygiad a wneir yn unol ag is-adran (5) yw'r unig ddiwygiad i gynllun, nid oes angen cymeradwyaeth y Cynulliad Cenedlaethol.
- (7) Mae'r cynllun yn dod i rym pan gaiff ei gymeradwyo gan y Cynulliad Cenedlaethol neu, yn achos diwygiad a wneir yn unol ag is-adran (5), unwaith y bydd wedi'i osod gerbron y Cynulliad.
- (8) Rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru gyhoeddi'r cynllun (ac unrhyw ddiwygiad iddo) cyn gynted ag y bo'n rhesymol ymarferol ar ôl iddo ddod i rym.

2 Rhestr o'r deddfiadau y caiff Swyddfa Archwilio Cymru godi ffioedd oddi tanynt ac y mae'n rhaid iddi wneud

Rhestr o'r deddfiadau y caiff Swyddfa Archwilio Cymru godi ffioedd oddi tanynt ac y mae'n rhaid iddi wneud

Natur y gwaith	Deddfiadau
Gall Swyddfa Archwilio Cymru godi ffioedd am y gweithgareddau canlynol	
Archwilio cyfrifon gan yr Archwilydd Cyffredinol (ac eithrio cyfrifon llywodraeth leol).	Adran 23(2) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013
Astudiaethau gwerth am arian a wneir drwy gytundeb (ac eithrio sefydliadau addysgol a chyrrff llywodraeth leol—gweler isod).	Adran 23(3)(a), (b) ac (c) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013
Archwiliad, ardystiad neu adroddiad o dan adran 31 o Ddeddf Casglu a Rheoli Trethi (Cymru) 2016 mewn perthynas â Datganiad Treth Awdurdod Cyllid Cymru.	Adran 23 (3)(ba) Deddf Archwilio Cyhoeddus Cymru 2013
Archwiliad o dan adran 15 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 (dccc 2) (ymchwiliadau cyrff cyhoeddus at ddibenion asesu i ba raddau y mae corff wedi gweithredu yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy).	Adran 23(3)(ca) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013
Unrhyw swyddogaethau awdurdod perthnasol a arferir gan Swyddfa Archwilio Cymru neu'r Archwilydd Cyffredinol ac a wneir drwy gytundeb, ac unrhyw wasanaethau gweinyddol, proffesiynol neu dechnegol sydd i'w darparu gan Swyddfa Archwilio Cymru neu'r Archwilydd Cyffredinol drwy drefniant o dan adran 19 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013.	Adran 23(3)(d) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013

Natur y gwaith**Deddfiadau**

Archwiliad rhyfeddol o gyfrifon corff llywodraeth leol.

Adran 37(8) o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004

Cyngor a chymorth a ddarperir gan yr Archwilydd Cyffredinol ar gyfer landlordiaid cymdeithasol cofrestredig.

Adran 145D(2) o Ddeddf Llywodraeth Cymru 1998

Ni chaniateir gwneud telerau talu ond yn unol â chynllun ar gyfer codi ffioedd o dan a24 Deddf Archwilio Cyhoeddus Cymru 2013

Mae'n rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru ragnodi graddfeydd ffioedd ar gyfer y gweithgareddau canlynol:

Archwilio cyfrifon cyrff llywodraeth leol

Adran 20(A1)(a) o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004

Cymorth i Brif Arolygydd Addysg a Hyfforddiant EM Cymru

Adran 41A(6) o Ddeddf Addysg 1997

Astudiaethau yn ymwneud â Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig (cymdeithasau tai)

Adran 145C(3) o Ddeddf Llywodraeth Cymru 1998

Astudiaethau ar gais cyrff llywodraeth leol

Adran 20(A1)(b) o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004

Astudiaethau gweinyddu budd-daliadau ar gyfer yr Ysgrifennydd Gwladol

Adran 45(7) o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004

Gwasanaethau ardystio grantiau

Adran 23(4)(a) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013

Astudiaethau ar gais cyrff addysgol

Adran 23(4)(b) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013

Archwiliadau gwybodaeth gwella, asesiadau gwella ac archwiliadau arbennig Awdurdodau Gwella Cymru

Adran 27 o Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009

Arolygiadau arbennig o brif gynghorau

Adran 101 o Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021

3 Graddfeydd Ffioedd Llywodraeth Leol 2024-25

Graddfeydd ffioedd ar gyfer gwaith a wneir o dan y Fenter Twyll Genedlaethol (paru data)

- 37 Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn cynnal yr Ymchwiliad Cenedlaethol gan ddefnyddio ei bwerau paru data statudol o dan Ran 3A o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004.
- 38 Mae'r Fenter Twyll Genedlaethol (NFI) yn paru data ar draws sefydliadau a systemau i helpu cyrff cyhoeddus i nodi hawliadau a thrafodion a allai fod yn dwyllodrus neu'n anghywir. Mae'r NFI wedi bod yn offeryn hynod effeithiol wrth ganfod ac atal twyll a gordaliadau.
- 39 Nododd ein hadroddiad dwyflynyddol diwethaf arbedion posibl a gordaliadau o £6.5 miliwn ar draws gwasanaethau cyhoeddus Cymru, gan gynyddu arbedion cronus i £49.4 miliwn ers 1996.
- 40 Ers mis Ebrill 2015, mae'r Senedd wedi talu costau rhedeg yr NFI drwy daliad o Gronfa Gyfunol Cymru. Bwriad hyn yw annog sefydliadau i gymryd rhan yn wirfoddol a symleiddio trefniadau ar gyfer cyfranogwyr mandad. Fel sy'n ofynnol gan ddeddfwriaeth, dangosir ffioedd cyfranogwyr gorfodol yn **Arddangosyn 2**.

Arddangosyn 2: ffioedd y Fenter Twyll Genedlaethol

Ffi 2024-25

Awdurdod unedol; Comisiynwyr yr heddlu a throseddau a phrif gwnstabiliaid; awdurdodau tân ac achub; Ymddiriedolaethau'r GIG; byrddau iechyd lleol	Dim
Cyfranogwyr gwirfoddol	Dim
Efallai y bydd pob cyfranogwr hefyd yn cael mynediad at y Gwiriwr Cais NFI (App Check).	Dim

Graddfeydd ffioedd ar gyfer cyrff llywodraeth leol

Awdurdodau unedol

Arddangosyn 3: graddfa ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon 2023-24.

Gwariant Gros £ miliwn	Ystod ffioedd			Blwyddyn gynt
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
100	145	171	196	159
200	175	205	236	191
300	195	229	263	213
400	210	247	284	230
500	223	262	302	244
600	234	275	317	257
700	244	287	330	267
800	253	297	342	277
900	261	307	353	286
1,000	268	315	363	294
1,100	275	324	372	302
1,200	281	331	381	309

Arddangosyn 4: graddfa ffioedd ar gyfer gwaith archwilio perfformiad 2024-25.

Pob awdurdod unedol	Ystod ffioedd			Blwyddyn gynt
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
	113	120	136	112

Cronfeydd Pensiwn Llywodraeth Leol

Arddangosyn 5: graddfa ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon 2023-24

Pob cronfa pensiwn	Ystod ffioedd			Blwyddyn gynt
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
	45	56	60	48

Awdurdodau Tân ac Achub

Arddangosyn 6: graddfa ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon 2023-24

Gwariant Gros £ miliwn	Ystod ffioedd			Blwyddyn gynt
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
20	43	50	58	47
40	51	60	69	56
60	57	67	77	63
80	62	72	83	68
100	65	77	88	72

Arddangosyn 7: graddfa ffioedd ar gyfer gwaith archwilio perfformiad 2024-25

Pob Awdurdod Tân ac Achub	Ystod ffioedd			Blwyddyn gynt
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
	18	18	18	17

Awdurdodau Parciau Cenedlaethol**Arddangosyn 8: graddfa ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon 2023-24**

Gwariant Gros £ miliwn	Ystod ffioedd			Blwyddyn gynt
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
2	26	31	36	29
4	32	37	43	35
6	35	42	48	39
8	38	45	52	42
10	41	48	55	44

Arddangosyn 9: graddfa ffioedd ar gyfer gwaith archwilio perfformiad 2024-25

Holl awdurdodau'r parciau cenedlaethol	Ystod ffioedd			Blwyddyn gynt
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
	22	24	27	22

Comisiynwyr Heddlu a Throseddu

- 41 Mae archwilwyr yn cynnal archwiliadau o ddau gorff statudol mewn ardal heddlu – Comisiynwyr yr Heddlu a Throseddu (PCCs) a'r Prif Gwnstblaïd (CCs). Bydd rhaniad cyfanswm y ffi rhwng y ddau gorff mewn ardal heddlu benodol yn fater i archwilwyr benderfynu, yn seiliedig ar ofynion cyfrifyddu a'r trefniadau gweithredol a roddwyd ar waith gan bob un o'r cyrff.

Arddangosyn 10: graddfa ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon 2023-24

Gwariant Gros cyfunol Comisiynwyr Heddlu a Throseddu a Phrif Gwnstblaïd £ miliwn	Ystod ffioedd cyfunol ar gyfer Comisiynwyr Heddlu a Throseddu a Phrif Gwnstblaïd			Blwyddyn gynt
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
50	73	84	96	78
100	86	100	114	93
150	95	110	126	102
200	102	118	135	110
250	108	125	143	116
300	113	131	149	122
350	117	136	155	126

Cynghorau tref a chymuned gydag incwm neu wariant blynyddol o dan £2.5 miliwn

- 42 Mae cynghorau tref a chymuned yng Nghymru yn destun trefn archwilio sicrwydd gyfyngedig.
- 43 Ym mis Hydref 2020, cyhoeddodd yr Archwilydd Cyffredinol bapur yn nodi sut y bydd yr archwiliadau hyn yn cael eu cynnal ar gylch tair blynedd fel y nodir yn **Arddangosyn 11**.

Arddangosyn 11: cylch archwilio tair blynedd ar gyfer cynghorau tref a chymuned

	Grŵp A	Grŵp B	Grŵp C
Blwyddyn 1	Profion trafodion	Gweithdrefnau cyfyngedig	Gweithdrefnau cyfyngedig
Blwyddyn 2	Gweithdrefnau cyfyngedig	Profion trafodion	Gweithdrefnau cyfyngedig
Blwyddyn 3	Gweithdrefnau cyfyngedig	Gweithdrefnau cyfyngedig	Profion trafodion

- 44 Mae taliadau am y gwaith hwn yn seiliedig ar yr amser a gymerir i gwblhau'r archwiliad ar ffioedd fel y nodir yn **Arddangosyn 1** ar **dudalen 7**.
- 45 Mewn amgylchiadau lle mae'r archwilydd yn gofyn am dystiolaeth bellach i gyflawni ei gyfrifoldebau'n briodol, gan gynnwys yn dilyn cyhoeddi adroddiad budd y cyhoedd cysylltiedig, cynhelir profion ychwanegol i fynd i'r afael â phryderon yr archwilydd.
- 46 Pwysleisir y bydd y tâl gwirioneddol a wneir i unrhyw gorff penodol yn dibynnu ar yr amser a weithiodd ar yr archwiliad penodol hwnnw. Mae'r ystod o ffioedd a ddarperir yn **Arddangosyn 12** at ddibenion dangosol yn unig.

Arddangosyn 12: amcangyfrif o daliadau amser ar gyfer archwilio cyfrifon cynghorau tref a chymuned 2023-24

	Band 1 (<£10k)	Band 2 (<£25k)	Band 3 (<£50k)	Band 4 (<£100k)	Band 5 (<£500k)	Band 6 (>£500k)
Archwilio trafodiadau	£160-£195	£181-£213	£245-£300	£379-£463	£676-£809	£899-£1,160
Gweithdrefnau cyfyngedig	£117-£138	£145-£172	£145-£172	£223-£266	£223-£266	£223-£266

Cyfraddau ffioedd ar gyfer gwaith arall mewn llywodraeth leol

- 47 Heblaw am y mathau hynny o gyrff y rhagnodwyd graddfeydd ffioedd ar eu cyfer fel y dangosir uchod, mae nifer fach o fathau eraill o gorff llywodraeth leol lle mae ein presgripsiwn o raddfa ffioedd yn fater o drosi'r gofynion adnoddau yn ffioedd yn seiliedig yn uniongyrchol ar gostau darparu'r gwaith neu drwy gymhwyso'r cyfraddau ffioedd fel y nodir yn Exhibit 1. Bydd hyn yn cynnwys archwiliadau o Gyd-bwyllgorau Corfforaethol. Mae'n parhau i fod yn wir, ar gyfer archwiliadau o'r cyrff hyn, ein bod yn defnyddio dull dim seiliedig ar gynllunio archwilio.
- 48 Er mwyn i bob math o gorff llywodraeth leol gyflawni ei gyfrifoldebau statudol, weithiau mae angen i'r Archwilydd Cyffredinol wneud gwaith sy'n mynd y tu hwnt i ddyletswyddau cyffredinol (y rhai a nodir yn adran 17 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 ac yn adran 15 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015). Gall gwaith ychwanegol gynnwys adroddiadau er budd y cyhoedd, archwilio anghyffredin, archwiliadau arbennig a gwaith pellach mewn perthynas â her etholwyr ac atal gwariant anghyfreithlon. Bydd taliadau am y math hwn o waith yn adlewyrchu natur y gwaith sydd ei angen.
- 49 Gall archwilwyr hefyd ymgymryd â gwaith ardystio grant mewn cyrff llywodraeth leol ar ran yr Archwilydd Cyffredinol. Mae swm y gwaith ardystio grant a wneir mewn unrhyw flwyddyn yn dibynnu ar nifer y cynlluniau sy'n destun archwiliad a nifer y cyrff archwiliedig sy'n cymryd rhan yn y cynlluniau hynny. Gwneir taliadau am y gwaith hwn fesul awr ac maent yn adlewyrchu maint, cymhlethdod a/neu unrhyw faterion mewn perthynas â'r grant dan sylw fel y nodir yn **Arddangosyn 13**.

Arddangosyn 13: amcangyfrifon o gyfrannau cymharol graddau staff archwilio i'w defnyddio ar gyfer gwahanol fathau o grantiau gwaith.

Gradd o staff	Grantiau cymhleth staff yn cymysgu %	Pob grant arall mae staff yn cymysgu %
Cyfarwyddwr ymgysylltu	1 i 2	0 i 1
Rheolwr Archwilio	4 i 6	1 i 2
Arweinydd Archwilio	18 i 21	12 i 16
Hyfforddai/prentis archwilydd/ graddedig	71 i 77	81 i 87

50 Mae grantiau cymhleth yn cynnwys:

- BEN01 Cynllun budd-daliadau tai a threth gyngor
- LA01 Ffurflenni ardrethi annomestig cenedlaethol
- PEN05 Ffurflen pensiwn athrawon

Archwilio Cymru
1 Cwr y Ddinas
Stryd Tyndall
Caerdydd CF10 4BZ

Ffôn: 029 2032 0500
Ffôn Testun: 029 2032 0660
E-bost: gwybodaeth@archwilio.cymru
Gwefan: www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

We welcome correspondence and telephone calls in Welsh and English.